

Danmark på anklagebænken

Danmark på anklagebænken

© Lene Hansen, Ditte Goldschmidt og Institut for
Menneskerettigheder, 2007

Forlagsredaktion: Klaus Slavensky
Grafisk tilrettelæggelse: Martin Scheuer/ad-man .dk
Fotos: Fisker, Claus/Scanpix, Frederiksen
Johnny/Polfoto, Karsten Bidstrup/Polfoto, Maxmil-
ing, Heidi/ Scanpix, Molloy Ricky John/Polfoto,
Nørgaard Sørensen, Jesper,/Polfoto, Overgaard,
Morten/ Polfoto, Sjørup, Thomas/ Scanpix
Korrektur: Ditte Goldschmidt
Tryk: Handy-Print A/S

ISBN 87-89040-45-7

Denne udgave er en revideret udgave af tidligere
udgivelse.

Alle rettigheder forbeholdes. Fotografisk, mekanisk
eller anden gengivelse af denne bog eller dele derfra
er forbudt uden forlagets skriftlige tilladelse ifølge
gældende dansk lov om ophavsret.

Bogen er støttet af Undervisningsministeriets
Tips- og Lottomidler.

Danmark på anklagebænken

Af Lene Hansen

Med bidrag af Ditte Goldschmidt

Indholdsfortegnelse

Indledning

side 7

KAPITEL 1:

Er børn også mennesker?

Om Jon-sagen; en mindreårigs ret til ikke at blive hospitalsindlagt mod sin vilje; børns ret over for forældres og myndigheders; forældremyndighed over for statens pligt til at beskytte barnets tarv; raskes over for syges rettigheder.

side 12

KAPITEL 2:

Menneskerettigheder ad HT

Om HT-sagen; retten til ikke at være medlem af en fagforening; individuel frihed over for kollektiv beslutningsret; beskyttelse mod afskedigelse over for retten til at indgå eksklusivaftaler.

side 25

KAPITEL 3:

Har vi ikke set hinanden før?

Om Hauschildt-sagen; retten til en retfærdig rettergang; retssikkerhed og retfærdighed; beskyttelse mod retslige overgreb over for samfundets interesse i kriminalitetsforebyggelse.

side 43

KAPITEL 4:

Er journalisten også racist?

Om Grønjakke-sagen; ytringsfrihed over for beskyttelse mod racisme; journalistens rolle som formidler af racistiske synspunkter.

side 55

KAPITEL 5:

Lang ventetid

Om bløder-sagen; om rettergang inden for en rimelig frist; grundig sagsbehandling over for langsommelig sagsbehandling.

side 71

KAPITEL 6

Skyd ikke spurve med kanoner!

Om Vasileva-sagen; personlig frihed og sikkerhed. Rimelig balance mellem et indgreb og formålet med indgrebet.

side 96

KAPITEL 7

Ytringsfrihed giver ikke ret til at krænke andres gode navn og rygte

Om Petersen og Baadsgaard-sagen; pressefrihed over for ærekrænkelse; pressen som samfundets vagthund over for spørgsmålet om bagvaskelse; ytringsfrihedens grænser.

side 107

KAPITEL 8

Isolationsfængsling og tortur

Om sagen vedr. isolationsfængsling; forbud mod tortur og umenneskelig behandling; isolation og udvikling af psykisk sygdom; hvornår er isolationsfængsling umenneskelig behandling? varigheden af varetægtsfængsel i isolation.

side 130

K A P I T E L 9

Foreningsfrihed er også at sige nej

Om eksklusivaftalesagen; foreningsfrihed; retten til at sige nej til at være medlem af en bestemt fagforening eller en fagforening i det hele taget; ret til individuel frihed over for ret til kollektive beslutninger.

side 130

K A P I T E L 10

Lang sagsbehandlingstid føjer spot til skade

Om fejlbehandlingen på et hospital af en kvinde, hvis klagesag trak alt for længe uud.

side 169

B A G G R U N D S M A T E R I A L E

side 170

O R G A N I S A T I O N E R :

Hjemmesideadresser på udvalgte organisationer der arbejder for beskyttelse af menneskerettighederne generelt eller for bestemte gruppers rettigheder.

side 171

S T I K O R D S R E G I S T E R

side 172

EUROPARÅDET

Europarådet blev oprettet i 1949 - ligesom oprettelsen af FN var det en reaktion på naziregimet i Tyskland, racediskrimination, Holocaust og krig. Europarådet omfatter i dag hele Europa undtagen Hviderusland, dvs. at 46 stater er medlem, herunder de 27 lande i EU. Formålet med Europarådet er at medlemsstaterne samarbejder om at forvalte og udvikle demokrati og menneskerettigheder. Dvs. at de arbejder for at opbygge og udvikle landene som demokratiske retsstater og som socialt ansvarlige stater. Samarbejdet vedrører stort set alle områder af samfundet undtagen medlemsstaternes forsvar. Det foregår på flere politiske niveauer:

Ministerkomitéen der består af medlemsstaternes udenrigsministre, er det besluttende organ. Ministerkomitéen har bl.a. ansvar for at medlemsstaterne fører Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols afgørelser ud i livet.

Den parlamentariske forsamling der er sammensat af parlamentarikere udpeget af medlemsstaternes parlamenter, rådgiver Ministerkomitéen.

Kongressen for lokale og regionale myndigheder der repræsenterer disse myndigheder, er ligeledes rådgivende.

Endelig har et stort antal uafhængige organisationer rådgivende status. De udgør befolkningernes direkte repræsentation.

Den daglige administration varetages af et internationalt sekretariat i Strasbourg med ansatte fra alle medlemsstaterne og en generalsekretær i spidsen.

Indledning

Menneskerettigheder krænktes over hele verden, også i Danmark. Siden 1954 har borgerne i Danmark kunnet klage til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol over den danske stat, hvis de mener at Danmark har overtrådt deres menneskerettigheder i Konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, i daglig tale: Den Europæiske Menneskerettighedskonvention.

Bogen indeholder ni eksempler på sager. I fem af sagerne blev Danmark dømt for overtrædelse af konventionen, mens Domstolen i fire sager ikke mente at Danmark havde overtrådt konventionen.

Til hver sag hører en fremstilling af sagens gang samt en kronologisk oversigt over forløbet, til nogle af sagerne desuden et uddrag af Menneskerettighedsdomstolens dom, relevante bestemmelser i den danske lovgivning og i Menneskerettighedskonventionen samt uddrag af avisartikler. Da teksterne repræsenterer modstridende synspunkter og interesser, er der desuden stillet nogle spørgsmål til dem.

Den Europæiske Menneskerettighedskonvention

Den Europæiske Menneskerettighedskonvention der trådte i kraft i 1953, blev vedtaget i 1950 af Europarådets daværende 13 medlemmer, bl.a. Danmark. Siden hen er konventionens menneskerettigheder gennem såkaldte tillægsprotokoller blevet udvidet, eller de er blevet flere, fx er forbuddet mod dødsstraf kommet til. Konventionen og dens tillægsprotokoller beskytter såkaldte borgerlige (civile) og politiske rettigheder, bl.a. ret til livet, ret til frihed og personlig sikkerhed, ret til en retfærdig rettergang og til ikke at blive udsat for love med tilbagevirkende kraft, ret til privatliv og familieliv, religionsfrihed, ytringsfrihed, forsamlings- og foreningsfrihed og ret til at gifte sig og stifte familie. Desuden forbyder konventionen diskrimination af borgerne af nogen som helst grund hvad angår deres rettigheder og friheder, og den forbyder tortur, slaveri og tvangsarbejde og dødsstraf.

I 1989 fik Danmark sin første dom for at have overtrådt konventionen. Dommen gav skub til diskussioner om dansk retspraksis i forhold til europæisk, og der blev sat spørgsmålstejn ved grundlovens beskyttelse af konventionens menneskerettigheder.

Diskussionerne medvirkede til at konventionen (og tillægsprotokollerne) i 1992 blev inkorporeret i - dvs. blev gjort til en del af dansk ret. Inkorporeringen har betydet at Danmark måtte lave nye lovbestemmelser eller måtte indarbejde konventionen i allerede eksisterende love. Desuden kan en person der indgiver klage til de administrative myndigheder eller lægger sag an ved domstolene, henvise til konventionens menneskerettigheder og til sager der tidligere er blevet afgjort ved Menneskerettighedsdomstolen. Det er en pligt for domstolene at håndhæve konventionens menneskerettigheder.

Klagesystemet i Strasbourg

Medlemsstaterne har ret til at indgive klage over hinanden til Domstolen. Det sker dog sjældent. Staterne ønsker bl.a. ikke at svække samarbejdet og selv risikere at blive hængt ud. Først og fremmest er det enkeltpersoner eller grupper af enkeltpersoner eller ikke-statslige organisationer der indgiver klage til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol hvis de mener at de har været udsat for myndighedernes overtrædelse af konventionen. Således står en borger i en af Europarådets medlemsstater ikke alene, men kan søge hjælp hos et internationalt kontrolapparat hvis myndighederne har misbrugt deres magt eller ikke lever op til deres ansvar. Det er ikke nødvendigt at man bor i den stat man vil klage over. Også turister eller andre der midlertidigt har opholdt sig i et land og mener at deres menneskerettigheder er blevet krænket dér, kan rejse en sag. Den langt hyppigste klage handler om at en retssag har varet alt for længe. Andre relativt hyppige klager vedrører indgreb i den private ejendomsret og frihedsberøvelse.

Men uanset hvem der klager, og hvad klagen går ud på, så skal man gennem et nåleøje før ens sag kan komme for Domstolen i Strasbourg. Det er en betingelse for at indgive klage at man ikke kan komme længere i det hjemlige retssystem. Sagen skal være behandlet færdig af alle klage- og ankemyndigheder før man kan klage til Menneskerettighedsdomstolen.

Danske sager for Domstolen

1976

Kjeldsen, Busk Madsen og Pedersen-sagen om fritagelse for seksualundervisning i folkeskolen.

Domstolen: Ingen krænkelse af Konventionens protokol 1, artikel 2.

1988

Jon-sagen om frihedsberøvelse af et mindreårigt barn.

Domstolen: Ingen krænkelse af Konventionens artikel 5.

1989

Barfod-sagen om ytringsfrihed.

Domstolen: Ingen krænkelse af Konventionens artikel 10.

1989

Hauschildt-sagen om dommeres upartiskhed.

Domstolen: Krænkelser af Konventionens artikel 6.

1994

Grønjakke-sagen om ytringsfrihed.

Domstolen: Krænkelser af Konventionens artikel 10.

1996

Bløder-sagen om varigheden af en retssag.

Domstolen: Krænkelser af Konventionens artikel 6.

2003

Vasileva-sagen om personlig frihed og sikkerhed.

Domstolen: Krænkelser af Konventionens artikel 5.

2004

Pedersen og Baadsgaard-sagen om ytringsfrihed.

Domstolen: Ingen krænkelse af Konventionens artikel 10.

2005

Isolationsfængslingsagen om tortur.

Domstolen: Ingen krænkelse af Konventionens artikel 3.

2006

Eksklusivaftale-sagen om foreningsfrihed.

Domstolen: Krænkelser af Konventionens artikel 11.

2006

Iversen-sagen om for lang sagsbehandlingstid.

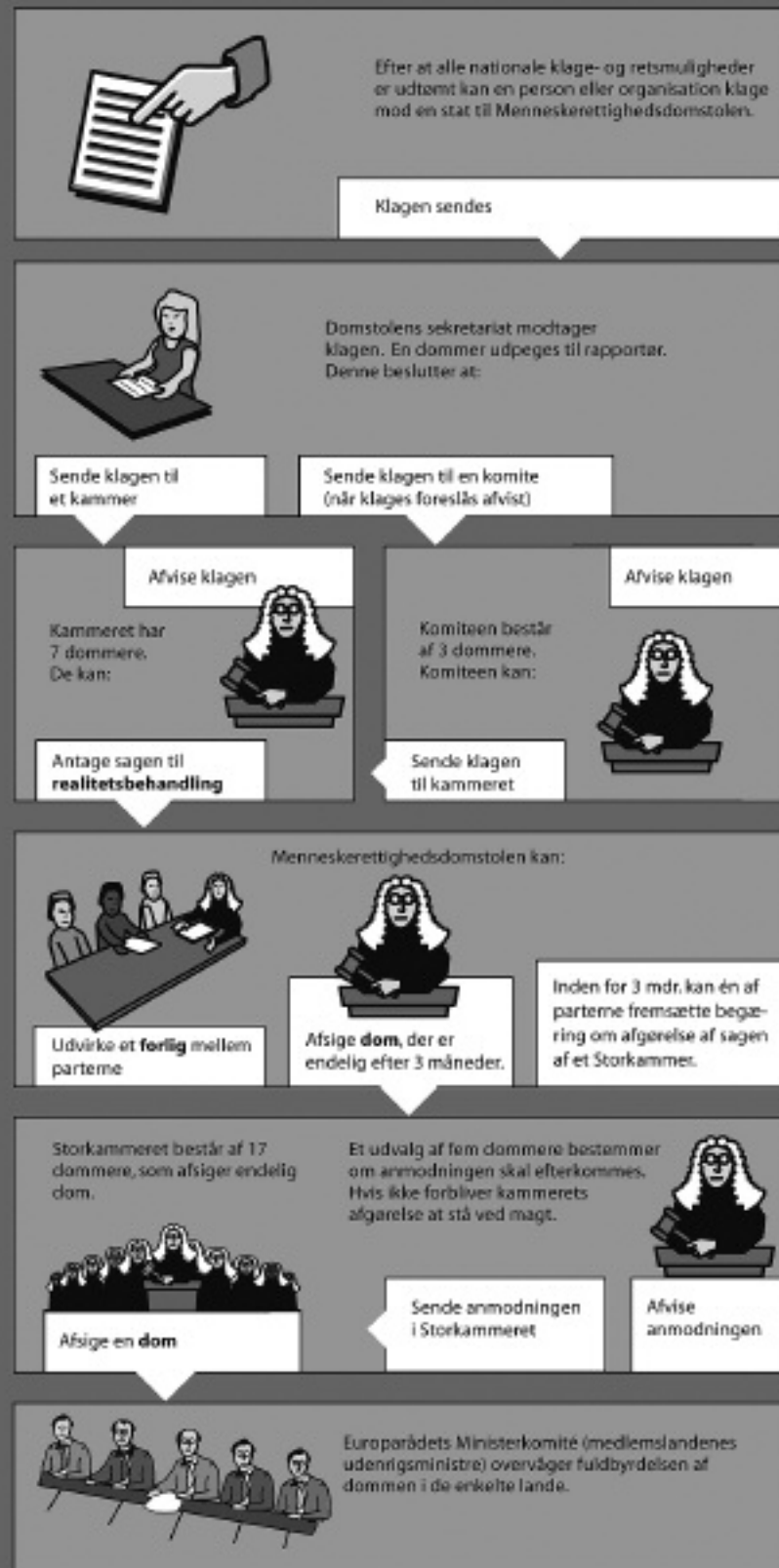
Domstolen: Krænkelser af Konventionens artikel 6.

Klage til Menneskerettighedsdomstolen

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol blev etableret i 1959 og havde i de første år ganske få sager at behandle. I 1998 blev sagsbehandlingen effektiviseret fordi Domstolen nu havde så mange sager til behandling at sagsbehandlingstiden trak for længe ud.

På tegningen kan man se hvordan klagegangen forløber fra klagen fremsendes til den endelige afgørelse.

Det tager Domstolen mellem ca. 1 og 5 år at behandle sagerne; små 40 procent af dem tager mere end tre år (2004). Man kan kun klage til Domstolen hvis man har været gennem hele retsmaskineriet i hjemlandet, og hvis klagen vedrører menneskerettigheder der er indeholdt i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention.

1950 til 1998

Indtil 1998 bestod klagesystemet i Strasbourg af både en menneskerettigheds-kommission og en menneskerettighedsdomstol. Det var Den Europæiske Men-neskerettighedskommission som i første omgang tog stilling til henvendelser fra enkeltpersoner, grupper af personer, eller private organisationer der mente at staten havde overtrådt en eller flere af deres rettigheder.

Hvis Kommissionen fandt at klagen skulle tages op til egentlig sagsbehand-ling, forsøgte den først at mægle mellem parterne for at finde en løsning som begge kunne acceptere. Hvis ikke det lykkedes, vurderede Kommissionen om klagen skulle afvises eller sendes videre til Domstolen.

Kommissionen kunne imidlertid også vælge at sende klagen til Europarå-dets Ministerkomité som så kunne beslutte hvordan sagen skulle afgøres. Lige-som Domstolens afgørelse var også Ministerkomitéens bindende for staten. Det var også Ministerkomitéen der kontrollerede om staterne levede op til Kommissionens og Domstolens afgørelser.

Domstolen siden 1999

Antallet af klager voksede støt, især efter 1990. I 1960 var der 291 klager. I 1990 var der 1657, i 1996: 4758 klager, og i 1999: 8396. Stigningen i antallet af klager kan bl.a. forklares med at flere og flere efterhånden kender til klagesystemet i Strasbourg. Desuden er der blevet mange flere medlemsstater, især med op-løsningen af Sovjetunionen og Sovjetimperiet i Østeuropa og med opløsningen af det gamle Jugoslavien. Det voksende antal klager betød at behandlingen tog stadig længere tid, og Europarådet besluttede at få forretningsgangen ændret. Det skete med virkning fra slutningen af 1998.

For at afkorte sagsbehandlingstiden blev Kommissionen nedlagt, og klager går herefter direkte til Domstolen. Denne tager sig af sagen - lige fra den indle-dende beslutning om hvorvidt en klage skal igennem en egentlig behandling til den endelige dom. Imidlertid er mængden af sager vokset endnu stærkere si-den 1998, igen fordi kendskabet i medlemsstaterne til Domstolen er blevet yderligere udbredt, og der er blevet flere medlemmer af Europarådet. Således blev der i 2005 indgivet 41510 klager (heraf 72 fra Danmark). Den store mængde af sager er et problem for Domstolen: Behandlingen af sagerne er atter be-

DE 46 MEDLEMSSTATER

Holland, Belgien, Luxembourg, Frankrig, England, Italien, Irland, Danmark, Norge og Sverige (opretter Europarådet 1949), Grækenland og Tyrkiet (1949), Island og Tyskland (1950), Østrig (1956), Cypern (1961), Schweiz (1963), Malta (1965), Portugal (1976), Spanien (1977), Liechtenstein (1978), San Marino (1988), Finland (1989), Ungarn (1990), Polen (1991), Bulgarien (1992), Estland, Litauen, Slovenien, den Tjekkiske Republik, Slovakiet og Rumænien (1993), Andorra (1994), Letland, Albanien, Moldova, Ukraine og Makedonien (1995), Rusland og Kroatien (1996), Georgien (1999), Armenien og Azerbaijan (2001), Bosnien og Herzegovina (2002), Serbien og Montenegro (2003), Monaco (2004). Kun Hviderusland (Belarus) er ikke medlem.

gyndt at vare for længe. Derfor vedtog Europarådet den 14. tillægsprotokol til konventionen, der skal effektivisere Domstolens arbejde yderligere. Den er endnu ikke (januar 2007) trådt i kraft.

Dommerne

Antallet af dommere svarer til antallet af stater der har tilsluttet sig konventionen, dvs. at der i dag (2007) er 46 dommere. Det er medlemslandene der foreslår kandidater til dommersæderne for en seksårig periode, og det er Den parlamentariske forsamling der vælger dem. Dommerne kan genansættes.

En komité på tre dommere afgør i første omgang om sagen er grundløs. Hvis de tre dommere er enige, kan sagen afvises allerede her. De fleste af de sager som kommer videre, vil blive behandlet i såkaldte kamre med syv dommere. Domstolen kan forsøge at mægle inden den afsiger endelig dom. Sager der vedrører generelle og principielle spørgsmål, fx fortolkninger af konventionen, kan henvises til Storkammeret der består af 17 dommere.

Domstolens afgørelser forpligter staterne

Det er enestående i det internationale retssystem at Europarådets medlemsstater ved at ratificere konventionen samtidig også forpligter sig til at rette sig efter Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols afgørelser i klagesager om brud på en eller flere af konventionens menneskerettigheder.

Domstolens afgørelse er bindende for staten. Domstolen kan fx idømme staten en nærmere fastsat erstatning til klageren, og/eller staten skal ligefrem tage skridt til at ændre på retstilstanden for at leve op til en menneskerettighed i konventionen, fx ved at ændre en lovbestemmelse der er i strid med konventionen eller ved at skabe en ny lovbestemmelse.

Ministerkomitéen skal ikke længere afgøre sager, men har beholdt den vigtige opgave at sikre at staterne fører dommene ud i livet. Staterne skal sørge for at deres lovgivning lever op til de domme der afsiges.

Er børn også mennesker?

Danmark krænker menneskerettighederne, når Jon kan blive indespærret på en psykiatrisk afdeling, uden at han er syg, og uden at han har ret til at få afgørelsen bedømt af en domstol. Sådan lød klagen over den danske stat, da den såkaldte Jon-sag kom for Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol i 1988.

Danmark undgik med nød og næppe at få en dom for overtrædelse af Den Europæiske Menneskerettighedskonvention i Jon-sagen. Kun ni af de seksten dommere stemte for frifindelse af Danmark, da sagen blev behandlet af Menneskerettighedsdomstolen i Strasbourg.

Det store mindretal af dommere mente, at Danmark havde overtrådt Konventionen, da Jon som tolvårig blev indlagt på en psykiatrisk afdeling mod sin vilje, uden at være psykisk syg og uden mulighed for at få en domstol til at vurdere sin klage. Indlæggelsen var en krænkelse af hans ret til frihed og personlig sikkerhed, mente dommerne. Denne holdning havde de fælles med flertallet i Den Europæiske Menneskerettighedskommission, der forbehandlede sagen. Den Europæiske Menneskerettighedskommission blev, som nævnt i indledningen, nedlagt i 1998, bl.a. for at afkorte sagsbehandlingstiden.

Men Danmark endte altså med at blive frikendt.

Indlagt mod sin vilje

Jon var tolv år gammel, da han i 1983 blev indlagt på Rigshospitalets børnepsykiatriske afdeling i fem en halv måned.

Forinden havde han havde levet en omtumlet tilværelse. Hans forældre havde i mange år kæmpet om, hvem der skulle have forældremyndigheden over ham.

Forældrene havde ikke været gift, og da de gik fra hinanden, blev det Jons mor, som fik forældremyndigheden. Da var Jon blevet to år. Med tiden blev Jons forhold til faren tættere, og da han var otte år, ville han ikke bo hos sin mor mere. Faren gik under jorden med sin søn, og det lykkedes dem at skjule sig for myndighederne og Jons mor i tre et halvt år. Da Jon blev fundet, blev han anbragt

på Rigshospitalets børnepsykiatriske afdeling; det var hans mors ønske og var blevet anbefalet hende af blandt andet hospitalsafdelingens leder.

Syg - ikke syg

Ved Domstolen i Strasbourg var en af Jons klager over Danmark, at myndighederne fejlplacerede ham ved at anbringe ham på en psykiatrisk afdeling, når han ikke var psykisk syg.

Modargumentet fra den danske stat var, at afdelingen netop var beregnet for børn, der som Jon havde psykiske problemer uden ligefrem at være psykotiske. Jon fik ikke medicinsk, men terapeutisk behandling, og den virkede efter hensigten. Han blev efterhånden mere rolig, udadvendt og spontan og bedre i stand til at udtrykke sine følelser. I slutningen af hospitalsopholdet begyndte han at gå i skole igen i sin gamle klasse. Den danske stat fastholdt, at Jon var indlagt for en psykisk uligevægt, der krævede behandling.

Jon var indlagt for en neurose, og det er ikke en psykisk sygdom i juridisk forstand. Blandt andet derfor kunne han ikke påberåbe sig sindssygeloven, der giver ret til at lade en domstol bedømme, om en tvangsindlæggelse er berettiget.

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol godtog, at indlæggelsen skete for at beskytte Jons helbred. Det er bemærkelsesværdigt, at det især var de nordeuropæiske dommere, der var tilbøjelige til at frifinde Danmark, mens stemmerne for domfældelse kom fra Spanien, Frankrig, Grækenland, Belgien, Italien, Luxembourg og Island. De modstridende opfattelser af Jons indlæggelse kan man opfatte som et udtryk for, at der landene imellem er forskellige opfattelser af, hvad det vil sige at være indlagt til psykiatrisk behandling. I de danske behandlingstraditioner holdes begreberne psykisk syg og psykisk rask muligvis ikke helt så skarpt adskilt som i nogle sydeuropæiske lande.

Frihedsberøvelse

Jon klagede først og fremmest over, at han blev berøvet sin frihed i de fem en halv måned, han var indlagt. Døren til hospitalsafdelingen var låst, og han var under næsten konstant opsyn. Han skulle have speciel tilladelse, hver gang han ville ringe til nogen, modtage besøg eller forlade afdelingen alene.

Til dette svarede de danske myndigheder, at Rigshospitalets børnepsykiatriske afdeling ikke adskiller sig særlig meget fra hospitalets andre børneafdelinger, hvad angår patienternes frihed. Afdelingens låste udgang kunne sammenlignes med den låste hoveddør i et almindeligt hjem. Dørens smæklås skulle forhindre de mindre børn i at løbe ud alene og fare vild, komme til skade eller genere patienterne på resten af hospitalet.

Børnene kunne forlade afdelingen sammen med personalet og gå på legeplads, på museum, på biblioteket, i svømmehallen og så videre. Jon forsøgte ikke at flygte fra afdelingen, selvom han ifølge hospitalet kunne have gjort det, hvis han ville.

I løbet af de fem en halv måned, han var indlagt, fik han syv gange lov at besøge sin far. Faren sad varetægtsfængslet. Han var sigtet for at have bortført Jon i forbindelse med, at de gik under jorden.

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol konkluderede, at Jon var anbragt i så åbne og hjemlige omgivelser som muligt. Dommerne fandt ikke, at Jon var blevet berøvet sin frihed på den måde, der er tænkt på i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Men et mindretal af dommerne mente, han havde ret i, at et barn kan opfatte en ufrivillig indlæggelse som en tvangsindlæggelse.

Børns rettigheder

Jon kunne ikke klage til en dansk domstol over indlæggelsen, fordi det var hans mor og ikke myndighederne, der havde taget beslutningen om at indlægge ham. Jons mor havde forældremyndigheden, og hun mente, at det var bedst, at Jon blev indlagt.

Ved Domstolen blev Danmark anklaget for ikke at have grebet ind i Jons mors måde at udøve sin forældremyndighed på. De danske myndigheder burde have lyttet til Jons protester over indlæggelsen, eftersom han var tolv år og gammel nok til at forstå, hvad der foregik omkring ham.

Domstolens flertal mente imidlertid ikke, at børn i elleve-tolv års alderen er i stand til at tage stilling til en indlæggelse. Dommerne besluttede at lade mo-

rens forældremyndighed veje tungere end hensynet til Jons selvbestemmelsesret. Den danske stat blev derfor frikendt for sit medansvar for indlæggelsen.

Jon-sagen rejser spørgsmål om, hvilke rettigheder børn har i forhold til staten og deres forældre. Sagen viser, hvordan to forskellige menneskerettigheder kan støde sammen. Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol afvejede Konventionens artikel 5 og 8 i forhold til hinanden. På den ene side giver Konventionen alle, inklusive børn, ret til frihed og personlig sikkerhed (artikel 5). På den anden side betyder retten til familieliv, at forældre har en vis ret til at bestemme over deres børn (artikel 8).

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol har ikke kompetence til at dømme enkeltpersoner for brud på menneskerettighederne. Dommerne kan fx ikke dømme forældre for misbrug af forældremyndigheden. Men Domstolen kan dømme en stat for ikke at have ført kontrol med, at forældremyndigheden bliver brugt i børnenes interesse.

Hvis Jon havde vundet sin sag i Strasbourg, ville Danmark have været tvunget til at ændre sin lovgivning på området. Man måtte have givet børn som Jon mulighed for at klage til de danske domstole over forældrenes beslutninger. Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol lod være med at trække en grænse for udøvelsen af forældremyndighed.

Danmark blev frifundet af Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, men dommerstemmerne ni mod syv gav stof til eftertanke. Sagen skabte debat i den danske offentlighed og satte spørgsmålstejn ved, om retsbeskyttelsen af børn er god nok. Et barn under tolv år er underlagt forældrenes myndighed, og har ifølge loven ikke ret til at gøre indsigelse, hvis forældrene bestemmer at, barnet skal anbringes uden for hjemmet. Er barnet over tolv år vil han eller hun i dag have ret til at udtale sig om sin egen situation, men vil ikke kunne modsætte sig forældrenes vilje. En ung som er fyldt femten år kan gratis få en advokat til at hjælpe sig, hvis han eller hun er uenig i sine forældres samtykke til anbringelse uden for hjemmet. Desuden har unge over femten år, ret til at klage over myndighedernes afgørelser

FORÆLDRESAMVÆR

I 1995 blev der vedtaget en lov om forældremyndighed og ansvar. Hensigten var blandt andet at sikre at barnet havde kontakt med begge forældre, også når forældrene ikke boede sammen. Ugifte fædres retstilling blev forbedret, idet en far ved ophøret af et længerevarende samliv med moren og uenighed med hende om forældremyndighed blev stillet på samme måde, som hvis de havde lavet en aftale om fælles forældremyndighed.

I 2002 blev det muligt for ugifte forældre automatisk at få fælles forældremyndighed ligesom gifte forældre, samtidig med at faderskabet til deres barn bliver registreret. Barnets rolle i skilsmisssagerne blev væsentligt styrket, da nu også børn under 12 år skal høres, afhængig af modenhed og af sagens omstændigheder. Udviklingen går i retning af at barnets behov, fx til at være sammen med begge forældre, skal være udgangspunktet frem for forældrenes behov. Og at en far der er fuldt ud egnet til at tage sig af de fælles børn, ikke er den, der typisk får frataget forældresvaret, hvis der kommer en retssag om ophør af den fælles forældremyndighed.

Arbejdsspørgsmål til Jon-sagen

Teksterne på de følgende sider rejser forskellige spørgsmål i Jon-sagen - blandt andet om børns rettigheder i Danmark.

TEKST 1 er en kronologisk oversigt over Jon-sagen.

- *Redegør for, hvad der kræves for at kunne tvangsindlægge et barn på en psykiatrisk afdeling.*
- *Hvilke klagemuligheder havde Jon og hans far i forbindelse med indlæggelsen?*
- *Diskuter de danske domstoles afgørelser i sagen.*

TEKST 2 er et interview med Jons mor, der fortæller om tiden efter, at Jon havde levet under jorden med sin far i næsten fire år.

TEKST 3 er en kritik af den statslige brug af psykiatri i sagen.

- *Diskuter på baggrund af teksterne, hvordan og om staten bør gribe ind i private konflikter som i Jons familie. Kunne konflikten være løst på en anden måde?*
- *Hvordan forholder teksterne sig til børns rettigheder i forhold til voksnes?*

TEKST 4 OG 5 er de artikler i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, som Domstolen i Strasbourg lagde til grund for sin dom i sagen.

- *Redegør kort for, hvilke rettigheder artiklerne beskytter.*
- *Giv nogle eksempler på, hvordan artiklerne kan krænkes.*
- *Redegør for, hvordan de to artikler kom til at stå i modsætning til hinanden i Jon-sagen.*
- *Diskuter Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols afgørelse. Var det en rimelig dom?*

TEKST 1
JON - S A G E N S F O R L Ø B

Referatet af sagen bygger på domsudskrifter og avisartikler.

1973

Da Jon er to år gammel, beslutter hans forældre at opløse deres papirløse forhold. Jons mor har forældremyndigheden over ham, mens hans far får almindelig samværsret.

21. september 1976

Jons far klager til Den Europæiske Menneskerettighedskommission over, at dansk lovgivning ikke giver papirløse fædre mulighed for at få forældremyndigheden over deres børn.

5. december 1978

Kommissionen afviser klagen, fordi Danmark i mellemtiden har indført en ny lov, der tager højde for problemet.

Juli 1979

Jon og hans far går under jorden, da Jon som otte-årig ikke vil tilbage til sin mor efter at have været på sommerferie hos sin far. Moren efterlyser Jon gennem politiet. Da han dukker op efter en måned, kommer han på børnehjem. Han flygter kort tid efter og skjuler sig igen med sin far.

6. august 1979

Jons far går til Byretten med krav om at få forældremyndigheden over Jon.

8. oktober 1979

Jon og hans far deltager i en direkte tv-udsendelse, hvor de fortæller om baggrunden for, at de lever under jorden. Uden for tv-studiet bli-

ver Jons far anholdt og kommer i fængsel i fire dage, mens Jon bliver anbragt på det psykiatriske hospital Nordvang.

11. december 1979

Jon stikker af, opsøger sin far og lever sammen med ham under jorden i tre et halvt år.

11. april 1983

Jons far taber sin sag om forældremyndighed ved Byretten.

22. september 1983

Østre Landsret er enig i Byrettens dom. Jon og hans far lever stadig i skjul for myndighederne, men mens sagen er for retten, bliver Jons far anholdt. Han varetægtsfængsles, sigtet for frihedsberøvelse af sin søn. Nogle timer senere bliver Jon fundet hos en familie på Østerbro, og han bliver anbragt på et børnehjem.

26. september 1983

Jon bliver mod sin vilje indlagt på Rigshospitalets børnepsykiatriske afdeling. Indlæggelsen sker efter morens ønske, efter råd fra hendes læge, fra socialudvalget i Herlev og fra lederen af hospitalsafdelingen. Jon er nu tolv år gammel.

23. december 1983

Jons far klager til Justitsministeriet over Jons indlæggelse. Han henviser til, at sindssygelovens bestemmelser om tvangsindlæggelse ikke er blevet overholdt.

28. december 1983

Hospitalet meddeler, at indlæggelsen ikke er sket efter sindssyglovens regler, men på grundlag af en beslutning fra Jons mor.

1. januar 1984

Jon klager til Byretten over sin indlæggelse.

6. januar 1984

Byretten afviser klagen og siger, at det normalt er den, der har forældremyndigheden, der bestemmer, om en mindreårig skal underkastes hospitalsbehandling. Byretten henviser til, at Jon ikke er indlagt til behandling for en sindssygdom og dermed heller ikke tvangsindlagt.

15. februar 1984

Østre Landsret erklærer sig enig i Byrettens dom.

Jon indklager Danmark for Den Europæiske Menneskerettighedskommission. Han mener, at hans anbringelse på Rigshospitalets børnepsykiatriske afdeling er i strid med Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Konventionens artikel 5 beskytter blandt andet retten til frihed og personlig sikkerhed samt retten til at få en domstol til at bedømme lovligheden af en eventuel frihedsberøvelse. Jon kræver 300.000 kr. i erstatning.

22. februar 1984

Efter fem en halv måned på hospitalet bliver Jon udskrevet, og han flygter til en familie i Tørring. Hans far sidder stadig varetægtsfængslet.

8. marts 1984

Jon bliver fundet af Horsens politi og bringes tilbage til Rigshospitalet.

14. marts 1984

Justitsministeriet afviser at lade sagen om Jons indlæggelse gå videre til Højesteret.

27. marts 1984

Jons far bliver prøveløsladt. Han er blevet idømt ni måneders fængsel for at være gået under jorden med Jon, men har allerede siddet varetægtsfængslet de seks måneder.

30. marts 1984

Jon kommer i familiepleje i Nordjylland, uden at faren får kendskab til adressen.

21. august 1984

Højesteret tilkender Jons far forældremyndigheden over Jon, idet Domstolen tager hensyn til Jons eget ønske.

12. marts 1987

Den Europæiske Menneskerettighedskommission finder med elleve stemmer mod en, at den danske stat i Jon-sagen har krænket Konventionens artikel 5 stk. 1. Med to stemmer mod to mener Kommissionen desuden, at artikel 5 stk. 4 er overtrådt.

Kommissionen giver sagen videre til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol.

28. november 1988

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol frifinder Danmark. Et flertal på ni af de seksten dommere finder, at Jons mor handlede ud fra sin lovlige ret og i sit barns interesse, da Jon blev tvangsindlagt. Men de syv øvrige dommere mener, det er i strid med Konventionen, at Jon kunne spærres inde på en psykiatrisk afdeling uden at være psykisk syg.

 TEKST 2

Uddrag af Malin Lindgrens artikel i Politiken Søndag, den 15. januar 1984.

Sådan gør man et barn fortræd

For første gang fortæller Jons mor, hvordan hun har oplevet det private og offentlige slagsmål om sin 12-årige dreng

- DA JEG så Jon igen efter fire år var det selvfølgelig en stærk oplevelse - næsten mere end man kan bære. Hans halvsøster Line og jeg havde jo savnet ham så utrolig meget. Men det var klart, at han skulle være et neutralt sted først. At han ikke skulle tvinges til en hjemkomst, han på det tidspunkt slet ikke kunne klare. Derfor kom han på Rigshospitalet.

Vi har haft ham hjemme to weekender før jul og igen til jul og nytår. Vi snakker ikke meget om det, der er sket. Vi spiller kort og Matador i timevis og lader tingene udvikle sig langsomt. Da vi besøgte ham forleden på afdelingen havde han selv stillet sit Master Mind frem.

Jon er begyndt at lege med Line. Hun er den første, han har fået en naturlig kropskontakt med. Jeg sørger selv for ikke at gå for tæt på ham. Et knus eller bare et kram vil

gøre det sværere for ham. Men forleden da jeg tudede lidt, da jeg så et forsidebillede af Jon bag et gitter - det er fire år gammelt og stammer fra legepladsen ved et børnehjem - tog han min hånd og klemte den.

Han får lov at se alle aviserne på Rigshospitalet. Både dem, hans far sender ham og dem han vil købe for sine lomme penge. Han har ret til at se, hvad der skrives og det er vigtigt, hvis han kan komme til at forarbejde sine egne oplevelser. På afdelingen behandler de ham. Vi skal prøve at bygge en hverdag op for ham.

Forældremyndigheden

Vi er Jons mor, lillesøsteren Line på 8 og Kurt Pedersen, adjunkt i fysik og matematik ved Lyngby Statsskole der i pressen omtales som 'samleveren'. De planlægger at købe hus - helst i Herlev for

børnenes skyld - og få et stilfærdigt liv.

/.../

Ingrid Mikkelsen stryger det lange, lyse hår tilbage og siger, at hvis den psykiatriske undersøgelse havde haft den konklusion, at Jon burde være hos sin far, havde hun bøjet sig for den.

- Og skulle Højesteret til maj gå imod Byrettens og Landsrettens afgørelse og give forældremyndigheden til Jons far, vil jeg ikke forlange at have samkvemsret.

- Jon trænger først og fremmest til ro. Der skal ikke lægges mere på hans skuldre, og han skal ikke stilles over for flere valg.

- Jeg vil ikke frakende pædrolese fædre deres ret, og jeg er indforstået med, at Jon skal se sin far regelmæssigt, når han flytter her hjem.

/.../

.....

TEKST 3

Uddrag af Elisabeth Krarups kronik i Berlingske Tidende, den 21. december 1988. Elisabeth Krarup er sekretær i Dansk Familieråd.

Misbrug af psykiatrien

Hvorfor var det forældremyndigheden og ikke psykiatrien, Jon-sagen kom til at dreje sig om i Strasbourg? Er det ikke selve psykiatriens væsen, der gør den til et egnet redskab over for alle slags besværlige og uacceptable afvigere?

JEG MINDES avisreferater, hvor den psykiatriske overlæge forsvarede tvangsindlæggelsen af drengen på psykiatrisk afdeling og forklarede, at han skulle "lære at elske sin mor". Måske svigter min hukommelse. Måske blev overlægen fejlciteret. Men en tvangsindlæggelse, der begrundes med, at en dreng skal lære at elske sin mor, forekommer mig lige så horribel som det misbrug, der finder - eller rettere sagt fandt - sted i Sovjetunionen, hvor politiske afvigere blev indlagt til behandling for en politisk opfattelse, der var i strid med den officielle linie. Afvigerne skulle lære at elske partiet. Jon skulle lære at elske sin mor. Principielt er

der tale om samme slags misbrug - eller er det i virkeligheden brug af psykiatriens væsen?

For er det ikke selve psykiatriens væsen, der gør den til et egnet redskab over for alle slags besværlige og uacceptable afvigere?

Selv uden overlægens udtalelse forekommer tvangsindlæggelsen betænkelig. Isi Foighel, der førte sagen for den danske stat, fortæller, at han blev følelsesmæssigt engageret i denne sag og tilføjer: "Jeg er blevet trist til mode. En drengs liv bliver forkvaklet fordi forældrene ikke kan finde ud af det sammen." Og andetsteds udtaler Foighel: "Jon var psykisk uligevægtig, og han blev indlagt

på et hospital, der så ud som alle andre hospitaler. Der var ikke tale om, at han blev spærret inde sammen med sindssyge."

Men han blev dog spærret inde på et hospital, og han blev dog diagnosticeret som syg. Men er det sygeligt, når et barn bliver uligevægtig af at få sit liv forkvaklet af forældrenes strid og ballade? Det forekommer mig at være kvaksalveri at fjerne symptomerne og se bort fra deres årsag - et kvaksalveri, der svarer til at slå feberen ned uden at tage stilling til den sygdom, som feberen er et symptom på, og i dette tilfælde er der endda ikke tale om, at årsagen er en sygdom, der kan behandles af et

sundhedsvæsen, men om en forældrestrid, der kun kan bilægges af et retsvæsen.

Det ulyksalige er ikke blot, at man i Danmark synes inficeret af den samme bacille som i Sovjetunionen og derfor ustandselig bruger behandlere i familiestridigheder, der retteligt kræver en rent juridisk afgørelse. Det virkelig ulyksalige er, at såvel trangen til at støtte sig til behandlerne som tendensen til at undlade at optræde med fasthed og myndighed og bilægge stridigheder ved at sikre afgørelsernes overholdelse hænger sammen med en angst for overhovedet at optræde med myndighed. Øvrigheden skyr ansvaret og frygter beskyldninger for at

fortsættes næste side

Misbrug af psykiatrien (fortsat)

optræde autoritært. Resultatet er, at sanktionerne udebliver og stridighederne fortsætter, fordi afgørelserne ikke kræves respekteret.

For når forældremyndighed og samkvemsret først er fastlagt, skal begge dele naturligvis kræves overholdt, om nødvendigt ved afhentning og aflevering af børnene sker i overværelse af et pålideligt vidne, så at ingen af forældrene fristes til at tage sig selv til rette og afskære den anden part fra samkvem med børnene. Det er så vidt jeg ved en mulighed, som praktisk taget aldrig benyttes.

Fast og beslutsom optræden er noget yderst sjældent. Det danske samfund er karakteriseret af en hendøende 68-marxismes forsøg på at løse alle de bånd, der holder familien sammen, og af veg og anti-autoritær borgerligheds eftergiveness over for alt, hvad der kan befri den for at tage et ansvar og sætte magt bag sine ord. Det er på denne baggrund, man skal forstå indførelsen af det meningsløse begreb, der hedder "fælles forældremyndig-

hed". Det er også på denne baggrund, man skal forstå ønsket om at indføre selvstændige rettigheder til børn.

Det er derfor beklageligt, at dele af pressen i deres kommentarer til Jon-sagen støtter advokat Jørgen Jacobsen ved at anbefale en begrænsning af forældremyndigheden, så at børn ikke kan tvangsindlægges alene på forældremyndighedsindehaverens anmodning, men i stedet har krav på at få sagen prøvet ved en domstol. At give børn en sådan retsstilling forudsætter, at man mener, børn er tilstrækkeligt modne og selvstændige til at optræde som selvstændige juridiske personer. Er de ikke det, og det er de næppe, så vil sådanne reelt blive ført - ikke af børnene selv, men i barnets navn - af andre, der har interesse i at bruge barnet i deres egen sags tjeneste.

Hvis man virkelig mener, at børn er så selvstændige, at de ikke risikerer at blive udnyttet, så vil en fuldstændig afskaffelse af forældremyndigheden være den eneste logiske konsekvens. Forældremyndighedens formål er

jo netop en beskyttelse af barnet, fordi dette ikke anses for at være i stand til at stå på egne ben.

Men forældremyndigheden giver ikke forældre ret til at tvangsindlægge raske børn på hospitalet, indendes det. Nej, men hvem skal afgøre, om barnet er rask? Kan man forlange af forældre, at de er i stand til at gennemskue en forkert psykiatrisk diagnose? Hvis man forlanger det, så har man dermed udtalt en mistillids-erklæring til psykiatrien, som må få konsekvenser for den stilling, den indtager i det danske retsvæsen.

Med den nuværende lovgivning er det nemlig kun i de tilfælde, hvor forældre og behandlere er enige, at forældremyndigheden respekteres. Hvor de er uenige, må forældremyndigheden vige til fordel for den psykiatriske eller børnesagkyndige "ekspertise". Det viser de mange sager, hvor børn fjernes fra hjemmet imod såvel børnenes som forældrenes ønske, men på foranledning af adfærdsvidenskabelige "eksperter", som sandelig så også sidder i dommersædet, når sagerne kommer for

landsretten. Resultatet er en retstilstand, der er præget af vilkårlighed og magtfordrejning.

EN SVÆKKELSE af forældremyndigheden som udløber af Jon-sagen er for smed at rette bager. Det er at slå ned på det forkerte punkt. Kritikken skal rettes mod psykiatrien og den rolle, som psykiatrien har spillet i denne som i så mange andre sager. Og i stedet for en svækkelse har forældremyndigheden behov for en styrkelse for at kunne beskytte børnene mod manipulation fra behandlerhold.

Det rigtige vil være at sætte ind over for den brug, der gøres af psykiatrien som retsinstans ved såvel tvangsindlæggelse som tvangsfjernelse. Eller det rigtige vil være at fratage psykiatrien dens mulighed for misbrug ved at fastslå, at den ikke sidder inde med nogen objektiv gyldighed.

.....

TEKST 4

Uddrag af artikel 5 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (1950).

A R T I K E L 5

Stk. 1

Enhver har ret til frihed og personlig sikkerhed.

Ingen må berøves friheden undtagen i følgende tilfælde og i overensstemmelse med den ved lov foreskrevne fremgangsmåde:

- a) lovlig forvaring af en person efter domfældelse af en kompetent domstol;
- b) lovlig anholdelse eller forvaring for ikke-efterkommelse af en domstols lovlige påbud eller for at sikre opfyldelsen af en ved lov foreskrevet forpligtelse;
- c) lovlig anholdelse eller forvaring af en person med det formål at stille ham for den kompetente retlige myndighed, når der er begrundet mistanke om, at han har foretaget en retsstridig handling, eller rimelig grund til at anse det for nødvendigt at hindre ham i at foretage en retsstridig handling eller i at flygte efter at have fuldbyrdet en sådan;
- d) forvaring af en mindreårig ifølge lovlig kendelse med det formål at føre tilsyn med hans opdragelse eller for at stille ham for den kompetente myndighed;
- e) lovlig forvaring af personer for at hindre spredning af smitsomme sygdomme, af personer, der er mentalt abnorme, drankere, narkotikere eller vagabonder;

/.../

Stk. 3.

Enhver, der anholdes eller tages i forvaring i henhold til bestemmelserne i denne artikels stk. 1 c), skal ufortøvet stilles for en dommer eller anden øvrighedsperson, der ved lov er bemyndiget til at udøve domsmyndighed, og skal være berettiget til rettergang inden for en rimelig frist, eller til at løslades i afventning af rettergang. Løsladelsen kan gøres betinget af sikkerhed for, at den pågældende giver møde under rettergangen.

Stk. 4.

Enhver, der berøves friheden ved anholdelse eller forvaring, skal være berettiget til at tage skridt til, at der af en domstol træffes hurtig afgørelse om lovligheden af hans forvaring, og at hans løsladelse beordres, hvis forvaringen ikke er retmæssig.

Stk. 5.

Enhver, der har været genstand for anholdelse eller forvaring i modstrid med bestemmelserne i denne artikel, har ret til erstatning.

.....
TEKST 5

Artikel 8 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (1950).

A R T I K E L 8**Stk. 1.**

Enhver har ret til respekt for sit privatliv og familieliv, sit hjem og sin korrespondance.

Stk. 2.

Ingen offentlig myndighed kan gøre indgreb i udøvelsen af denne ret, undtagen for såvidt det sker i overensstemmelse med loven og er nødvendigt i et demokratisk samfund af hensyn til den nationale sikkerhed, den offentlige tryghed eller landets økonomiske velfærd, for at forebygge uro eller forbrydelse, for at beskytte sundheden eller sædeligheden eller for at beskytte andres ret og frihed.

Menneskerettigheder ad HT

Danmark krænker menneskerettighederne, når vi bliver fyret, fordi vi nægter at melde os ind i en bestemt fagforening.

Otte buschauffører klagede over den danske stat i den såkaldte HT-sag, som blev afsluttet ved Den Europæiske Menneskerettighedskommission i 1988.

De otte buschauffører var i 1984 blevet afskediget fra Hovedstadsområdets Trafikselskab (HT). Chaufførerne mente selv, at fyringerne skyldtes fagforeningsforhold og dermed både var ulovlige i forhold til dansk lovgivning og en overtrædelse af Den Europæiske Menneskerettighedskonvention.

Chaufførerne indbragte sagen for Den Europæiske Menneskerettighedskommission. Kommissionen tog ikke stilling til, om fyringerne var i strid med Konventionen. Men Kommissionen fandt, man ikke kunne kalde chaufførerne for ofre i Konventionens forstand, fordi de danske domstole allerede havde givet dem medhold i, at fyringerne var uberettigede, og derfor havde tildelt dem erstatning. Kommissionen mente dog ikke at chaufførerne kunne kræve at blive genansat.

FORKORTELSER I KAPITEL 2

DA	Dansk Arbejdsgiverforening	LO	Landsorganisationen i Danmark
DFE	Danmarks Frie Fagforening	SiD	Specialarbejderforbundet i Danmark
DKA	Dansk Kommunal Arbejderforbund	TF	Trafikfunktionærernes Fagforening.
HT	Hovedstadsområdets Trafikselskab		

Fyret efter strejker

HT-konflikten startede med, at chaufføren Per Brandt skiftede job fra et HT-distrikt til et andet. Kollegerne på hans nye arbejdsplads var organiseret i Specialarbejderforbundet i Danmark (SiD, i dag 3F, Fagligt Fælles Forbund), og de krævede, at også Per Brandt meldte sig ind her. Det ville Per Brandt imidlertid ikke på grund af SiDs støtte til Socialdemokratiet. Hans beslutning fik de andre chauffører til at nedlægge arbejdet i protest.

Nogle chauffører bakkede Per Brandt op og meldte sig ud af deres fagforeninger. Det gjorde konflikten endnu mere tilspidset, og strejkerne bredte sig til mange andre områder af arbejdsmarkedet. Nogle af chaufførerne meldte sig ind igen, men otte stod fast på, at de ikke ville være medlem af SiD eller Dansk Kommunal Arbejderforbund (DKA, i dag FOA, Forbundet af Offentligt Ansatte).

HT-chaufførernes arbejdsgiver var Hovedstadsrådet. Hovedstadsrådet besluttede at afskedige de otte buschauffører med den begrundelse, at der var tale om nødret: Buskørslen havde i næsten to måneder været ramt af strejker og blokader. For at få busserne ud at køre igen brød man afskedigelsesreglerne og fyrede de otte chauffører, der nægtede at melde sig ind i SiD og DKA.

Sagen kom først for Østre Landsret og derefter for Højesteret. Begge steder mente dommerne, at fyringerne var uberettigede. De otte afskedigede chauffører fik en økonomisk erstatning, men de blev ikke genansat.

De afskedigede chauffører var ikke tilfredse med de danske domstoles afgørelse og gik til Den Europæiske Menneskerettighedskommission med en anklage mod den danske stat. Chaufførerne mente, at de var blevet ulovligt afskediget på grund af fagforeningsforhold, at de ikke havde fået effektiv oprejsning, og at de var blevet diskrimineret på grund af deres politiske anskuelse. Hermed var der sket en overtrædelse af henholdsvis artikel 11, 13 og 14 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, mente de.

Ingen eksklusivaftale

HTs ledelse havde ikke indgået overenskomster, der siger, at de ansatte skal

være medlemmer af bestemte fagforeninger. Der lå med andre ord ikke eksklusivaftaler til grund for de andre chaufførers krav om, at de otte HT-chauffører skulle melde sig ind i SiD eller DKA.

Der findes eksklusivaftaler på det private arbejdsmarked. Men der er mange års dansk tradition for, at der ikke indgås eksklusivaftaler på offentlige arbejdspladser. Dansk retspraksis støtter sig til et princip om, at alle skal have lige adgang til job inden for den offentlige sektor, det vil sige i kommunerne, i amterne (nu regionerne) og i staten.

Retten til at danne foreninger, fx fagforeninger, står i grundloven. Det er det man kalder den positive foreningsfrihed. Retten til at stille sig uden for en fagforening, også kaldet den negative foreningsfrihed, blev delvis sikret gennem en lov fra 1982: Lov om beskyttelse mod afskedigelse på grund af foreningsforhold.

Denne lov gav de otte fyrede chauffører ret til erstatning men ikke til gensættelse. Og mere kunne Danmark ikke være forpligtet til at gøre, sagde Den Europæiske Menneskerettighedskommission, da den afviste de otte chaufførers klage.

Chaufførerne mente ikke, de ville kunne finde arbejde igen på grund af deres rolle i HT-konflikten. Kommissionen afviste chaufførernes krav om at få jobbene tilbage eller til at få en erstatning for løntab for resten af deres liv, og den fandt, at de danske domstole havde kompenseret tilstrækkeligt ved at give chaufførerne en erstatning på tilsammen cirka en million kroner. Hermed havde de fået effektiv oprejsning fra den danske stat, mente Kommissionen.

Tvungen partistøtte

En af de grunde, Per Brandt gav til ikke at være medlem af SiD, er SiDs støtte til Socialdemokratiet. Selv meldte han sig ind i partiet Venstre. Han syntes, at SiD fungerede alt for stift og usmidigt i samarbejdet med arbejdsgiverne.

De otte fyrede chauffører fandt, det var et overgreb på deres politiske frihed, at de var tvunget til at give bidrag til bestemte politiske partier via deres fagfore-

HOVEDSTADSRÅDET

blev nedlagt den 31. december 1989, men ledede indtil da driften af HT. Rådet bestod af syvogtredive politikere fra amtsråd og byråd i hovedstadsområdet, København og Frederiksberg kommuner, og Københavns, Frederiksborg og Roskilde amter.

EKSKLUSIVAFTALE

En aftale mellem en arbejdsgiver og en fagforening, der går ud på, at arbejdspladsen kun må beskæftige arbejdskraft, som er organiseret i den pågældende fagforening.

ningskontingent. Flere af dem meldte sig i stedet ind i Danmarks Frie Fagforening (DFF), der står uden for den etablerede fagbevægelse.

SiD hører under Landsorganisationen i Danmark (LO). Den etablerede fagbevægelse fører ikke kun en faglig kamp for sine medlemmer. Formelt har den samtidig det politiske mål at arbejde for et demokratisk, socialistisk samfund.

I praksis er dette især kommet til udtryk ved et tæt samarbejde med Socialdemokratiet siden slutningen af 1800-tallet. LO og Socialdemokratiet har fx haft repræsentanter siddende i hinandens øverste ledelser, og LO giver økonomisk støtte til bl.a. Socialdemokratiets politiske kampagner.

I 1984, mens HT-sagen stod på, var det ikke forbudt for foreninger at støtte politiske partier efter demokratisk vedtagne flertalsbeslutninger. Der har i tidens løb været fremsat adskillige lovforslag i Folketinget om spørgsmålet. Venstre, Danmarks Retsforbund, Fremskridtspartiet og Det radikale Venstre har foreslået en lovgivning, der sikrer foreningsmedlemmers ret til at nægte at støtte politiske partier gennem kontingentet.

Debatten har ført til, at de faglige organisationer selv er begyndt at gøre parti-støtte frivillig for det enkelte medlem. Dansk Jernbaneforbund har dog haft en sådan ordning siden 1932. I 1988 fulgte Dansk Metalarbejderforbund og Dansk Kommunal Arbejderforbund efter. I 1989 gjorde Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund i Danmark det samme, og i 1990 sluttede SiD og Dansk Arbejdsgiverforening (DA) sig til.

Den Europæiske Menneskerettighedskommission kunne ikke finde noget bevis for, at de otte chauffører var blevet afskediget af politiske grunde, og afviste derfor også denne del af chaufførernes klage.

Syn på arbejdsmarkedet

To sæt værdinormer er oppe mod hinanden i sagen. På den ene side står det enkelte individs menneskeret til frit at organisere sig, som Per Brandt og hans kolleger henviste til over for Den Europæiske Menneskerettighedskommission.

På den anden side står de strejkende HT-chaufførers krav om solidaritet og respekt for kollektivet og for de fagretlige rettigheder. De fagretlige rettigheder er imidlertid ikke omfattet af Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Fagbevægelsen har tilkæmpet sig retten til at organisere sig og indgå kollektive overenskomster om lønninger, arbejdsmiljø med videre. I de strejkendes øjne snyltede de otte chauffører på fagforeningens arbejde ved at melde sig ud og alligevel få del i de overenskomstmæssige løn- og arbejdsvilkår, som blev forhandlet igennem.

Samtidig med at HT-sagen handlede om menneskerettigheder, drejede den sig også om en grundlæggende uenighed om, hvad en fagforenings opgave var.

Per Brandt repræsenterede hvad man kan kalde en harmoniopfattelse af arbejdsmarkedet, det vil sige den holdning, at arbejdsmarkedets parter har en fælles interesse i at få samfundet til at fungere. Derfor bliver konflikter mellem parterne anset for "forstyrrelser" i et sundt system.

Den etablerede fagbevægelse tog derimod udgangspunkt i et konfliktteoretisk syn på arbejdsmarkedsforhold. Det betyder, at fagbevægelsen opfattede arbejderklassens interesser som i modstrid med arbejdsgivernes. Dermed blev parternes indbyrdes konflikter naturlige og uundgåelige.

De strejkende opfattede de udmeldte chauffører som en trussel mod den danske enhedsfagbevægelse. I modsætning til de fleste andre europæiske lande var de danske lønmodtagere stort set organiseret i en samlet fagbevægelse og ikke i konkurrerende fagforeninger, som fx kristne, socialdemokratiske, kommunistiske og liberale foreninger. Desuden var (og er stadig) den danske organisationsprocent blandt de højeste i Europa, for nogle faggrupper var den nær 100%.

Note: Tallene for Danmark og Storbritannien i nederste linie er for 1984.

Kilde: Steen Scheuer, Betydningen af a-kasser og af kvindernes stigende erhvervsdeltagelse, i Økonomi og politik, nr. 1. 1989.

Faglig organisering i % i udvalgte Europæiske lande, 1920-1985

	DK	FR	IT	NE	NO	SV	UK
1920	48.3	7.2	-	35.8	20.3	27.7	45.2
1930	36.9	7.3	-	38.1	19.0	36.1	25.4
1939	46.6	23.6	-	32.5	43.9	52.7	31.6
1950	58.1	20.5	42.2	42.3	50.2	65.5	44.1
1960	63.1	19.3	25.0	39.4	62.8	69.4	44.2
1970	64.4	21.3	32.2	36.5	62.9	66.4	48.5
1980	79.8	17.3	43.7	31.0	62.7	78.2	52.9
1985	82.2	14.5	35.5	23.6	63.0	80.3	45.8

Landeforkortelser: DK = Danmark; FR = Frankrig; IT = Italien; NE = Holland; NO = Norge; SV = Sverige; UK = Storbritannien.

Siden er organisationsprocenten i Danmark faldet med 7 pct. (2005). Udviklingen er tilsvarende i det øvrige Norden, og faldet er større i lande som fx Storbritannien, Holland, Frankrig og Italien med mellem 10 og 20 pct. *Kilde: LO Ugebrev A4, 18.9.2006. Nr. 31.*

De strejkende chauffører frygtede, at LO ville blive svækket som forhandlingspartner over for DA, hvis uafhængige fagforeninger skød op og begyndte at underbyde LO, fx i lønspørgsmål.

Den Europæiske Menneskerettighedskonvention siger, at alle har ret til at være medlem af en fagforening. Men Konventionen siger ikke udtrykkeligt, at man også har ret til **ikke** at være medlem af en fagforening, eller at man har ret til at nægte at være medlem af en bestemt forening.

International standardisering

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol arbejder på grundlag af en international konvention. Det betyder, at alle medlemslandene løbende må tilpasse deres lovgivning efter Domstolens afgørelser.

HT-sagen er et eksempel på en tilpasning af national lovgivning. I Danmark blev loven om beskyttelse mod afskedigelse på grund af foreningsforhold indført som en direkte følge af en dom, Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol afsagde i 1981. Dommen faldt i en sag om tre britiske jernbanearbejdere. De var blevet fyret, fordi de ikke ville melde sig ind i en af de fagforeninger, som deres arbejdsplads indgik eksklusivaftaler med.

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol fandt, at Storbritannien havde krænket Konventionen ved at afskedige de tre jernbanearbejdere, fordi de var blevet ansat, inden eksklusivaftalerne blev indgået. Derfor skulle de have en erstatning, men de kunne ikke kræve at blive genansat, mente Domstolen. Domstolen understregede dog, at den ikke tog stilling til eksklusivaftalerne og deres generelle forenelighed med Konventionen.

Dommerstemmerne i den britiske sag fordelte sig med atten stemmer for domfældelse og tre stemmer for frifindelse af den engelske stat. Den danske dommer i sagen var en af de tre, der stemte for frifindelse

I HT-sagen anerkendte Menneskerettighedskommissionen den danske lovgivning som god nok, når det gælder beskyttelse mod afskedigelse. Danmark havde jo ændret sin lovgivning på baggrund af sagen fra Storbritannien.

I øvrigt genopstod HT-konflikten i 1990. Denne gang forsøgte HTs ledelse at flytte chauffør Thomas Jørgensen til et andet distrikt, fordi hans kolleger strejkede i protest over, at han stillede sig uden for fagforeningen. Indenrigsminister Thor Pedersen greb ind og annullerede HTs afgørelse, men annulleringen blev senere kendt ugyldig, idet en domstol afgjorde, at ministeren havde overskredet sine beføjelser ved at blande sig i HT-ledelsens beslutning.

EKSKLUSIVAFTALE

I 2006 dømte Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol eksklusivaftalerne ulovlige.

Se side 160

Arbejdsspørgsmål til HT-sagen

Teksterne på de følgende sider viser forskellige problemstillinger i HT-sagen - især omkring retten til ikke at være medlem af en fagforening.

TEKST 1 er en kronologisk oversigt over HT-konflikten i 1984.

- *Redegør for, hvad der udløste konflikten.*
- *Hvorfor afskedigede Hovedstadsrådet de otte chauffører?*
- *Redegør for sagens gang gennem retssystemet fra Østre Landsret til Den Europæiske Menneskerettighedskommission.*

TEKST 2 beskriver sagen, som en af de fyrede chauffører så den.

TEKST 3 er et interview med en række medlemmer af det aktionsudvalg, der koordinerede chaufførernes blokader og arbejdsnedlæggelser.

- *Sammenlign Per Brandts synspunkter med hans strejkende kollegers. Diskuter her ud fra individets rettigheder contra kollektivets.*

TEKST 4 er den danske lov om beskyttelse mod afskedigelse på grund af fagforeningsforhold.

TEKST 5 er artiklen om foreningsfrihed i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention.

- *Redegør kort for, hvilke rettigheder bestemmelserne beskytter.*
- *Sammenlign, hvor vidtgående og præcist teksterne definerer friheden til at organisere sig.*

- *Hvordan fik den danske lov og artikel 11 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention betydning for HT-sagens forløb?*

TEKST 6 OG 7 er to andre artikler i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, som de otte afskedigede chauffører mente blev krænket i HT-sagen.

- *Redegør kort for, hvilke rettigheder artiklerne beskytter.*
- *Diskuter, om artiklerne blev overtrådt ud fra de otte chaufførers, HT-ledelsens og de strejkendes synspunkt.*

TEKST 1
HT-sagens forløb
1. oktober 1983

Per Brandt er ansat som chauffør i Hovedstadsområdets Trafikselskab (HT). Han får job i Frederikssundsområdet, hvor chaufførerne er organiserede i Specialarbejderforbundet i Danmark (SiD). Hidtil har han arbejdet i et andet HT-distrikt og været organiseret i Trafikfunktionærernes Fagforening (TF). Per Brandt vil ikke skifte fagforening.

30. marts 1984

Chaufførerne i Frederikssundsområdet beslutter at lade følgende spørgsmål gå til urafstemning blandt chaufførerne i området: Kan Per Brandt være medlem af SiDs arbejdsløshedskasse uden samtidig at være medlem af en fagforening i SiD?

3. april 1984

En række chauffører i Frederikssund nedlægger arbejdet og blokerer buskørslen.

Tillidsrepræsentanter for mere end 1.100 chauffører holder møde i Hillerød og udtaler, at de ikke kan garantere for ro på arbejdspladserne, så længe Per Brandt stiller sig uden for SiD.

6. april 1984

Der sker arbejdsnedlæggelser i Helsingør, Gladsaxe, Glostrup og Roskilde.

12. april 1984

Tillidsrepræsentanter for samtlige HT-chauffører holder møde og udtaler, at Per Brandt skal melde sig ind i SiD senest den 30. april 1984. Ellers holder samtlige tillidsrepræsentanter op med at samarbejde med HTs ledelse.

13. april 1984

Chaufførerne nedlægger arbejdet i alle HTs distrikter, og garageanlæggene blokeres.

Kl. 15 holdes der fællesmøde mellem Amtsrådsforeningen og Landsorganisationen i Danmark (LO). Repræsentanter fra SiD, Dansk Kommunal Arbejderforbund (DKA) og HT deltager. DKA og SiD erkender, at arbejdsnedlæggelserne og blokaderne er overenskomststridige og vil opfordre chaufførerne til snarest at genoptage arbejdet.

14. april 1984

Chaufførerne i Hillerød, Frederikssund, Glostrup og Roskilde fortsætter arbejdsnedlæggelserne.

15. april 1984

Forretningsfører for chaufførerne i SiD, John Hansen, udtaler til TV-Avisen, at der er tre løsninger på konflikten:

- 1) Per Brandt melder sig ind i SiD,
- 2) Per Brandt forlader arbejdspladsen, eller
- 3) Per Brandt søger til Københavnsområdet, hvor chaufførerne er organiserede i DKA.

16. april 1984

Flere HT-chauffører i Frederikssund meddeler, at de har meldt sig ud af SiD og ind i Danmarks Frie Fagforening (DFF) og Kristelig Arbejdsløshedskasse.

Arbejdet nedlægges i samtlige HT-distrikter.

Sagen indbringes for Arbejdsretten.

HT beslutter at fritage Per Brandt for tjeneste.

17. april 1984

Arbejdet genoptages i samtlige HT-distrikter.

25. april 1984

Tillidsrepræsentanter for TF og SiD udtaler, at deres samarbejde med HT vil ophøre, medmindre det lykkes HT at forhandle sig frem til, at samtlige chauffører organiserer sig i SiD eller DKA.

26.- 27. april 1984

Yderligere fire chauffører melder sig ud af SiD og DKA.

28. april 1984

SiDs fællestillidsrepræsentant for HT, John Duunkjær, indbyder repræsentanter for de chauffører, som har indmeldt sig i DFF, til forhandlinger.

11. maj 1984

Forhandlingerne bryder sammen, og chaufførerne i Frederikssund-sområdet nedlægger arbejdet.

12. maj 1984

Arbejdsretten erklærer arbejdsstandsningen for overenskomststridig.

14. maj 1984

Buskørslen i hele HT-området rammes af arbejdsnedlæggelser. Frem til den 25. maj nedlægges arbejdet også hos private rutebilselskaber, benzin- og olieselskaber på Sjælland, dele af Kastrup Lufthavn og de store københavnske dagblade.

18. maj 1984

SiDs forbundsformand Hardy Hansen udtaler til *Aktuelt*: "Jeg har fra alle sider fået fortalt, at chaufførerne ikke går i gang igen, før de sidste er inde i fagforeningen. Der er ingen anden løsning end at fyre dem.

HT må sørge for, at trafikken kan køre, og byens kunder kan komme ud at køre." SiD-formanden henviser til nødretten og finder, at HT må betale, hvad det koster i erstatning at fyre chaufførerne.

22. maj 1984

Konflikten spredt sig til S-togsdriften, udkørslen fra Benzinøen, en række postkontorer i København, renovationskørslen i København og på Frederiksberg, *Politiken* og *Berlingske Tidende*, TV-Byen, Turborg, Carlsberg med flere.

23. maj 1984

Hovedstadsrådets planlægnings- og økonomiudvalg indstiller til Hovedstadsrådet at afskedige de udmeldte chauffører.

Statsminister Poul Schlüter udtaler, at det vil være "glasklart ulovligt", hvis Hovedstadsrådet fyrer chaufførerne, og at der ikke kan være tale om nødret.

Med atten stemmer mod fjorten vedtager Hovedstadsrådet at afskedige de otte chauffører med overenskomstmæssigt varsel men til øjeblikkelig fratreden.

24. maj 1984

De otte chauffører modtager et personligt brev:

"Med baggrund i den opståede uro omkring Deres person, hvilket har medført, at busdriften i hovedstadsregionen med mellemrum har været ramt af arbejdsnedlæggelser siden 3. april 1984, må HT for at sikre normal busdrift meddele Dem afsked fra Deres stilling som buschauffør for Hovedstadsrådets Trafikelskab med sædvanligt overenskomstmæssigt varsel til udtræden med udgangen af /.../ måned 1984.

Vi kan samtidig meddele, at De i opsigelsesperioden er fritaget fra tjeneste."

1. juni 1984

Hovedstadsrådet modtager et brev fra indenrigsministeren:

“Det er med stor beklagelse, at jeg noterer at Hovedstadsrådet, som er en offentlig myndighed, har taget en beslutning, som er en klar overtrædelse af gældende lovgivning, særligt fordi denne lovgivnings mål er at beskytte den enkelte borger. /.../Jeg har derfor bedt Kammeradvokaten om at anlægge sag mod Hovedstadsrådet, således at retten kan påvise, at beslutningen om afskedigelse er ugyldig, og at de otte chauffører derfor forbliver ansat“.

4. juni 1984

De afskedigede buschauffører lægger sag an mod Hovedstadsrådet og SiD.

17. maj 1985

Der falder dom ved Østre Landsret:

- Hovedstadsrådet frifindes for anklagen om at have fyret chaufførerne på grund af fagforeningsforhold, men anklages for at have fyret dem på for løst grundlag og derfor uberettiget.
- Hovedstadsrådet dømmes til at udbetale næsten en million kr. til chaufførerne, men ikke til at genansætte dem.
- SiD frifindes for medansvar for afskedigelserne.

24. oktober 1986

Højesteret når frem til samme resultat som Landsretten.

8. januar 1987

Chaufførerne indgiver klage mod Danmark til Den Europæiske Menneskerettighedskommission. De hævder, at Danmark har overtrådt Den Europæiske Menneskerettighedskonvention.

De otte chauffører mener, HT har krænket Konventionens artikel 11 ved at afskedige dem, udelukkende fordi de ønsker at forblive medlemmer af DFF eller forblive uorganiserede.

Konventionens artikel 13, hævder de, er blevet overtrådt, i og med de ikke er blevet genansat i deres tidligere stillinger, og fordi de ikke har fået en tilstrækkelig stor erstatning.

Endelig påberåber chaufførerne sig Konventionens artikel 14; de mener, at konventionskrænkelserne udspringer af diskrimination på grundlag af deres politiske overbevisning.

3. maj 1988

Kommissionen afviser sagen. Det sker med den begrundelse, at chaufførerne ganske vist ikke har fået deres job tilbage, men de har fået en betydelig økonomisk kompensation af den danske stat. Kommissionen finder desuden ikke, at de otte chauffører fremfører argumenter for, at de skal have været udsat for politisk diskrimination.

Jeg overgiver mig aldrig

Uddrag af Helle Bygums artikel i *Berlingske Tidende*, den 25. maj 1984.

“..JEG BEUNRER Deres trofasthed mod idealer,” står der sirligt skrevet på det åbne postkort. Adresseret til: Frihedskæmper Per Brandt, 3600 Frederikssund.

Adressen er ufuldstændig og ukorrekt. Hvad der er helt underordnet for posten, for enhver i området ved i denne tid, hvem Per Brandt er.

Mens blokadevagter og strejkende HT-chauffører holdt København som gidsel, sad han roligt omgivet af børn, kone og hund på terrassen ved huset i Søsrum. Et stykke selvskabt idyl.

Det var ikke til at mærke på ham eller hans kone Lis, at det trak op til fyring. Der var stadig håb om en retfærdig udgang på konflikten. Og der var kampånd.

Da fyringen var en realitet, var hans umiddelbare reaktion: skuffelse. Personlig skuffelse, fremtiden står på spil. Og skuffelse over systemet som svigter. Men kampånden er ikke kuet. Per Brandt er et navn, der vil blive nævnt mange gange endnu.

Den 31-årige elektriker, der for 11 måneder siden lod sig omskole til HT-chauffør, var ellers ikke skrevet ind til at skulle

spille en hovedrolle i et stykke danmarkshistorie. Og i hans egen forestillingsverden indgår ikke ordet frihedskæmper. Han taler ikke om eneren mod systemet. I det hele taget bruger han ikke så mange store ord. For ham er det hele enkelt og ligetil - han vil simpelt hen bare ikke støtte socialdemokratiet med fagforeningspenge, og derfor vil han ikke tvinges ind i SiD.

/. . ./

Per Brandt er opvokset på Bispebjerg i et forholdsvis apolitisk miljø, hvor den politiske interesse ikke strakte sig stort længere end til at man selvfølgelig fulgte valgaftenerne på TV.

Selvfølgelig var han med i elektrikernes fagforening, og han har da også stemt socialdemokratisk ved valgene, undtagen det seneste, hvor han gik over til Venstre. Hans politiske interesse var, som han selv udtrykker det, “almindelig”

Egentlig var det fyringssituationen på Alliance, der fik ham til at tænke mere politisk. Der var folk, der blev fyret efter 25 års ansættelse, og han syntes, det var for dårligt, at tillidsmændene ikke var mere orienterede og

ikke kunne hjælpe, når firmaet var kooperativt, og fagforeningen selv arbejdsgiver. Det sagde han, og han gik til fagforeningen som ikke forstod ham.

“Jeg blev mindre socialist af den oplevelse, men jeg har nu altid haft et dårligt indtryk af fagforeningsbosserne.. de er ikke kundevenlige. Hvis det var en købmandsforretning, der blev drevet på den måde, måtte den lukke. Og tillidsfolk, ja dem kalder jeg nu mistillidsfolk.”

En fyring gjorde ham vred

Per Brandt blev så HT-chauffør. De første fire måneder kørte han i København og var organiseret under TF - Trafikfunktionærernes organisation. Havde han kunnet blive der, da han fik stilling i Frederikssund, var busserne ikke standset. “Så var situationen nok slet ikke opstået.”

Men han skulle i SiD. Den lokkende tillidsmand fik nølende svar. “Jamen Per, du risikerer at blive fyret . . .” Svaret var stadig henholdende. “Men så satte jeg mig ind i overenskomsten, og der står ingen steder, hvor jeg skal være organiseret. Det måtte de give mig ret i.”

Tre måneder gik på den måde.”og jeg lurede jo også tendensen blandt kollegerne i Frederikssund. Ingen var begejstrede for fagforeningen, men jeg vidste også, at hvis der blev ballade, så ville de trække sig.”

Men en lørdag hjem i bilen hørte han så i radioen, at en chauffør i København var blevet fyret, fordi han ikke ville være med i en bestemt fagforening. “Jeg blev vred - og hvad så med dig, tænkte jeg, du har stået udenfor i tre måneder. Det var for skrapt.”

Mandag kom hans tillidsmand til ham i bussen. Nu var det ind i SiD eller fyring.

Og så gjorde Per Brandt noget, han ellers aldrig ville have gjort: han gik til *Frederiksborg Amtsavis* med sin historie. “Fordi jeg synes, det her er for vigtigt.”

Jeg overgiver mig ikke

Der blev indkaldt til fagligt møde, og mens fagforeningstoppene stak hovederne sammen, lagde Per Brandt øret mod væggen i kvindernes omklædningsrum. Det han hørte om strategi før mødet, bekræftede ham i hans dårlige indtryk af de demokratiske vilkår i fagforeninger.

“Dengang sagde jeg, at jeg ville, melde mig ind i SiD under protest - hvis der blev bal-

Jeg overgiver mig aldrig (fortsat)

lade. Jo. . for jeg vidste jo ikke, hvor mange kræfter, jeg havde.”

I dag siger han mange erfaringer senere, men med kræfterne i behold: “Jeg overgiver mig ikke. Men den største sejr vil selvfølgelig være at komme tilbage bag rattet.”

Per Brandt har et medlemskort til Venstre i Stenløse. Dateret marts 84. “Der er jo mange venstrefolk her i vort lille samfund, og jeg har da også været til juletræsfest i foreningen tidligere.. mine synspunkter er liberale, og Venstre står for det, jeg også står for, og så meldte jeg mig ind. Også for at manifestere, at jeg ikke er socialist.”

Men at kendte venstrefolk, f.eks. Bjørn Elmquist, skulle stå bag ham, rådgive og styre ham, afviser han smilende. Her er ikke tale om nogen “situationens generalstab”. Og hans kone Lis siger, at “ja, det er sjovt, det tror alle, men vi har slet ikke mødt Bjørn Elmquist.” Per Brandt siger: “Venstre i Stenløse kender mig vel knap nok. Vi har ikke villet blande nogen ind i det her. Vi er 12, som ikke vil ind i SiD, og vi har nu dannet en fraktion for chauffører under Danmarks Frie Fagforeninger. Vi har kontakt med hinanden, men ikke sådan fastlagt.”

/.../

TEKST 3

DE STYREDE HT-KONFLIKTEN:

Vi har bevist at vi ikke behøver at finde os i hvad som helst

Uddrag af Jens Holmes artikel i Information, den 24. maj 1984.

DE CHAUFØRER, som har brudt med SiD og dermed forårsaget konflikten i HT, handler ikke på egen hånd. De er forsøgskaniner i et borgerligt eksperiment, der går ud på at splitte enhedsbevægelsen. Derfor er det vigtigt, at der bliver svaret effektivt igen. Og derfor bliver arbejdsfreden i Storkøbenhavn ikke genoprettet, før de pågældende enten er ude af vagten eller har meldt sig ind i fagforeningen igen.

Så utvetydigt stillede HT-chaufførerne Tom Frederiksen, Reiner Burgwald og Bjarne Hansen tingene op før Hovedstadsrådet i aftes traf beslutning om at afskedige de otte omstridte chauffører fra Nordsjælland.

Tom Frederiksen, Reiner Burgwald og Bjarne Hansen er medlemmer af HT-chaufførernes aktionsudvalg, som er sammensat af repræsentanter fra samtlige HT-stationer og er valgt til at koordinere de mange blokader og arbejdsnedlæggelser.

/../

- Det er altså jeres opfattelse, at udmeldelserne af SiD direkte er planlagt fra borgerligt hold for at komme fagbevægelsen til livs?

Reiner Burgwald: “Ja, der går en lige linje fra det såkaldte HK-oprør i Rød-

ding og til HT. Og det er Venstre, som står ved roret. Steen Hermansen i Rødding er Venstre-mand, og vore frafaldne kollegers talsmand, Per Brandt, er også medlem af Venstre. Samtidig ser vi, hvordan de får al mulig opbakning fra bl.a. Venstre-folketingsmedlemmet Bjørn Elmquist. Situationen er ganske enkelt den, at hvis vi ikke sætter bremserne i nu, så er vi slagtet lynhurtigt.”

/../

- Men er det ikke en individuel ret selv at bestemme, om man vil være medlem af en fagforening?

BH: “Jamen, det er jo demokratiet i en nøddeskal, at man må følge de fastlagte spilleregler. Jeg kan sgu ikke stille mig uden for samfundet eller individuelt melde mig ud af EF, fordi jeg er EF-modstander. På samme måde kan Per Brandt ikke melde sig ud af fagforeningen, fordi han ikke vil betale til Socialdemokratiet. Den slags beslutninger træffes ved demokratiske afstemninger, og på samme måde er der overvældende flertal for, at vi ikke vil arbejde sammen med uorganiserede kolleger.”

.....
TEKST 4**LOV OM BESKYTTELSE MOD AFSKEDIGELSE
PÅ GRUND AF FORENINGSFORHOLD**

Lov af 1. juli 1982.

§ 1.

En arbejdsgiver må ikke afskedige en lønmodtager, fordi denne er medlem af en forening eller af en bestemt forening.

§ 2.

En arbejdsgiver må ikke afskedige en lønmodtager, fordi denne ikke er medlem af en forening eller af en bestemt forening

Stk. 2. Stk. 1

finder ikke anvendelse, såfremt lønmodtageren ved ansættelsen var bekendt med, at arbejdsgiveren stillede medlemskab af en forening eller af en bestemt forening som betingelse for beskæftigelse i virksomheden.

Stk. 3. Stk. 1

finder endvidere ikke anvendelse, når en lønmodtager, der er medlem af en forening, efter ansættelsen gøres bekendt med, at medlemskabet er en betingelse for fortsat ansættelse i virksomheden.

§ 3.

Lovens paragraffer 1 og 2 gælder ikke for lønmodtagere, der er ansat hos arbejdsgivere, hvis virksomhed som sit udtrykte formål har at fremme et bestemt politisk, ideologisk, religiøst eller kulturelt standpunkt, og den pågældendes foreningsforhold må anses for at være af betydning for virksomheden.

§ 4.

Afskediges en lønmodtager i strid med lovens bestemmelser, skal arbejdsgiveren betale en godtgørelse.

Stk. 2.

Godtgørelse efter stk. 1, der ikke kan overstige 78 ugers løn, fastsættes under hensyn til lønmodtagerens ansættelsestid og sagens omstændigheder i øvrigt.

§ 5.

Loven træder i kraft den 1. juli 1982.

§ 6.

Loven gælder ikke for Færøerne og Grønland. Ved kongelig anordning kan loven sættes i kraft for Grønland.

.....
TEKST 5

ARTIKEL 11 I DEN EUROPÆISKE
 MÆNNESKERETTIGHEDSKONVENTION (1950).

Stk. 1.

Enhver har ret til frit at deltage i fredelige forsamlinger og til foreningsfrihed, herunder ret til at oprette og slutte sig til fagforeninger for at beskytte sine interesser.

Stk. 2.

Der må ikke gøres andre indskrænkninger i udøvelsen af disse rettigheder end sådanne, som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfund af hensyn til den nationale sikkerhed eller den offentlige tryghed, for at forebygge uroler forbrydelse, for at beskytte sundheden eller sædeligheden eller for at beskytte andres rettigheder og friheder. Denne artikel skal ikke forhindre, at der pålægges medlemmer af statens væbnede styrker, politi eller forvaltning lovlige indskrænkninger i udøvelsen af disse rettigheder.

TEKST 6

Artikl 13 i Den Europæiske
Menneskerettighedskonvention (1950).

Enhver, der krænkes i de ved denne konvention anerkendte rettigheder og friheder, skal have adgang til effektiv oprejsning for en national myndighed, uanset om krænkelsen er begået af personer, der handler på embeds vegne.

TEKST 7

ARTIKEL 14 I DEN EUROPÆISKE
MENNESKERETTIGHEDSKONVENTION (1950).

Nydelsen af de i denne konvention anerkendte rettigheder og friheder skal sikres uden forskel på grund af køn, race, farve, sprog, religion, politisk eller anden overbevisning, national eller social oprindelse, tilhørighed til et nationalt mindretal, formueforhold, fødsel eller ethvert andet forhold.

Har vi ikke set hinanden før?

Danmark krænker menneskerettighederne, når jeg bliver dømt af en inhabil dommer: den samme dommer, der har været med til at bestemme, at jeg skulle sidde varetægtsfængslet i fire år, selvom jeg kun var mistænkt.

Sådan lød sølvhandler Mogens Hauschildts klage over den danske retspraksis. Klagen førte til, at Danmark i 1989 fik sin første dom for at have overtrådt Den Europæiske Menneskerettighedskonvention.

Da politiet den 31. januar 1980 arresterede sølvhandler Mogens Hauschildt, startede hans mere end ni år lange tur gennem retssystemet. Så lang tid gik der, inden hans sag endte ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol i Strasbourg. Den 24. maj 1989 dømte Domstolen Danmark for at have krænket

artikel 6 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention - tolv ud af de sytten dommere mente, at Hauschildt havde fået en uretfærdig behandling i det danske retssystem.

I fængsel før dom

I mere end fire år sad Hauschildt i varetægtsfængsel, mens det danske politi undersøgte, om han var svindler og skattebedrager. En dommer tog jævnligt stilling til, om han skulle blive i fængslet, eller om han skulle løslades, til hans sag kom for Københavns Byret. Hver gang besluttede dommeren, at Hauschildt skulle blive i fængslet.

De danske dommers begrundelse for at holde Hauschildt varetægtsfængslet var, at han ellers ville begå flere forbrydelser og stikke en kæp i hjulet for politiets efterforskningsarbejde. De mente, det var nødvendigt at isolere ham, fordi han havde smuglet ulovlige beskeder ud til familie og venner. Ifølge dansk lov havde dommerne desuden ret til at holde ham varetægtsfængslet, fordi de havde en såkaldt "særlig bestyrket mistanke" om, at han havde gjort noget ulovligt.

Næsten tre år efter at Hauschildt var blevet anholdt og sat i fængsel, startede selve retssagen. Dommer Claus Larsen var en af dem, der skulle tage stilling til, om Hauschildt var skyldig eller ej.

Hauschildt mente ikke, at Claus Larsen var i stand til at se på sagen med friske øjne og dømme upartisk. Mange gange i de foregående tre år havde han forlænget Hauschildts varetægtsfængsling og begrundet det med en "særlig bestyrket mistanke" om, at Hauschildt var skyldig. Hauschildt følte, at han var dømt på forhånd, og at retssagen kun kom til at handle om, hvor mange års fængsel han skulle have.

Anklageren krævede ti års fængsel, men Københavns Byret satte straffen til syv års fængsel. Hauschildt blev dømt for at have svindlet for mere end fyrre millioner kr. Hauschildt appellerede til landsretten og sad varetægtsfængslet endnu et år, indtil Østre Landsret nedsatte straffen til fem års fængsel. Han blev

Bagmandspolitiet

er navnet på den offentlige anklager for særlig økonomisk kriminalitet.

Isolationsfængslingen

har i Hauschildt-sagen til formål at hindre den sigtede i at påvirke efterforskningen. Den fængslede hindres i at have kontakt med andre mennesker, såvel fra fængslet som udefra.

løsladt efter at have siddet i varetægtsfængsel mere end fire år, heraf næsten et år i isolation. De fire år var Danmarksrekord.

Uretfærdig behandling

Hauschildt mente, at hele retsprocessen havde været uretfærdig, fordi specielt Claus Larsen havde været partisk. Derfor klagede han til Den Europæiske Menneskerettighedskommission, der dog ikke fandt, at der var sket en konventionskrænkelse. Kommissionen lod imidlertid sagen gå videre til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol.

Domstolen tog ikke stilling til, om Hauschildt var skyldig eller ej. Dommerne vurderede udelukkende, om han havde fået den retfærdige behandling, som Den Europæiske Menneskerettighedskonvention siger, man skal have, og som Danmark har skrevet under på at give sine borgere.

Domstolen fandt ikke bevis for, at den danske dommer Claus Larsen havde været partisk og dermed inhabil, da han dømte i Københavns Byret. Men Domstolen gav Hauschildt ret i, at der var grundlag for at sætte et spørgsmålstegn ved habiliteten. Domstolen begrundede dette med, at varetægtsfængsling på grund af "særlig bestyrket mistanke" forudsatte en meget høj grad af klarhed med hensyn til skyldsspørgsmålet. Der var med andre ord kun en hårfin grænse mellem afgørelsen om varetægtsfængsling på denne baggrund og den endelige dom.

Domstolen fandt, at dommer Claus Larsens upartiskhed kunne drages i tvivl, netop fordi han gentagne gange havde besluttet at forlænge Hauschildts varetægtsfængsling.

Danmark kom til at betale en del af omkostningerne ved selve menneskerettighedssagen. Men de europæiske dommere fulgte ikke Hauschildts krav om erstatning for hans ophold i isolationsfængsel i 309 dage, for hans forretningsmæssige tab og for udgifterne til retssagerne i Danmark. Dommen over Danmark vedrørte nemlig ikke spørgsmålet om hans skyld eller hans fire år i fængsel.

Tillid til dommerne?

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols dom i Hauschildt-sagen viser, at et flertal af de europæiske dommere i Strasbourg ikke deler den danske tillid til, at en dommer altid ser på en sag med friske og uvildige øjne. Dermed sætter sagen spørgsmålstegn ved den danske retssikkerhed på dette område.

Spørgsmålet er, om dommere gennem deres uddannelse og erfaring kan blive så professionelle, at de fx kan få sig til at frifinde en person efter først at have varetægtsfængslet ham eller hende på grundlag af en "særlig bestyrket mistanke".

Danske dommere har hævdet, at det øgede retssikkerheden, at dommer Claus Larsen havde forhåndskendskab til den udviklede Hauschildt-sag, fordi det gjorde det lettere for ham at afsige den endelige dom. Det var Domstolen i Strasbourg altså ikke enig i. Den fandt, at Hauschildts frygt for inhabilitet var forståelig.

Uskyldig indtil...

Et af de grundlæggende principper for en retsstat er, at enhver skal betragtes som uskyldig, indtil det modsatte er bevist. Anklageren skal altså lægge klare beviser på bordet, før en dommer kan idømme fængselsstraf. Imidlertid kom Hauschildt til at sidde varetægtsfængslet i mere end fire år, før han fik sin endelige dom på fem års fængsel.

Man kan mene, det var en velfortjent straf, hvis man antager, at Hauschildt havde svindlet for mere end fyrre millioner kroner og bedraget mange af sine kunder. Og han smuglede rent faktisk beskeder ud til familie og venner, om at de skulle skjule penge og andre værdier.

Men man kan også antage, at Hauschildt var helt eller delvis uskyldig fra starten, og at det var anholdelsen og fængslingen, der trak ham ind i kriminalitet. Han mente selv, at han kunne have skaffet de godt fyrre millioner kroner, som han skyldte sine kunder, hvis han havde fået lov til at føre sin forretning videre.

På den ene side skal man beskytte uskyldige mennesker mod tilfældig anholdelse og fængselsstraf. På den anden side må samfundet beskytte sig imod kri-

minalitet. Denne interessekonflikt blev ikke behandlet af Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol. Men Hauschildt-sagen slog fast, at man - skyldig eller ej - har krav på, at en dommer både er og forekommer upartisk.

Danmark ændrer retspraksis

Hauschildt-sagen har fået konsekvenser for dansk lovgivning og retspraksis. Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols afgørelse har fået Danmark til at ændre regler.

Allerede mens sagen blev behandlet i Strasbourg, ændrede Folketinget den danske retsplejelov. Fra 1. juli 1987 kunne en dommer ikke både varetægtsfængsle og afsige den endelige dom over en person. Men denne bestemmelse gjaldt kun, når varetægtsfængslingen skete udelukkende på grund af en "særlig bestyrket mistanke". En dommer kan have mange andre grunde til at varetægtsfængsle en person end en "særlig bestyrket mistanke". Dommeren måtte stadig godt afsige den endelige dom, hvis han samtidig henviste til en eller flere af disse grunde samtidig.

Den 1. juni 1990 blev loven yderligere strammet som en udløber af Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols afgørelse i Hauschildt-sagen. Folketinget bestemte, at der er tale om inhabilitet i en række tilfælde ud fra principper, der svarer til afgørelsen i Strasbourg. I dag vil det fx medføre inhabilitet, hvis dommeren har besluttet brevåbning eller brevstandsning under forundersøgelsen. Men det er stadig sådan, at mistænkte i langt de fleste typer sager vil kunne komme ud for at møde den samme dommer i forbindelse med varetægtsfængslingen, og når sagen skal afgøres ved dom.

Inden den seneste stramning af retsplejeloven fik dommen i Hauschildt-sagen praktisk betydning for en anden dansk retssag, den såkaldte Jydebrødre-sag. Sagen handlede ligesom Hauschildt-sagen om økonomisk kriminalitet, og de tre anklagede havde siddet varetægtsfængslet på samme grundlag som Hauschildt. Højesteret besluttede den 1. november 1989, at sagen mod brødrene skulle udsættes, fordi dommeren var inhabil. De fik en ny dommer - og blev frikendt.

Arbejdsspørgsmål til Hauschildt-sagen

Teksterne på de følgende sider viser Hauschildt-sagen fra forskellige sider og belyser især begrebet retssikkerhed.

TEKST 1 er en kronologisk oversigt over Hauschildt-sagen.

- *Træk de vigtigste begivenheder frem, og giv en kort redegørelse for sagen.*

TEKST 2 er den paragraf i den danske retsplejelov, som giver ret til at varetægtsfængsle en person.

TEKST 3 OG 4 er stramninger af den danske lovgivning omkring dommers habilitet. Ændringerne er udløbere af Hauschildt-sagen.

- *Redegør kort for lovteksternes indhold.*
- *Redegør for, hvorfor man har indført begrænsninger i dommernes mulighed for både at varetægtsfængsle og dømme.*
- *Diskuter, om begrænsningerne er rimelige.*

TEKST 5 er den artikel i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, som Danmark blev dømt efter.

- *Redegør kort for, hvilke rettigheder artiklen beskytter. Hvad kræves der ifølge Konventionen, for at man kan tale om retfærdig rettergang?*

TEKST 1

Hauschildt-sagens forløb

Referatet bygger på domsudskrifter og avisartikler.

1974

Mogens Hauschildt starter firmaet Scandinavian Capital Exchange (SCE), som handler med sølv og andre metaller. Firmaet vokser og bliver i løbet af fem år det største sølvhandlerfirma i Skandinavien.

1979

Der opstår problemer mellem SCE og Danmarks Nationalbank på grund af omfattende overførsler af penge mellem Hauschildts firma i Danmark og filialerne i udlandet. Bagmandspolitiet undersøger SCE's virksomhed og samarbejder med det engelske politi.

30. januar 1980

Bagmandspolitiet anmelder SCE for at bryde den danske skatte- og straffelov.

31. januar 1980

Politiet arresterer Hauschildt på hans landsted i Nordsjælland, stormer og ransager hans kontor i København, beslaglægger alle firmaets papirer og lukker forretningen.

Danmarks Radio har forinden fået et tip, og et kamerahold står i god tid placeret på det modsatte gadehjørne. I tv-avisen samme aften kan seerne følge politiets storm mod firmaet SCE.

1. februar 1980

Hauschildt bliver fremstillet i grundlovsforhør i Københavns Byret. Han bliver varetægtsfængslet tre gange firetve timer mistænkt for bedrageri og skatteunddragelse.

2. februar 1980

Dommeren opretholder varetægtsfængslingen og beslutter, at Hauschildt skal sidde i isolation. Dommeren mener, at der er risiko for, at Hauschildt vil besværliggøre efterforskningen og forsøge at flygte til udlandet.

Politiet går i gang med at undersøge det danske firmas virksomhed og filialerne i udlandet.

En dommer i Københavns Byret tager jævnlige stilling til, om Hauschildt fortsat skal sidde i varetægtsfængsel.

Politiet afslører, at Hauschildt har bedt sin kone om at placere 100.000 kroner og andre værdier et hemmeligt sted. Hun bliver anholdt med 58.000 kroner på sig.

10. april 1980

Dommer Claus Larsen forlænger Mogens Hauschildts isolationsfængsling for at forhindre flere kriminelle handlinger.

30. april 1980

Dommer Claus Larsen varetægtsfængsler Hauschildts kone. Ved en senere retssag får hun en betinget dom på et halvt år.

Dommeren beslaglægger desuden et brev, som Hauschildt har skrevet, og forlænger hans isolationsfængsling.

28. maj 1980

Dommer Claus Larsen forlænger isolationsfængslingen.

26. juni 1980

Dommer Claus Larsen forlænger isolationsfængslingen.

12. august 1980

Hauschildt starter en sultestrejke, der varer 55 dage.

20. august 1980

Dommer Claus Larsen forlænger isolationsfængslingen.

26. august 1980

Hauschildt skriver til Den Europæiske Menneskerettighedskommission. Han hævder, at Danmark har overtrådt artikel 6 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Hauschildt klager over, at han ikke har fået en retfærdig rettergang, og at de syv måneder i isolation har skadet ham.

27. august 1980

Isolationsfængslingen holder op, men dommer Claus Larsen fastholder varetægtsfængslingen.

24. september 1980

Dommer Claus Larsen forlænger varetægtsfængslingen.

15. oktober 1980

Dommer Claus Larsen forlænger varetægtsfængslingen.

12. november 1980

Dommer Claus Larsen forlænger varetægtsfængslingen.

3. december 1980

Dommer Claus Larsen forlænger varetægtsfængslingen.

10. december 1980

Dommer Claus Larsen forlænger varetægtsfængslingen.

4. februar 1981

Politiet fremlægger et anklageskrift på 86 sider. Hauschildt anklages for bedrageri og underslæb for mere end fyrre millioner kroner.

Dommer Claus Larsen forlænger varetægtsfængslingen.

26. februar 1981

Dommer Claus Larsen forlænger varetægtsfængslingen.

11. marts 1981

Dommer Claus Larsen forlænger varetægtsfængslingen.

8. april 1981

Dommer Claus Larsen forlænger varetægtsfængslingen.

27. april 1981

Københavns Byret indleder retssagen mod Hauschildt. Der er en juridisk dommer, Claus Larsen, samt to lægdommere.

Der holdes 130 retsmøder, og 150 vidner bliver hørt. Mange dokumenter og ekspertudtalelser bliver inddraget. Anklageren kræver, at Hauschildt bliver idømt ti års fængsel.

2. juli 1981

Københavns Byret beslutter at anbringe Hauschildt i isolation og begrundet det med, at han har forsøgt at besværliggøre efterforskningsarbejdet.

7. oktober 1981

Isolationsfængslingen holder op, men Hauschildt sidder fortsat varetægtsfængslet.

27. oktober 1982

Hauschildt udvider sin klage til Den Europæiske Menneskerettighedskommission. Han hævder, at byrettens dommer, Claus Larsen, er inhabil.

1. november 1982

Københavns Byret, ledet af dommer Claus Larsen, idømmer Hauschildt syv års fængsel for bedrageri og underslæb for mere end fyrre millioner kroner. Hauschildt anker dommen til Østre Landsret.

2. marts 1984

Østre Landsret idømmer Hauschildt fem års fængsel. Retten løslader Hauschildt samme dag, fordi han har været varetægtsfængslet siden 31. januar 1980.

Hauschildt anker til Højesteret, pakker sine ejendele og rejser til udlandet med sin familie.

4. maj 1984

Justitsministeriet afviser at lade Hauschildts sag komme for Højesteret.

9. oktober 1986

Den Europæiske Menneskerettighedskommission godkender delvis Hauschildts ansøgning om at få sin sag behandlet.

1. juli 1987

En ny lov træder i kraft i Danmark. Den siger, at en dommer er inhabil i den endelige domshandling, hvis han eller hun tidligere har varetægtsfængslet den anklagede alene på baggrund af en "særlig bestyrket mistanke" om, at den anklagede har begået eller vil begå kriminelle handlinger, der ligger inden for en straf ramme på seks års fængsel eller mere.

16. juli 1987

Med ni stemmer for og syv stemmer imod erklærer Den Europæiske Menneskerettighedskommission, at der ikke har været tale om en krænkelse af Menneskerettighedskonventionen i Hauschildt-sagen. Men på grund af sagens principielle karakter mener Kommissionen alligevel, at sagen skal behandles af Domstolen.

24. maj 1989

Med tolv stemmer for og fem imod fastslår Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, at Mogens Hauschildt ikke har fået en retfærdig rettergang i forbindelse med sin dom i Københavns Byret. Hauschildt får således medhold i, at dommer Claus Larsen ikke forekom upartisk. Domstolen mener dog ikke, at Claus Larsen rent faktisk var partisk.

Den danske stat dømmes til at betale 250.000 danske kr. til Hauschildts sagsomkostninger.

.....
TEKST 2

V A R E T Æ G T S F Æ N G S L I N G

Paragraf 762 i retsplejeloven, lov af 1. december 1989.

En sigtet kan varetægtsfængsles, når der er begrundet mistanke om, at han har begået en lovovertrædelse, som er undergivet offentlig påtale, såfremt lovovertrædelsen efter loven kan medføre fængsel i 1 år og 6 måneder eller derover, og

- 1) der efter det om sigtedes forhold oplyste er bestemte grunde til at antage, at han vil unddrage sig forfølgningen eller fuldbyrdelsen, eller
- 2) der efter det om sigtedes forhold oplyste er bestemte grunde til at frygte, at han på fri fod vil begå ny lovovertrædelse af den foran nævnte beskaffenhed, eller
- 3) der efter sagens omstændigheder er bestemte grunde til at antage, at sigtede vil vanskeliggøre forfølgningen i sagen, navnlig ved at fjerne spor eller advare eller påvirke andre.

Stk. 2.

En sigtet kan endvidere varetægtsfængsles, når der foreligger

- 1) en særlig bestyrket mistanke om, at han har begået en lovovertrædelse, som er undergivet offentlig påtale, og som efter loven kan medføre fængsel i 6 år eller derover, og hensynet til retshåndhævelsen efter oplysningerne om forholdets grovhed skønnes at kræve, at sigtede ikke er på fri fod, eller
- 2) en overtrædelse af straffelovens paragraf 119, stk. 1, paragrafferne 244-246, paragraf 250 eller paragraf 252, såfremt lovovertrædelsen eller oplysningerne om forholdets grovhed kan ventes at ville medføre en ubetinget dom på fængsel i mindst 60 dage og hensynet til retshåndhævelsen skønnes at kræve, at sigtede ikke er på fri fod.

Stk. 3.

Varetægtsfængsling kan ikke anvendes, hvis lovovertrædelsen kan ventes at ville medføre straf af bøde eller hæfte, eller hvis frihedsberøvelsen vil stå i misforhold til den herved forvoldte forstyrrelse af sigtedes forhold, sagens betydning og den retsfølge, som kan ventes, hvis sigtede findes skyldig.

.....
TEKST 3

TILFÆLDE, HVOR RETTENS PERSONER
 SKAL ELLER KAN VIGE DERES SÆDE

Paragraf 60, stk. 2. i retsplejeloven, lov af 1. juli 1987.

Stk 2.

Ingen må deltage som dommer under domsforhandlingen i en straffesag, såfremt han tidligere i sagen har truffet beslutning om at varetægtsfængsle den pågældende alene efter paragraf 762, stk 2, medmindre sagen behandles efter paragraf 925 eller 925 a.

Note: Paragraf 925 og 925 a handler om tilståelsessager.

.....
TEKST 4

TILFÆLDE, HVOR RETTENS PERSONER
 SKAL ELLER KAN VIGE DERES SÆDE

Paragraf 60, stk. 2. i retsplejeloven, lov af 13. juni 1990.

Stk. 2.

Ingen må deltage som dommer under domsforhandlingen i en straffesag, såfremt den pågældende, inden domsforhandling er begyndt, vedrørende det forhold, som tiltalen angår, har truffet afgørelse om at varetægtsfængsle den tiltalte efter paragraf 762, stk. 2, eller om foretagelse af foranstaltninger som nævnt i paragraf 754 a eller om brevåbning og brevstandsning i medfør af paragraf 781, stk. 3. Dette gælder dog ikke, hvis sagen behandles efter paragraf 925 eller paragraf 925 a eller sagen i øvrigt vedrørende det forhold, der har begrundet indgreb som nævnt i 1. pkt., ikke omfatter bedømmelsen af beviserne for tiltaltes skyld.

.....
TEKST 5**ARTIKEL 6**

Artikel 6 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (1950).

Stk. 1.

Enhver skal, når der skal træffes afgørelse enten i en strid om hans borgerlige rettigheder og forpligtelser eller angående en mod ham rettet anklage for en forbrydelse, være berettiget til en retfærdig og offentlig rettergang inden en rimelig frist for en ved lov oprettet uafhængig og upartisk domstol. Dom skal afsiges i offentligt møde, men pressen og offentligheden kan udelukkes helt eller delvis fra retsforhandlingerne af hensyn til sædeligheden, den offentlige orden eller den nationale sikkerhed i et demokratisk samfund, når det kræves af hensynet til mindreårige eller til beskyttelse af parternes privatliv, eller under særlige omstændigheder i det efter rettens mening strengt nødvendige omfang, når offentlighed ville skade retfærdighedens interesser.

Stk. 2.

Enhver, der anklages for en lovovertrædelse, skal anses for uskyldig, indtil hans skyld er bevist i overensstemmelse med loven.

Stk. 3.

Enhver, der er anklaget for en lovovertrædelse, er i særdeleshed berettiget til:

- a) ufortøvet at modtage udførlig underretning på et sprog, som han forstår, om arten af og årsagen til den anklage, der er rejst mod ham;
- b) at få tilstrækkelig tid og lejlighed til at forberede sit forsvar;
- c) at forsvare sig personligt eller ved bistand af en sagfører, som han selv har valgt, og hvis han ikke har tilstrækkelige midler til at betale sagførerbistand, at modtage den uden betaling, når retfærdighedens interesser kræver det;
- d) at afhøre eller lade afhøre imod ham førte vidner og at få vidner i hans interesse til-sagt og afhørt på samme betingelser, som vidner, der føres imod ham;
- e) at få vederlagsfri bistand af en tolk, hvis han ikke forstår eller taler det sprog, der anvendes i retten.

Er journalisten også racist?

Danmark krænker ytringsfriheden, når jeg bliver dømt for racisme, fordi jeg lader tre racister tale igennem min mikrofon.

Det mente journalist Jens Olaf Jersild, da han klagede til Den Europæiske Menneskerettighedskommission over sin dom i Danmark. Klagesagen gik videre til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, og Danmark fik i 1994 sin anden dom for at have overtrådt Den Europæiske Menneskerettighedskonvention.

Med dommerstemmerne tolv for og syv imod fastslog Menneskerettighedsdomstolen i Strasbourg, at den danske stat havde krænket artikel 10 i Menneskerettighedskonventionen. Artikel 10 handler om den enkeltes ret til ytringsfrihed.

Domstolen understregede, at pressen har en vigtig rolle som offentlig vagthund. Flertallet af dommerne mente, at det var i det danske samfunds interesse at få kendskab til en gruppe unge racisters holdninger og baggrund, og at der ikke var grund til at anklage Jens Olaf Jersild for at have haft til hensigt at udbrede racistiske synspunkter. Et år tidligere havde Den Europæiske Menneskerettighedskommission forbehandlet Grønjakke-sagen, og med dommerstemmerne tolv for og fire imod var Kommissionen nået til det samme resultat.

For Jens Olaf Jersild og Dansk Journalistforbund var Grønjakke-sagen principiel. Det var vigtigt at få en afgørelse på, om, hvorvidt journalister kan stilles til ansvar for de udtalelser, som interviewpersoner kommer med. Der kom til at gå

mere end ti år før Jens Olaf Jersild blev frifundet for racisme; det skete, da sagen blev genoptaget ved Østre Landsret i 1996.

Interview med Grønjakkerne

Den 21. juli 1985 bragte Danmarks Radios tv-avis om søndagen *Søndagsavisen* et indslag produceret af journalist Jens Olaf Jersild. Indslaget skildrede en gruppe unge mellem 16 og 23 år, som kaldte sig "grønjakker". Navnet udsprang af deres påklædning: grønne nylon-pilotjakker fra militære overskudslagre. Grønjakkerne var kendt i deres kvarter på Østerbro, fordi de malede racistiske slagord og hagekors på murene, og ofte måtte politiet rykke ud til indbrud, chikanerier, voldsepisoder, våbenbeslaglæggelser og ildspåsættelser.

Jens Olaf Jersild var blevet inspireret til at opsøge de unge, efter han havde læst en længere artikel om grønjakkerne i dagbladet *Information*. På det tidspunkt var voldelig racisme et nyt fænomen i Danmark, og Jens Olaf Jersild mente, at det var vigtigt, at den danske offentlighed fik kendskab til de unges baggrund, aktiviteter og synspunkter.

Efter aftale med sin redaktør Lasse Jensen opsøgte Jens Olaf Jersild en klubmedarbejder i den lokale ungdomsklub og fik arrangeret et møde med tre grønjakker. Interviewet foregik over fem-seks timer, hvoraf to en halv time blev optaget. Ud over det faste honorar blev de unge trakteret med øl.

Det redigerede indslag i *Søndagsavisen* varede omkring fem minutter og indeholdt flere stærkt, krænkende racistiske udtalelser: A sagde bl.a.:

"...Nordstaterne ville ha', at niggerne skulle være frie mennesker, mand, de er ikke mennesker, de er dyr, ikke, det er helt forkert, mand, det der skete. Folk skulle ha' lov til at holde slaver, det synes jeg ihvertfald. [...] niggere, de skulle være frie mennesker - mand, det er jo ikke mennesker, det er dyr [...] Du kan da bare, hvad er det det hedder - tage et billede af en gorilla, mand - og så kigge på en neger, det er den samme kropsbygning og det hele mand - flad pande og alt muligt mand [...] en nigger det er ikke et menneske - det er et dyr - det er andre fremmedarbejdere - også tyrkere og jugoslaver - hvad de så hedder alle sammen."

B sagde bl.a.:

“Altså - det at de er perkere, dem kan vi ikke lide - vel - og så kan vi ikke lide deres mentalitet. -Det vi ikke kan lide, det er når de farer rundt i Zimbabwetøj og så snakker hula-hula-sprog ude på gaden [...] De sidder for narko alle perkere.”

C sagde bl.a.:

“Alt det narko de sælger - mand - det er halvdelen af befolkningen inde på Vestre - mand - det er dem, der sidder for narko.”

Ud over de unges udtalelser og holdninger indeholdt indslaget en række udtalelser fra klubmedarbejderen, som fortalte om de unges sociale baggrund og deres problemer med at komme ud af kriminaliteten.

Grønjakke-sagen

Et par dage senere anmeldte Ålborgs biskop, Henrik Christiansen indslaget for at være racistisk. De tre grønjakker, Jens Olaf Jersild og Lasse Jensen blev tiltalt for at have overtrådt paragraf 266 b i straffeloven. Politiet, det vil sige, den offentlige anklager, mente, at alle fem personer havde udbredt racistiske udtalelser, og ifølge loven kunne det give bøde, hæfte eller fængsel indtil to år.

Ved retssagen i Københavns Byret i april 1987 blev alle fem personer kendt skyldige. Jens Olaf Jersild og Lasse Jensen blev hver idømt fem dagbøder, svarende til henholdsvis tusind kroner og totusind kroner, men de ankede straks dommen til Østre Landsret, som i juni 1988 erklærede sig enig i byretsdommen. Det samme gjorde Højesteret i februar 1989. Med hjælp fra Dansk Journalistforbund bragte Jens Olaf Jersild sin sag videre til Menneskerettighedssystemet i Strasbourg.

Racisme versus ytringsfrihed

Grønjakke-sagen handlede om retten til frit at ytre sig. Men den handlede også om retten til beskyttelse mod nedværdigende og forhånende udtalelser på grund af race eller hudfarve. Med andre ord stødte to menneskerettigheder sammen i denne sag.

I den danske grundlov står, at alle kan offentliggøre deres tanker - dog under ansvar for domstolene. Det sidste betyder, at andre love kan blive inddraget og i denne sag var det straffelovens racismeparagraf.

I slutningen af 1980'erne viste dansk retspraksis, at det var meget sjældent, at nogle blev anklaget og dømt for racistiske udtalelser. Forklaringen kan være, at dommerne, politiet, politikerne og ikke mindst mange danskere mener, at det er vigtigere, at racismen kommer frem i lyset, fremfor at den udvikler sig "under jorden", fx i grupper, der mødes i hemmelighed og planlægger chikanerier og vold.

Grønjakkerne forsvarer mente, at de unge var blevet revet med af begivenhedernes gang. De ville gerne gøre sig godt på tv. Derfor havde de givet deres udtalelser en ekstra tand. Desuden havde de troet, at alt var i orden, og at tv-journalisten ikke ville viderebringe udtalelser, som han vidste var i strid med loven.

Journalistens rolle

Jens Olaf Jersild og hans forsvarer mente ikke, at en journalist automatisk kunne drages til ansvar for andres udtalelser. Jersild sympatiserede på ingen måde med de unges holdninger, og indslaget var ment som et opråb til offentligheden om at forhindre racismen i at udvikle sig.

Imod dette fremhævede anklageren, at Jersild ikke havde nuanceret indslaget og gennem modindlæg fået afbalanceret de racistiske synspunkter. Dermed havde Jersild medvirket til udbredelse af racisme. Det kom også til at stå i doms-udtalelsen - altså selve dommen.

I pressekrede gav dommen anledning til stor bekymring for journalisternes ytringsfrihed. For det første var Dansk Journalistforbund meget utilfreds med, at retten vurderede indslaget form og dermed journalistens måde at redigere og præsentere sit stof på. For det andet mente forbundet, at dommen ville lægge en kraftig dæmper på journalisternes handlefrihed, og at den kunne føre til, at journalisterne fremover ville udøve selvzensur i angst for at blive dømt på grund af andres ulovlige synspunkter.

Menneskerettighedssagen

Dommerne i det europæiske menneskerettighedssystem havde en anden opfattelse af Jersilds rolle end det danske retssystem. De mente ikke, at indslaget gav et positivt billede af de unge og deres racistiske synspunkter, og at Jersild dermed kunne mistænkes for at ville hjælpe dem med at udbrede holdningerne til en større kreds. Journalistens ytringsfrihed i form af retten til at redigere sit stof vejede tungest, og Jersild vandt sin sag over den danske stat.

Hvis grønjakkerne derimod havde klaget til Menneskerettighedsdomstolen i Strasbourg, havde de ikke vundet deres sag. Dommerne gav det danske retssystem ret i, at de unges udtalelser var racistiske og dermed strafbare.

Lovgivningen idag

Dommen i grønjakke-sagen vakte glæde i nogle kredse og vrede i andre kredse. En del danske jurister var meget kritiske over for dommen fra Strasbourg og mente, at det burde have vejet tungere, at udtalelserne blev udbredt i tv-avisen, som ses af et betydeligt antal mennesker. Desuden mente de, at dommerne i Strasbourg burde have været mere tilbageholdende, da de ikke forstår nuancerne i det danske sprog.

Siden Højesteret afsagde sin dom i 1989 er den danske lovgivning ændret inden for flere områder. 1. januar 1992 blev Medieansvarsloven ændret, så journalister ikke kan stilles til ansvar for andres udtalelser. I juli 1992 blev Den Europæiske Menneskerettighedskonvention inkorporeret i den danske lovgivning. Det betyder, at Konventionen er blevet en del af dansk ret og kan bruges i en dansk retssal på lige fod med de danske love.

Måske kunne Jens Olaf Jersild have sparet næsten ti års besværligheder, hvis lovene havde været i kraft, da han var under anklage i Københavns Byret i 1987.

Arbejdsspørgsmål til Grønjakke-sagen

Teksterne på de følgende sider rejser forskellige spørgsmål - blandt andet om beskyttelse mod racisme over for ytringsfrihed.

TEKST 1 er en kronologisk oversigt over Grønjakke-sagen.

TEKST 2 er et uddrag af Højesterets dom fra den 13. februar 1989.

- *Nogle af de danske dommere mente, at Jens Olaf Jersild havde fremprovokeret de unges racistiske udtalelser. Læs teksterne og find eksempler og argumenter, som støtter disse dommeres påstand.*
- *Diskuter derefter, om journalisterne manipulerede med de unge grønjakker og fik dem til at sige noget, som de egentlig ikke mente.*
- *Har journalister en moralsk pligt til at gøre den interviewede opmærksom på, at udtalelserne kan være i strid med loven, og at offentliggørelsen kan føre til en retssag? Eller har journalister en moralsk pligt til at orientere offentligheden om racistiske synspunkter i samfundet?*

TEKST 3 er paragraf 77 i den danske grundlov, som handler om danske borgeres ytringsfrihed. TEKST 4 er paragraf 266 b i den danske straffelov, som både grønjakkerne og journalisterne blev dømt efter.

- *Læs tekstene og diskuter, om det var rimeligt, at Grønjakkerne blev dømt for at udsprede racisme.*

TEKST 5 er en leder i Ekstra Bladet, hvor dommen over Lasse Jensen og Jens Olaf Jersild i Københavns Byret kommenteres. På hvilke punkter er lederskribenten uenig i dommen? Diskuter derefter, om det var rimeligt, at Jens Olaf Jersild blev dømt for at udsprede racisme.

Jens Olaf Jersild havde valgt at skildre grønjakkernes opvækstvilkår og synspunkter uden modindlæg. Derefter var det op til seerne selv at drage konklusionen. Dommeren i Københavns Byret mente, at indslaget kunne misforstås og dermed blåstemple racistiske holdninger. Jersild skulle, ifølge dommeren, have tilrettelagt sit indslag som en rundbordssamtale, så der også indgik antiracistiske synspunkter.

- *Diskuter om journalister bør tilrettelægge deres indslag, så der altid er flere forskellige synspunkter repræsenteret.*
- *Diskuter om dommen i Strasbourg kan medføre, at racistiske journalister fremover kan undgå at blive dømt for racistiske udtalelser, hvis de bare interviewer nogle andre og lader dem udtale sig racistisk.*

TEKST 6 er artikel 10 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention.

- *Sammenlign den med tekst 3, paragraf 77 i den danske grundlov, og find forskellene. Diskuter hvilken, der giver den enkelte mest ytringsfrihed.*

TEKST 7 er en tilføjelse til racismeparagraffen, som blev vedtaget af Folketinget den 1. juni 1995.

- *Sammenlign med tekst 4, den oprindelige paragraf 266 b. Diskuter om ændringen ville have haft nogen betydning for udfaldet af Grønjakkernes dom eller for Jensen og Jersilds dom ved Københavns Byret.*

I **TEKST 8** gør professor Eva Smith rede for sin opfattelse af Domstolens dom.

- *Hvilke argumenter har hun imod dommen? Hvad er hendes mening om danske dommere over for Europæiske dommere?*

TEKST 1

Kronologisk oversigt over Grønjakkesagen

Maj 1985

Dagbladet Information bringer en artikel, hvor en gruppe unge interviewes om deres syn på indvandrere. De unge, som bor i et socialt belastet kvarter i København, kalder sig "grønjakker". Grønjakkerne kommer med mange stærkt racistiske udtalelser og et foto i forbindelse med artiklen viser de unge foran et brændende kors. Der rejses hverken tiltale mod grønjakkerne, journalisten eller bladets redaktør for at have overtrådt racismeparagraffen, paragraf 266 b. Det kommer senere frem, at fotoet var iscenesat. De unge sympatiserer ganske vist med Ku Klux Klan-bevægelsen, men de har ikke tidligere brændt kors af.

20. juli 1985

Ekstra Bladet bringer en artikel om grønjakkerne. Der rejses ikke tiltale.

21. juli 1985

Søndagsavisen bringer et cirka fem minutter langt portræt af en gruppe grønjakker. Baggrunden for indslaget er, at journalist Jens Olaf Jersild ved Danmarks Radios tv-avis, efter aftale med sin redaktør Lasse Jensen, har besluttet at opsøge og interviewe tre Grønjakker. Formålet er at give et portræt af en gruppe unge racister - et nyt fænomen i det danske samfund. Interviewet foregår over fem-seks timer, hvoraf to en halv time bliver optaget. Under interviewet er der også en socialarbejder til stede. Ud over det faste honorar bliver de unge trakteret med øl. Grønjakkerne kommer med flere stærkt racistiske udtalelser.

Ålborgs biskop Henrik Christiansen anmelder indslaget i *Søndagsa-*

visen til justitsminister Erik Ninn Hansen. Erik Ninn Hansen beder politiet undersøge sagen.

Indslaget har startet en offentlig debat om racisme og har fået myndighederne til at gøre noget ved grønjakkernes socialt belastede kvarter.

De tre grønjakker, journalist Jens Olaf Jersild samt *Søndagsavisens* redaktør Lasse Jensen bliver tiltalt for at have overtrådt straffelovens paragraf 266 b. Paragraffen handler om nedsættende udtalelser om personer af bestemte racer, og strafframmen går op til to års fængsel.

8. maj 1986

Politiassistent Niels Barslund fra den kriminalpræventive afdeling, St. Kongensgade politistation udtaler til *Jyllandsposten*: "TV-Avisens journalister skal knaldes på den retssag, som snart følger ovenpå det racistiske indslag sidste sommer med grønjakkerne. Vi har bilag, der viser, at gutterne blev betalt med bajere og penge."

1986

Justitsministeriet nedsætter et medieansvarsudvalg, som skal udarbejde et forslag til en medieansvarslov.

24. april 1987

Der falder dom i Københavns Byret. Alle tiltalte bliver kendt skyldige i at have overtrådt racismeparagraffen, straffelovens paragraf 266 b.

Dommer Otto Hedegaard kalder tv-indslaget unuanceret og understreger, at Jensen og Jersild kunne have undgået en dom, hvis de havde tilrettelagt indslaget som en rundbordsdiskus-

sion. *Søndagsavisens* redaktør Lasse Jensen bliver idømt fem dagbøder á 400 kroner. Journalist Jens Olaf Jersild idømmes fem dagbøder á 200 kroner. Lasse Jensen og Jens Olaf Jersild anker straks dommen til Østre Landsret.

Formand for Dansk Journalistforbund Tove Hygum Jacobsen udtaler: “Jeg finder det utroligt, at dommerne nu åbenbart vil til at sidde med ved redigeringen af tv-udsendelser; for det er konsekvensen af denne dom.”

Justitsminister Erik Ninn Hansen er ikke begejstret for dommen. Han mener, at domstolene skal være yderst varsomme med at bruge racismeparagraffen over for pressen, og han vil ikke udelukke, at det kan blive nødvendigt med en lovændring.

16. juni 1988

Sagen tages op ved Østre Landsret. Retsformanden, dommer Arne Holmstrup, udtaler under retsmødet i Landsretten: “Tænker man som journalist slet ikke på, at den slags indslag påvirker de fremmede? Hvad med det lille barn, der ser sin far blive kaldt “et dyr” i fjernsynet, fordi han er neger.”

Jersild forsvarer sig blandt andet med at også ubehagelige reportager bør bringes af hensyn til den frie samfundsdebat.

Der falder dom i Østre Landsret, som erklærer sig enig i dommen fra Københavns Byret. Fem dommere stemmer for og en stemmer imod.

Jensen og Jersild får justitsministeriets tilladelse til at få sagen prøvet ved Højesteret.

13. februar 1989

Med dommerstemmerne fire for og en imod erklærer Højesteret sig enig i Landsrettens dom.

De fire dommere udtaler, at hensynet til beskyttelse mod racediskrimination vejer tungere end hensynet til ytringsfriheden i den konkrete sag, som de ikke mener har almen interesse. Ifølge de fire dommere har journalisterne ansvaret for, at de raceforhånende udtalelser fra den snævre kreds blev udspremt til offentligheden.

Den femte dommer mener, at indslaget gav et dækkende billede af grønjakkernes synspunkter, som befolkningen herved fik lejlighed til at blive bekendt med og forholde sig til. Han mener ikke, at journalisterne skal drages til ansvar for de unges udtalelser.

Jens Olaf Jersild mener, dommen allerede har ført til selvcensur hos flere af landets journalister.

Danmarks Radio vil tage sagen op i det medieansvarsudvalg, som justitsministeriet nedsatte i 1986.

25. juli 1989

Da alle danske retsinstanser har behandlet Jersilds sag, beslutter han at klage over Højesterets dom, og han går til Den Europæiske Menneskerettighedskommission i Strasbourg. Han mener, at den danske stat har krænket hans ytringsfrihed og henviser til artikel 10 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention.

1. januar 1992

Medieansvarsloven ændres, hvorefter journalister ikke kan stilles til ansvar for udtalelser fremsat af andre i et interview.

8. september 1992

Den Europæiske Menneskerettighedskommission antager Jersilds sag til behandling.

8. juli 1993

Menneskerettighedskommissionen offentliggør sin udtalelse om Grønjakke-sagen. Med dommerstemmerne tolv for og fire imod vurderer Kommissionen, at Jersild ikke havde til hensigt at udsprede racistisk propaganda gennem sit tv-indslag. Tværtimod opfatter Kommissionen tv-indslaget som et vigtigt bidrag til den danske befolknings viden om den racisme, som rent faktisk forekommer i samfundet. Et flertal i Kommissionen mener, at den danske stat har krænket Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 10.

9. september 1993

Grønjakke-sagen går videre til behandling ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol.

20. september 1993

Den danske dommer, professor Isi Foighel, må vige sædet som følge af inhabilitet. Han er formand for Danmarks Radios bestyrelse og dermed part i sagen. Advokat, professor, dr. jur. Allan Philip udpeges til dansk dommer i Grønjakke-sagen.

20. april 1994

Høring ved Menneskerettighedsdomstolen. Her fremlægger Jens Olaf Jersilds advokat sit syn på sagen, og en repræsentant for den danske stat forsvarer Højesterets dom i sagen.

23. september 1994

Menneskerettighedsdomstolen fastslår, at den danske stat har krænket artikel 10 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Tolv dommere stemmer for og syv stemmer imod. Den danske dommer, professor, dr. jur. Allan Philip har stemt for. Domstolen bestemmer, at Jersild skal have sin bøde på 1.000 kroner tilbagebetalt. Ligesom den danske stat skal betale hans sagsomkostninger til advokat, rejseudgifter, ophold i Strasbourg og lignende, i alt cirka 150.000 kr. Derimod tilkendes Jersild ikke nogen egentlig erstatning.

Domstolen gør det klart, at Den Europæiske Menneskerettighedskonvention ikke beskytter racistiske udtalelser. Grønjakkerne ville altså ikke have fået medhold, hvis de havde indgivet deres sag for menneskerettighedssystemet i Strasbourg. Derimod fremhæver Domstolen pressens rolle som offentlig vagthund. Og den understreger, at straf af journalister for at medvirke til udbredelse af ytringer, fremsat af en anden person i et interview, kun bør ske hvor der er særlig strenge grunde til det.

Jens Olaf Jersild er lykkelig for dommen og siger: "Dommen vil i fremtiden sikre, at journalister hæderligt og sandfærdigt kan fortælle offentligheden om det, der foregår i samfundet - også når det drejer sig om racisme eller andre ubehageligheder."

Ambassadør og forsvarer af Højesterets dom ved Domstolen i Strasbourg Tyge Lehmann: "Domstolen mener altså, at et demokratisk samfund af vores kaliber skal kunne tåle den slags udtalelser i tv. Men hvad med de sorte rundt omkring i hjemmene - hvad har de tænkt, da de så indslaget."

Fungerende justitsminister Erling Olsen er glad og enig i dommen: "Jeg synes, det er en viis dom. Den lægger vægt på det vigtigste - nemlig om formålet med udsendelsen var at udsprede racisme, eller om det var at viderebringe oplysninger. Jersild var tydeligvis ikke ude på at udsprede racistiske ideer."

Universitetslektor cand. jur. Lars Adam Rehof siger: "Dommen vil blive citeret vidt og bredt i juridisk litteratur i de kommende år, fordi den så klart fastslår det vigtige i journalisternes frihed til at forme sit stof, sit materiale, og at der ikke er pligt til at få alle mulige synspunkter refereret på én gang."

6. oktober 1994

Jens Olaf Jersild og redaktør Lasse Jensen anmoder Den særlige Klageret om genoptagelse af sagen.

9. november 1994

Justitsminister Bjørn Westh fremsætter et lovforslag til ændring af racismeparagraffen. Hensigten med lovforslaget er at hindre, at Danmark bliver et fristed for nazistisk og racistisk propaganda. Justitsministeren foreslår, at muligheden for bødestraf udgår, så propagandavirksomhed fremover skal straffes med hæfte eller fængsel op til to år.

24. januar 1995

Den særlige Klageret beslutter at genoptage straffesagen mod Jens Olaf Jersild og Lasse Jensen.

9. maj 1995

Folketinget vedtager, at strafudmålingen skal skærpes, hvis der er tale om racistisk propagandavirksomhed. Men det er stadig muligt at idømme bøde for overtrædelse af racismeparagraffen, paragraf 266 b.

1. juni 1995

Ændringerne i racismeparagraffen træder i kraft.

4. juni 1996

Sagen genoptages ved Østre Landsret, og Jens Olaf Jersild og Lasse Jensen bliver frifundet.

.....
TEKST 2

H Ø J E S T E R E T S D O M M E N

Uddrag af Højesterets dom den 13. februar 1989, Ugeskrift for Retsvæsen, 1989, side 399-402.

.../...

Anklagemyndigheden har bl.a. anført .../... For så vidt angår de tiltalte Jens Olaf Jersild og Lasse Jensen anføres det, at disse som angivet i anklageskriftet har gjort sig skyldige i medvirken til overtrædelse af straffelovens § 266b. Der henvises i denne forbindelse til, at tiltalte Jens Olaf Jersild på grundlag af en artikel i Information, hvori den pågældende gruppe unge mennesker, såkaldte "grønjakker", bl.a. har udtalt sig om deres syn på "fremmedarbejdere", selv har taget initiativet til at få disse unge til i en TV-udsendelse nærmere at uddybe synspunkterne herom. Det gøres således gældende, at tiltalte Jens Olaf Jersild fuldt ud har været klar over de pågældende unge menneskers racistiske synspunkter og dermed helt bevidst har lagt op til, at disse synspunkter ganske unuanceret er blevet viderebragt i TV-udsendelsen. Der er i udsendelsen på ingen måde sket nogen form for "afbalancering" af synspunkter f.eks. ved at lade andre personer af anden mening komme til orde, hvorved bemærkes, at interviewet med Per Axholt, der arbejdede som klubassistent

i ungdomsklubben "Studsén", ingen relevant rolle har indtaget i denne forbindelse. Under optagelsen, hvorunder der blev serveret øl fra Danmarks Radios side samt senere udbetalt såkaldte "ulejlighedshonorarer", har tiltalte Jens Olaf Jersild iøvrigt ikke blot optrådt som "passiv mikrofonholder", men har i et tilfælde, hvor tiltalte A "tabte tråden" fået den tiltalte bragt tilbage til grundsynspunktet ved spørgende at udtale: "Negere det er ikke mennesker". Tiltalte Lasse Jensen har som ansvarshavende programchef fået oplysning om optagelsen og har herefter gjort sig skyldig i tiltalen for medvirken ved at have godkendt, at optagelsen blev sendt.

.../...

Retten skal udtale:

Indledningsvis bemærkes, at retten finder, at der på baggrund af lovens forarbejder bør anlægges en snæver fortolkning af straffelovens § 266b, således af f.eks. forhold af en ringe grovhed ikke bør anses for omfattet af bestemmelsen. På samme måde som videnskabeligt fremsatte teorier om racemæssige, nationale eller etniske forskelligheder falder uden for bestemmelsen, må det sikkert ligeledes antages, at udtalelser, som uden at være egentlig videnskabelige, fremsættes som led i en saglig debat, falder uden for bestemmelsen .../... Ved bedømmelsen af de tiltalte Jens Olaf Jersild og Lasse Jensens adfærd lægger retten efter de under sagen afgivne forklaringer til grund, at tiltalte Jens Olaf Jersild på grundlag af en artikel i Information den 31. maj 1985, hvori "grønjakkerne" bl.a. racistiske synspunkter var skildret har opsøgt "grønjakkerne" i Studsgårdsgade og herefter efter drøftelse med bl.a. klubassistenten Per Axholt har truffet aftale om, at de tiltalte A, B og C skulle deltage i en TV-udsendelse. Det lægges videre til grund, at TV-udsendelsen skulle beskrive "grønjakkerne" holdning til racismen på Østerbro - som angivet i artiklen i Information - sammenholdt med en almindelig skildring af den sociale situation for disse unge mennesker. Tiltalte Jens Olaf Jersild findes således selv at have taget initiativet til TV-optagelsen og findes ligeledes på forhånd at have været vidende om, at der under optagelsen kunne forventes at blive fremsat en række racistiske udtryk. Tiltalte Jens Olaf Jersild findes i forbindelse med optagelsen, der har strakt sig over adskillige timer, og hvorunder der blev drukket øl, der delvis var betalt fra TV's side, at have lagt op til at høre om "grønjakkerne" racistiske synspunkter, der ved udsendelsen i TV i sig selv indebærer en overtrædelse af straffelovens § 266b. Ved under de således angivne omstændigheder at have medvirket til udbredelsen af de nævnte udtalelser - der i øvrigt uden nogen form for "afbalancering" ganske unuanceret blev viderebragt i TV-udsendelsen på grundlag af den af tiltalte Jens Olaf Jersild foretagne klipning af optagelserne - findes tiltalte Jens Olaf Jersild herved at have gjort

sig skyldig i medvirken til overtrædelse af straffelovens § 266b. Tiltalte Lasse Jensen findes - i sin egenskab af ansvarshavende programchef - ved med kendskab til indholdet af TV-optagelsen at have godkendt, at optagelsen blev viderebragt, ligeledes at have gjort sig skyldig i medvirken til overtrædelse af straffelovens § 266b.

Straffen fastsættes for tiltalte Jens Olaf Jersild's vedkommende efter straffelovens § 266b, jfr. § 23, til 5 dagbøder á 200 kr. Forvandlingsstraffen er hæfte i 5 dage.

Straffen fastsættes for tiltalte Lasse Jensens vedkommende efter straffelovens § 266b, jfr. § 23, til 5 dagbøder á 400 kr. Forvandlingsstraffen er hæfte i 5 dage.

.....
TEKST 3

Y T R I N G S F R I H E D I F Ø L G E D E N D A N S K E G R U N D L O V

Paragraf 77 i den danske grundlov, lov nr. 169 af 5. juni 1953.

Enhver er berettiget til på tryk, i skrift og tale at offentliggøre sine tanker, dog under ansvar for domstolene. Censur og andre forebyggende forholdsregler kan ingensinde påny indføres.

.....
TEKST 4

R A C I S M E P A R A G R A F F E N .

Paragraf 266 b i straffeloven, 1971.

Den der offentligt eller med forsæt til udbredelse i en videre kreds fremsætter udtalelse eller anden meddelelse, ved hvilken en gruppe af personer trues, forhånes eller nedværdiges på grund af sin race, hudfarve, nationale eller etniske oprindelse eller tro, straffes med bøde, hæfte eller fængsel indtil 2 år.

Den dom vil vi blæse på

Leder i Ekstra Bladet lørdag den 25. april 1987.

CHEFEN og en journalist ved TV-Avisen er dømt. De skal betale dagbøder for overtrædelse af straffelovens racisme-paragraf. Som skildret i går er baggrunden, at denne TV-kanal har bragt interviews med de racistiske grønjakker - en gruppe afstumpede unge mennesker, som terroriserer mørklødede i et bestemt kvarter i København.

DOMMEN er uacceptabel af fire grunde:

- Den begrænser mediernes adgang til at skildre en del af virkeligheden.
- Den ophøjer dommerstanden til mediekommissærer, fordi den stiller krav om at yderligtgående synspunkter som grønjakkerne ikke må bringes, uden at de garneres af rundbords-samtaler.
- Den indfører vilkårligheden i dansk retsvæsen, fordi den straffer et enkelt medie mens Information og Ekstra Bladet for TV-indslaget bragte tilsvarende udtalelser fra de unge racister uden at blive tiltalt.
- Den freder reelt racister, så de ikke kan tages ved vingeбенet offentligt.

SELVFØLGELIG ankede TV-folkene dommen øjeblikkeligt. Men den kan meget vel blive stadfæstet ved Landsretten og evt. ved Højesteret. For justitsministeren mener i dagens avis, at loven er fortolket som man kunne forvente det.

ERIK NINN-HANSEN er ikke begejstret for bestemmelsen og han råder domstolene til at være yderst varsomme med at bruge racismeparagraffens følgevirkning mod pressen.

DET ER Da en indrømmelse - men ikke godt nok. Fremtidige domme kan ikke baseres på gode råd i april 1986 fra en justitsminister. Loven må med rene ord lovliggøre, at medier skildrer racisme uden at forskønne sandheden.

Ikke fordi det spiller nogen rolle for Ekstra Bladet. Vi vil fortsat afsløre fremmedhad, hvor vi støder på det - og om fornødent lade os slæbe i retten. Men det meste af dansk presse er så artig, at man kan frygte, den lader sig kujonere af denne dom.

Det går ikke, hr. justitsminister.

.....
TEKST 6

Y T R I N G S F R I H E D I F Ø L G E
 M E N N E S K E R E T T I G H E D S K O N V E N T I O N E N

Artikel 10 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (1950).

Stk. 1.

Enhver har ret til ytringsfrihed. Denne ret omfatter meningsfrihed og frihed til at give eller modtage meddelelser eller tanker, uden indblanding fra offentlig myndighed og uden hensyn til grænser. Denne artikel forhindrer ikke stater i at kræve, at radio-, fjernsyns- eller filmsforetagender kun må drives i henhold til bevilling.

Stk. 2.

Da udøvelsen af disse frihedsrettigheder medfører pligter og ansvar, kan den underkastes sådanne formelle bestemmelser, betingelser, restriktioner eller straffebestemmelser, som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfund af hensyn til den nationale sikkerhed, territorial integritet eller offentlig sikkerhed, for at forebygge uorden eller forbrydelse, for at beskytte sundheden eller sædeligheden, for at beskytte andres gode navn og rygte eller rettigheder, for at forhindre udsprede af fortrolige oplysninger, eller for at sikre domsmagtens autoritet og upartiskhed.

.....
TEKST 7

T I L F Ø J E L S E T I L R A C I S M E P A R A G R A F F E N

Paragraf 266 b, stk.2 i straffeloven, lov af 1. juni 1995.

Stk. 2.

Ved straffens udmåling skal det betragtes som en skærpende omstændighed, at forholdet har karakter af propagandavirksomhed.

TEKST 8

KOMMENTAR TIL GRØNJAKKE-SAGEN

Uddrag af "Kommentar til UfR 1994.988 H. Sagen om opgravningen af Svend Aukens have", af professor, dr. jur. Eva Smith.

.../...

Grønjakkesagen var efter min mening et skoleeksempel på en sag, hvor det havde været naturligt, hvis EMD havde holdt lav profil. Der er to menneskerettigheds-pørgsmål over for hinanden: Hensynet til mindretallet og hensynet til ytringsfriheden. De fornærmende bemærkninger er udtalt på dansk - et sprog, som det må antages, at kun få af EMD's dommere mestrer. Det er foregået i TV-avisen, hvis betydning for danskerne EMD næppe forstår.

Dette fremgår tydeligt af dommen, hvori det antages, at TV-avisen er et program beregnet for og set af danskere med et højt informationsniveau. I mine øjne en helt forkert beskrivelse. TV-avisen er for alle danskere - og mange opfatter det, der beskrives i TV-avisen, som sandheden. At alle seere derfor skulle tage afstand fra grønjakkerne udtalelser, som EMD mener, må antages at være forkert. Det er overvejende sandsynligt, at nogle seere har godtet sig ved synspunkterne og været helt enige - og meget tilfredse med, at indslaget ligefrem kom i den kongelige, danske TV-avis.

Og hvem kan bedst vurdere, om et bestemt indslag har nyhedsværdi og offentlig interesse? EMD's dommere i Strassbourg, der ikke kan antages at følge den danske, offentlige debat, eller den danske Højesteret? Ikke desto mindre nåede EMD til det resultat, at Danmark ved domfældelsen over journalisten havde krænket EMRK art. 10. [Dom afsagt 23/9-1994. 36/1993/431/-510]

Afgørelsen var dog ikke uden dissenser. 7 af 19 dommere ville frikende Danmark. De fire af dem henviste udtrykkeligt til The Margin of Appreciation og fandt, at EMD ikke bør sætte sit skøn over den danske Højesteret "in this sensitive area". To andre dissenterende var endog så op-hidsede over det i deres øjne forkerte resultat fra flertallet, at de ikke ville give journalisten erstatning for hans advokat-omkostninger.

Disse to nævnte, at flertallet bl.a. bestod af dommere fra de tidligere øst-lande. Mindretallet fandt det forståeligt, at man i disse lande lagde særlig vægt på ytringsfrihed, når man indtil for nylig havde været nægtet den. Imidlertid må man forstå, at ytringsfrihed har man under ansvar.

FORKLARINGER:

EMD er forkortelse for Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol.

Dissens betyder afvigelse.

The Margin of Appreciation refererer til staternes såkaldte skønsmargin, dvs staternes råderum til at afgøre om et indgreb efter den nationale målestok er nødvendigt.

Dette er dog ikke hele sandheden. Flertallet indeholdt også to dommere fra vore broderlande - og den danske dommer.

Men selv om det kan være interessant, om flertallet bestod af den ene eller den anden, og hvor stort eller lille mindretallet var, så ændrer det ikke faktum. Der er faldet en dom, og den må Danmark naturligvis respektere.

Enhver er imidlertid berettiget til at danne sig sin egen mening om resultatet, hvilket man blandt andet kan gøre ved at holde flertallets argumentation op imod mindretallets.

Det er klart, at når man, som jeg, finder dommens resultat forkert, læser man præmisserne med en særlig omhu og interesse. Og det tjener domstolen til ære, at disse præmisser er detaljerede og velargumenterede. Alligevel er jeg ikke overbevist. Jeg mener fortsat, at dommen er forkert. Højesteret kunne derfor modtage den med oprejst pande - i hvert fald synes der ikke at være grund til at trække dens præmisser længere, end de kan bære.

Lang tids venten

Der gik syv år og to måneder, før Østre Landsret nåede frem til en dom i en sag anlagt af Danmarks Bløderforening på vegne af en gruppe døende blødere. Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol i Strasbourg mente, det var for lang tid, og i februar 1996 blev Danmark dømt for krænkelse af menneskerettighederne - for tredje gang.

90 ud af 350 blødere, det vil sige hver fjerde danske bløder, blev i begyndelsen af 1980'erne smittet med en sygdom, der svækkede deres immunforsvar. I starten forstod ingen, hvor sygdommen kom fra. Efterhånden dannede der sig et mønster af smittede: Mange bøsser, mange blødere, mange stiknarkomaner og mange fra bestemte områder i blandt andet Afrika. I 1982 fandt lægerne ud af, at smitten spredtes gennem blod, i 1983 begyndte udenlandske fabrikanter at varmebehandle blødernes medicin og dermed nedsætte risikoen for smitte, og i 1984 blev lægerne klare over, at hiv er et virus.

Hiv-smitten blev overført fra blødernes livsnødvendige medicin, som er fremstillet af blod. I Danmark er det frivillige bloddonorer, som giver blod, og på det tidspunkt, hvor de mange danske blødere blev syge, var det medicinalfirmaet Nordisk Gentofte og Statens Seruminstitut, som fremstillede blødermedicin. Og det var det daværende indenrigsministerium, fra 1987 det nyoprettede sundhedsministerium, samt Sundhedsstyrelsen, som havde det politiske og forvaltningsmæssige ansvar for bloddonorsystemet og fremstillingen af blødermedicinen.

*Repræsentanter for
Danmarks Bløderforening på et
pressemøde om sagen*

Den danske blødersag

Bløderforeningen mente, at det kunne have været undgået, at så mange blødere og pårørende blev smittede og senere døde. Lægerne, som behandlede de danske blødere, bad i slutningen af 1984 Sundhedsstyrelsen om tilladelse til at bruge udenlandske varmebehandlede blodprodukter. Og Bløderforeningen anmodede i begyndelsen af 1985 indenrigsministeren om, at alt donorblod blev testet for hiv-virus, og at alle blodprodukter fremover blev varmebehandlede.

Sundhedsmyndighederne og fabrikanterne mente ikke, at de kunne være sikre på, at varmebehandling af blodprodukterne virkede. De mente, at det var mere sikkert at bruge danske blodprodukter, der ganske vist ikke var blevet varmebehandlet, men som stammede fra det frivillige danske donorkorps med mindre sandsynlighed for at bære smitte end fx de betalte amerikanske bloddonorer. I første omgang opfordrede Sundhedsstyrelsen bloddonorer i de såkaldte risikogrupper til at undlade at give blod. Det var fx stiknarkomaner og bøsser.

Da det i september 1985 kom frem, at hospitalspatienter var blevet smittede med hiv gennem blodtransfusioner, besluttede indenrigsministeren, at alt dansk donorblod snarest skulle både varmebehandles og screenes, det vil sige testes for hiv-virus. Fra 1. oktober 1985 blev alt donorblod således varmebehandlet, og fra 1. januar 1986 blev alt donorblod screenet. Det viste sig imidlertid senere, at Sundhedsstyrelsen havde givet Nordisk Gentofte tilladelse til at bruge lagret donorblod - altså blod, der hverken var varmebehandlet eller screenet. Denne periode med dispensation blev senere kaldt overgangsordningen, og den blev kendt, da en bløder blev smittet med hiv-virus i slutningen af 1987.

Den Danske Bløderforening fik opfattelsen af, at de danske sundhedsmyndigheder og blodfabrikanterne bevidst havde overhørt advarslerne fra blandt andet Bløderforeningen, fordi det ville blive meget dyrt at undgå brug af hiv-smittet blod. På medlemmernes vegne indledte Bløderforeningen i december 1987 en retssag mod de danske sundhedsmyndigheder og medicinalfabrikanterne, hvor den ønskede at få placeret ansvaret for, at der så sent blev gjort noget for at forhindre smittespredningen via donorblodet.

Det politiske parallelløb

Samtidig med at den juridiske del af blødersagen blev ført i Østre Landsret, blev der også diskuteret blødersag i medierne og i det danske folketing. I september 1987 besluttede Folketinget, at hver hiv-smittet bløder skulle have 100.000 kr. i godtgørelse. Ved samme lejlighed anmodede Folketinget regeringen om at igangsætte en dommerundersøgelse, der skulle klarlægge, hvordan det kunne lade sig gøre, at uscreenede produkter, trods det officielle forbud, alligevel kom på markedet efter 1. januar 1986. Dommerundersøgelsen blev offentliggjort i

maj 1988. Den viste, som tidligere nævnt, at Sundhedsstyrelsen havde givet Nordisk Gentofte tilladelse til at forarbejde donorblod fra gamle lagre - den såkaldte overgangsordning. Sundhedsministeriet anlagde derefter tjenestemandssag mod syv ledende embedsmænd og straffesag mod Nordisk Gentofte. Det førte til henholdsvis en irettesættelse af en overlæge på Seruminstituttet og en bøde til Nordisk Gentofte på 15.000 kroner.

Bløderforeningen arbejdede i længere tid på at overbevise Folketinget om, at de danske blødere skulle have en betydeligt højere godtgørelse og henviste til tilsvarende blødersager i udlandet. I 1988 besluttede Folketinget dels at hæve beløbet til 250.000 kr., dels at øvrige ofre for hiv-smittet blod, fx blodtransfusionspatienter, også skulle have en godtgørelse.

I 1992 kom blødernes situation igen i medierne, da der faldt dom i den franske blødersag. Lederen af det franske blodtransfusionsvæsen Michel Garetta og tre af hans embedsmænd fik op til fire års fængselsstraf, fordi de besluttede, at bruge lageret af ikke-varmebehandlede produkter selvom de var klar over, at alle blodprodukterne statistisk set måtte være smittede. De cirka 1.200 hiv-smittede franske blødere havde forinden fået omkring to millioner kroner hver i godtgørelse. Der var mange paralleller mellem den danske og den franske blødersag. Presset på politikerne om at hæve den danske godtgørelse voksede og medførte, at Folketinget besluttede at hæve den samlede godtgørelse til 750.000 kr. til hver smittet person. Desuden var smitten i flere tilfælde også blevet overført til blødernes koner og kærester, som herefter også fik en godtgørelse.

Retssagen ved Østre Landsret

Ved retssagen i Østre Landsret anklagede Bløderforeningen Indenrigsministeriet, Sundhedsministeriet samt Sundhedsstyrelsen for at have handlet uansvarligt, fordi de ikke gennemførte varmebehandling af blødermedicin fra januar 1985, og screening af donorblodet fra midten af 1985. Foreningen mente også, det var uansvarligt, at myndighederne havde tilladt overgangsordningen. For det andet var bløderne og de behandlende læger ikke blevet gjort opmærksomme på overgangsordningen med det samme, og for det tredje havde myndighederne tøvet med at tilbagekalde og destruere den utestede blødermedicin.

Bløderforeningen anklagede producenten Nordisk Gentofte, der i mellemtiden var blevet til Novo Nordisk, for uansvarlighed med hensyn til sine produkters skadevirkninger og for at have fortsat salget af præparater, som ikke var varmebehandlede og hiv-testet, selvom man var blevet klar over skadevirkningerne. Desuden havde Novo Nordisk undladt at advare mod risikoen for hiv-smitte, og undladt at tilbagekalde og destruere ikke-sikre præparater.

Ifølge dansk lov var det under retssagen Bløderforeningens opgave og ansvar at bevise, at det var sundhedsmyndighederne og fabrikanternes handlinger og ikke bløderne selv, der havde været skyld i, at de blev hiv-smittede. Bløderforeningen skulle føre bevis for, at myndighederne havde viden om, at der kunne forekomme hiv-smitte i blodprodukterne og at screening og varmebehandling kunne nedsætte smitterisikoen væsentligt.

I forhold til fabrikanterne skulle Bløderforeningen bevise, at hiv-smitten stammede fra deres produkter og ikke fra andre firmaers produkter.

Bløderne må træde frem

De sagsøgte ville ikke anerkende, at Bløderforeningen var part i sagen og kunne anlægge retssag på vegne af medlemmerne, og da der var gået et år, blev foreningen nødt til at inddrage en gruppe hiv-smittede blødere personligt i retssagen. Det startede med én bløder, og efterhånden kom der flere og flere til, men der var også nogle som faldt fra. Enten fordi de døde, eller fordi de ikke orkede mere. Udsættelser af retsmøder og uenighed omkring fremgangsmåden svækkede retsforløbet, og der gik lang tid, hvor sagen ikke skred fremad. Bløderforeningen indgav derfor en klage over langsom sagsbehandling til Menneskerettighedskommissionen i Strasbourg den 27. august 1992.

Efter et forløb på syv år og to måneder faldt der den 14. februar 1995 dom i Østre Landsret. Da var der otte sagsøgere tilbage, hvoraf kun tre selv var hiv-smittede blødere, resten var efterlevende familiemedlemmer. Østre Landsret gjorde ikke sundhedsmyndighederne ansvarlige for at have ventet med at indføre varmebehandling og screening. De blev gjort ansvarlige for i en kort periode at have nægtet bløderne muligheden for at få dispensation til udenlandske varmebe-

handlede blodprodukter, hvis de frygtede hiv-smitte. Men det kunne ikke bevises, at nogle af de involverede blødere netop var blevet smittet i denne periode.

Desuden blev myndighederne gjort ansvarlige for den såkaldte overgangsordning, hvor uscreenet blod blev solgt som screenet. Én af de døde blødere var blevet smittet i denne periode, og forældrene fik en erstatning på 18.718,24 kr. til dækning af kørselsudgifter i forbindelse med sønnens hospitalsophold samt tilskud til hans begravelse.

Fabrikanterne af blodproduktet blev helt frikendt for ansvar ved Østre Landsret. Retten mente ikke, at de sagsøgende blødere havde bevist, at de var blevet smittede i den kritiske periode med overgangsordningen, og hvis de var blevet smittede på det tidspunkt, kunne det lige så vel være fra andre produkter.

Den politiske reaktion på landsretsdommen

Dommen i Østre Landsret kom bag på politikerne. Politikerne måtte naturligvis respektere den, eftersom magtens tredeling er en væsentlig del af retssamfundet, men sundhedsministeren (ikke den samme) tog straks initiativ til at samle repræsentanter for alle Folketingets partier. I sundhedsminister Yvonne Herløv Andersens pressemeddelelse står blandt andet: "Folketingets partier og regeringen anser sig for at have en moralsk forpligtelse til at strække sig vidt for at nå en politisk set acceptabel løsning på de 89 hiv-smittede bløderes situation." De besluttede blandt andet at oprette en fond på tyve millioner kr., der skulle administreres af Bløderforeningen og bruges til at støtte ofrene for hiv-smitte.

Desuden lovede regeringen at tage initiativ til, at der generelt blev en bedre erstatningsordning for medicinskader, og den 1. januar 1996 kunne loven om lægemiddelforsikring træde i kraft. Loven betyder, at patienter kan få erstatning, hvis det er overvejende sandsynligt, at skaden skyldes medicinen. Med andre ord er det ikke længere patienten, der skal bevise, at der er noget galt med produktet.

Bløderforeningen ankede ikke Landsrettens afgørelse, men to blødere og en pårørende ankede og førte på egen hånd sagen videre til Højesteret. Og den

klage, som Bløderforeningen havde indgivet til menneskerettighedssystemet i Strasbourg i august 1992 over den langsomme sagsbehandling ved Østre Landsret, blev opretholdt.

Dommen i Strasbourg

Med seks dommerstemmer mod tre gav Menneskerettighedsdomstolen den 8. februar 1996 de otte blødere og efterladte ret i, at den danske stat havde krænket artikel 6. stk. 1 i Menneskerettighedskonventionen, der siger at "Enhver har ret til en retfærdig og offentlig rettergang indenfor rimelig frist for en uafhængig og upartisk domstol...". Alle ni dommere var enige om, at to pårørende ikke havde været ofre for en krænkelse, idet de først var gået ind i Landsretssagen, da bløderne var døde.

Bløderforeningen mente, at ventetiden skulle beregnes fra den dag, hvor foreningen startede sagen ved Landsretten, mens Domstolen mente, at tiden skulle beregnes fra den dag, hvor den enkelte bløder personligt havde involveret sig i retssagen i Østre Landsret. Med andre ord var der ifølge dommen ikke tale om syv år og to måneders ventetid, men fra fire år til seks år og to måneder.

Den nøje udmåling af tid fik ikke betydning for erstatningens størrelse. De otte klagere, som havde fået medhold, fik hver tilkendt 100.000 kr. i erstatning fra den danske stat. Blødersagen blev dermed den første danske sag, hvor den krænkede part fik tildelt erstatning.

Dommen gav en kraftig kritik af både Østre Landsrets og de danske sundhedsmyndigheders handlinger - eller rettere mangel på handling - under den langvarige retssag. Ganske vist var der tale om en kompliceret sag med mange involverede personer, men gennem et mønster af forhaling fra de danske myndigheders side blev retssagen trukket unødigt i langdrag, og den danske dommer gjorde ikke nok for at skubbe på og fremme sagen, udtalte de europæiske dommere. Kravet om en rimelig hurtig sagsbehandling anså de for særligt vigtigt i en sag, hvor en af parterne er døende. Og de europæiske dommere havde da også selv taget dette hensyn i deres sagsbehandling. Hvor der som regel går et halvt år fra en sag sættes til doms og til den afgøres, var der i denne sag gået

tre måneder. Fra indgivelsen af klagen var der forløbet treethalvt år. Ofte går der fem år.

De tre dommere, som stemte for frifindelse af den danske stat, mente, at Bløderforeningen selv havde så stor andel i, at sagen havde trukket ud, at den danske stat ikke kunne bebrejdes noget. De seks øvrige dommere gav kun foreningen delvis skyld for forsinkelser og udsættelser af sagen. Nogle retsmøder var blevet aflyst, fordi foreningens advokat var forhindret i at møde op, og Bløderforeningen havde, ifølge dommerne, ikke presset nok på eller foregået med et godt eksempel for at fremme sagen. Erstatningen blev derfor ikke lige så stor som i den tilsvarende franske sag.

Reform af retssystemet

Det er ikke kun Danmark, som havde problemer med langvarige retssager. Anklager for langsom og sagsbehandling er de mest hyppige i det europæiske menneskerettighedssystem.

Allerede inden bløderdommen havde der været kraftig kritik af de danske domstoles langsomme sagsbehandling, og Justitsministeren og Folketingets partier var enige om, at retssystemet trængte til en reformering. For at løse de akutte problemer besluttede Folketinget at bevilge penge til flere og mere mobile dommere.

Efter dommen ved Menneskerettighedsdomstolen blev behovet for et smidigere domstolssystem endnu tydeligere. I 2006 vedtog et stort flertal i Folketinget en lov om politi- og domstolsreform. Domstolsreformen, som blandt andet pålægger dommeren en mere aktiv rolle under retsprocessen, skal blandt andet bidrage til at sagsbehandlingen ikke trækker unødigt længe ud.

Kort fortalt om blødere

Danmarks Bløderforening er en forening startet i 1970 for blødere og deres pårørende samt andre folk med interesse for blødersygdom. Der er omkring 900 blødere i Danmark (2007) og det er hovedsageligt drenge og mænd. Cirka 2/3 har arvet sygdommen fra deres mor, i resten af familierne er sygdommen ny.

Blødersygdom eller hæmofili optræder i mild til svær form, alt efter blodets evne til at størkne. Raske mennesker har i gennemsnit et faktorniveau på hundrede procent, mens blødere har et faktorniveau på under femogfyrre procent.

Blødningerne kan forebygges og behandles med blodfaktorpræparater, som bliver fremstillet af donorblod. I fremtiden vil det blive mere almindeligt at bruge faktorpræparater, som er fremstillet ved gensplejsning.

Behandlingsmulighederne er meget gode i dag og afhængig af sværhedsgraden af sygdommen kan bløderne på mange måder leve som andre.

Arbejdsspørgsmål til Bløder-sagen

Teksterne på de følgende sider rejser forskellige spørgsmål - først og fremmest omkring retssagers varighed.

Tekst 1 er en kronologisk oversigt over Bløder-sagens forløb.

- *Fra det første tilfælde af aids konstateres, og til der falder endelig dom i blødersagen ved Højesteret går der 15 år. Vurder ud fra blødernes synsvinkel, hvilke begivenheder, der havde betydning gennem de 15 år. Lav eventuelt en tidslinie, som kan give et billedligt indtryk af, hvornår der var lange venteperioder.*
- *Gør rede for hvorfor processen blev så langvarig, og om de forskellige aktører kunne have en interesse i at forlænge forløbet.*
- *Redegør for, hvilke resultater bløderne fik ad rettens vej, og hvilke resultater de fik ad politisk vej.*
- *Det lykkedes ikke Bløderforeningen at lægge sag an på vegne af sine medlemmer. Hvilke interesser kunne henholdsvis Bløderforeningen og de hiv-smittede blødere have i, at sagen blev ført kollektivt?*

Tekst 2 er et interview med Gitte Christensen, enken til sagsøger C, efter menneskerettighedsdommen er afsagt.

- *Hvad var hendes mands - og senere hendes - motiv for at føre retssagerne?*
- *Gitte Christensen ankede ikke landsretsdommen til Højesteret. Diskuter, hvad der kan være grunden.*

TEKST 3 er artikel 6 i Menneskerettighedskonventionen.

- *Hvad står der om retssagers varighed?*

TEKST 4 er John Bernhards og Tyge Lehmanns fortolkning af artikel 6, stk. 1 om en rimelig sagsbehandlingstid.

- *Læs teksten og gør rede for deres synspunkter.*
- *Menneskerettighedsdomstolen lagde vægt på, at sagsbehandlingstiden kun kunne regnes fra det tidspunkt, hvor sagsøgerne var gået personligt ind i landsretssagen. Hvilket tidspunkt mener I, det er rimeligt at tage udgangspunkt i?*

TEKSTERNE 5, 6, 7 og 8 er resuméer af andre sager, der er blevet afgjort ved Domstolen. De handler alle om anklager for langsommelig sagsbehandling. Nogle lande er blevet dømt for krænkelse af artikel 6, stk. 1, andre lande har klaret frisag.

- *Redegør for hvordan sagens karakter har betydning for udfaldet af dommen? Er I enige i dommene?*
- *Nogle af sagsøgerne i bløder-sagen fik ikke ret i deres klage over for lang sagsbehandlingstid, fordi bløderne allerede var døde, inden sagen startede i Landsretten. Bløderforeningen var uenig i denne del af dommen. Diskuter for og imod.*

TEKST 9 og 10 er to avisartikler om politikernes holdning til sagsbehandlingstiderne ved de danske domstole.

- *Læs teksterne. Gør rede for og diskuter de forslag, der er fremsat til at forkorte sagsbehandlingstiderne.*

TEKST 1
BLØDER-SAGENS FORLØB

Referatet af sagen bygger på domsudskrifter og avisartikler.

1981

Første tilfælde af aids beskrives.

16. juli 1981

Tre blødere i USA får konstateret aids.

1982

Det bliver kendt i Danmark, at aids kan overføres gennem blodtransfusion og brug af bestemte blodprodukter.

Starten af 1983

Der produceres varmebehandlede blodprodukter i udlandet. Varmebehandlingen nedsætter risikoen for hiv-smitte, men man ved ikke, hvor effektiv metoden er.

1984

I løbet af året bliver lægerne klar over, at hiv er et virus.

7. juli 1984

I en meddelelse i det engelske lægetidsskrift "The Lancet" bliver det oplyst, at 14 ud af 22 danske blødere, som er blevet behandlet med blodprodukter, har dannet antistoffer mod aids.

Før årsskiftet 84/85

Flere behandlende læger sender dispensationsansøgninger til Sundhedsstyrelsen. De beder om at få lov til at bruge udenlandske varmebehandlede blodprodukter til blødere, der kræver særligt store mængder blodprodukter.

13. marts 1985

Danmarks bløderforening anmoder indenrigsminister Britta Schall Holberg om:

- at alle blødere omgående overgår til kun at få varmebehandlede blodprodukter;
- at alle danske producenter straks skal begynde at varmebehandle;
- at det hurtigst muligt besluttes, at alt donorblod testes for hiv-smitte.

April 1985

FNs verdenssundhedsorganisation WHO anbefaler, at donorblod testes for hiv-smitte og at blodprodukterne varmebehandles.

2. maj 1985

De behandlende læger sender en generel ansøgning til Sundhedsstyrelsen om at måtte bruge udenlandsk varmebehandlet blod til blødere, som frygter hiv-smitte.

17. maj 1985

Sundhedsstyrelsen afslår de behandlende lægers ansøgninger om generelt at bruge udenlandske varmebehandlede præparater. I Sundhedsstyrelsens journal står: "Såfremt ansøgningen alene motiveres med frygt for aids ved anvendelse af et ikke varmebehandlet præparat, kan ansøgningen ikke forventes imødekommet".

24. juni 1985

Sundhedsstyrelsen sender en redegørelse om aids til indenrigsministeren. Der står blandt andet, at det er godtgjort, at varmebehandling

nedsætter smitterisikoen væsentligt. Det vil koste fem millioner kr. om året at varmebehandle og op mod 40 millioner kr. at screene alt donorblod. Sundhedsstyrelsen anbefaler i stedet en generel informationskampagne samt målrettet information til særlige risikogrupper.

27. august 1985

Nordisk Gentoft meddeler Sundhedsstyrelsen, at alle nye blodprodukter vil blive varmebehandlede fra 1. oktober, og at gamle præparater, som ligger hos læger og patienter vil blive trukket tilbage og blive varmebehandlede på virksomheden.

2. september 1985

Omtale i pressen af, at en aids-smittet donors blod har været brugt til blodtransfusion til tre trafikofre i juli 1984.

3. september 1985

Indenrigsministeren sender en pressemeddelelse om, at Sundhedsstyrelsen ikke har konstateret overførsel af aids-smitte fra nogle bloddonorer. Det er dog forekommet, at personer med aids-smitstof har givet blod tidligere. Endvidere står der i pressemeddelelsen:

“Jeg har imidlertid fundet, at hensynet til, at alle patienter, der skal modtage blodtransfusioner kan være fuldstændigt trygge, er så tungtvejende, at det er nødvendigt, at der gøres alt, hvad der overhovedet er muligt for at forebygge overførsel af hiv ved blodtransfusioner. Jeg har ... besluttet, at der så hurtigt som overhovedet muligt skal iværksættes en generel kontrol (screening) af alt donorblod.”

1. oktober 1985

Sundhedsstyrelsen indfører varmebehandling af blodprodukter.

20. november 1985

Sundhedsstyrelsen meddeler producenterne, at blodprodukterne fra 1. januar 1986 skal være screenede og fri for hiv-smitte. Dog behøver

de ikke teste lageret, og lageret må godt bruges til videre forarbejdning.

21. november 1985

Nordisk Gentoft skriver tilbage til Sundhedsstyrelsen, at de også regner med, at det er tilladt at bruge det blod, som blodbankerne har tappet inden den 31. december 1985.

25. november 1985

Sundhedsstyrelsen bekræfter Nordisk Gentoftes opfattelse, og hermed opstår den såkaldte overgangsordning.

Slutningen af 1985

Nordisk Gentoft opdager smitte i en serie blodprodukter.

1. januar 1986

Alt blod testes for hiv-smitte. (Dog dispensation til Nordisk Gentoft for allerede indsamlet blod - den såkaldte overgangsordning.)

23. april 1986

Sundhedsstyrelsen giver Nordisk Gentoft tilladelse til at forlænge holdbarhedstiden for varmebehandlede produkter med 18 måneder.

20. oktober 1986

Nordisk Gentoft gennemfører den sidste produktion baseret på ikke-screenet plasma.

April 1987

Bløderforeningen offentliggør en rapport, der viser, at 90 blødere er hiv-smittet. Bløderforeningen opfordrer Folketinget til at give dem en godtgørelse på 450.000 kroner.

2. september 1987

Folketinget beslutter at give 100.000 kroner til blødere, der er blevet

smittet med hiv. Samtidig anmoder Folketinget om, at regeringen igangsætter en dommerundersøgelse, der skal klarlægge, hvordan det kunne lade sig gøre, at uscreenede produkter kom på markedet efter 1. januar 1986 - den såkaldte overgangsordning.

11. november 1987

Rigshospitalet sender en rapport til Sundhedsstyrelsen om mistanken om, at der stadig er uscreenet blod på markedet, som giver hiv-smitte hos blødere.

13. november 1987

Sundhedsstyrelsen skriver til producenterne, at alle ikke-testede blodprodukter straks skal tilbagetrækkes fra læger og patienter.

December 1987

Regeringen overdrager landsdommer Niels Johan Petersen at foretage en uvildig dommerundersøgelse af overgangsordningen.

14. december 1987

Danmarks bløderforening lægger civil sag an mod Nordisk Gentofte, Statens Seruminstitut, Sundhedsministeriet og Sundhedsstyrelsen for at have handlet uansvarligt ved, efter 1. januar 1986, uofficielt at have tilladt blodprodukter, der kunne indeholde hiv-smitte.

18. februar 1988

Under Bløder-sagens første indledende retsmøde i Landsretten kræver de sagsøgte, at sagen afvises, fordi de mener, Bløderforeningen ikke kan handle på vegne af anonyme medlemmer. Desuden ønsker de sagen udskudt for at afvente afgørelsen på en dommerundersøgelse, der skal kortlægge brugen af ikke-screenet donorblod efter 1. januar 1986 - den såkaldte overgangsordning. Landsretten udsætter derfor sagen til 7. april, derefter til 5. maj og derefter til 15. august.

Maj 1988

Dommerundersøgelsen offentliggøres, og Sundhedsministeriet anlægger på den baggrund tjenestemandssag mod syv ledende embedsmænd samt straffesag mod Nordisk Gentofte.

14. juni 1988

Folketinget beslutter at hæve godtgørelsen til 250.000 kroner til hver hiv-smittet bløder samt til øvrige ofre for hiv-inficeret blod.

Juli 1988

Tjenestemandssagen omkring overgangsordningen indledes mod syv ledende embedsmænd. Sagen ender med en irrettesættelse af en overlæge på Serum instituttet.

15. august 1988

Møde i Landsretten. De sagsøgte fastholder, at Landsretten skal afvise sagen, fordi Bløderforeningen ikke kan føre den på vegne af sine medlemmer. Landsretten udsætter sagen.

8. september 1988

Møde i Landsretten. Bløderforeningen meddeler, at formanden nu handler som mandatar, det vil sige på vegne af en bløder, som ønsker at være anonym og som hidtil på vegne af medlemmerne som helhed. Sagen forlænges, for at de sagsøgte kan sammensætte et svarskrift. Sagen udsættes.

10. november 1988

Møde i Landsretten. De sagsøgte hævder, at sagen skal afvises, medmindre Bløderforeningen går med til kun at køre sagen på vegne af den anonyme bløder. På de to parters opfordring beslutter Landsretten at holde en indledende høring den 9. februar 1989.

12. januar 1989

Novo og Nordisk Gentofte fusionerer og bliver til Novo Nordisk.

9. februar 1989

Den indledende høring i Landsretten må aflyses, fordi Bløderforeningens advokat er syg.

2. marts 1989

Den indledende høring i Landsretten berammes til 18. maj 1989.

18. maj 1989

Den første indledende høring i Landsretten. Bløderforeningen ændrer sin anklage således, at de sagsøgte gøres ansvarlige for deres handlinger fra 1. januar 1985 og ikke først fra 1. januar 1986. Bløderforeningens advokat Jørgen Jacobsen indvilger i at forsøge at få flere blødere til at gå ind i sagen for Bløderforeningen. Det vil gøre det muligt at specificere erstatningskravene. Sagen udsættes.

28. september 1989

Høring i Landsretten. Bløderforeningen har endnu ikke fået afklaret, hvilke og hvor mange blødere, der vil deltage som sagsøgere. Foreningen anmoder om otte ugers udsættelse for at afvente resultatet af retssagen mod Novo Nordisk. Sagen udsættes.

23. november 1989

Høring i Landsretten. Bløderforeningen meddeler, at den nu fører sagen på vegne af foreløbig seks blødere samt forældrene til en bløder. Alle bløderne er blevet smittet siden 1. januar 1985, og de ønsker at være anonyme under retssagen. Sagen udsættes, for at de sagsøgte kan udarbejde deres forsvarsskrift.

29. november 1989

I straffesagen mod Novo Nordisk påstår advokaten frifindelse med henvisning til, at Nordisk Gentoft ikke længere eksisterer, men den offentlige anklager fastholder erstatningssagen og siger: "Ingen virksomheder skal kunne fusionere sig ud af et strafansvar." Sagen ender med, at virksomheden idømmes en bøde på femten tusind kroner for

at have leveret ikke-screenede præparater, der var mærket som om de var blevet testet.

18. januar 1990

Høringen i Landsretten udsættes til 22. marts.

22. marts 1990

Høring i Landsretten. Endnu fire personer går ind som individuelle sagsøgere på Bløderforeningens side. Heraf er den ene enke og den anden mor til hiv-smittede blødere, som begge er døde.

17. maj 1990

Høring i Landsretten. Sagen udsættes, for at Bløderforeningen kan gennemgå nogle papirer.

21. juni 1990

Høring i Landsretten. Bløderforeningen inddrager 21 nye papirer, og sagen udsættes, for at de sagsøgte kan gennemgå papirerne.

23. august 1990

Sagen udsættes.

27. september 1990

Høring i Landsretten. Bløderforeningen foreslår, at der indhentes en medicinsk vurdering. Sagen udsættes, for at de sagsøgte kan tage stilling til forslaget.

25. oktober 1990

Høring i Landsretten. Novo Nordisk accepterer forslaget om en medicinsk vurdering, mens myndighederne ikke fremfører deres holdning. Derfor udsættes sagen.

29. november 1990

Høring i Landsretten. Alle parter enes om en medicinsk vurdering.

Sagen udsættes, fordi Bløderforeningen forbereder yderligere materiale for seks fremtidige sagsøgere.

21. februar 1991

Sagen i Landsretten udsættes yderligere på grund af Bløderforeningen.

4. april 1991

Høring i Landsretten. Sagen udsættes, fordi parterne ikke kan enes om udpegningen af skøns mænd til den medicinske vurdering.

16. maj 1991

Sagen i Landsretten udsættes på grund af fortsat uenighed.

6. juni 1991

Sagen i Landsretten udsættes på grund af fortsat uenighed.

8. august 1991

Høring i Landsretten. Bløderforeningen afgiver sit forslag til medicinske skøns mænd. Tre af de sagsøgte ønsker udsættelse for at tage stilling til emnet. Landsretten udsætter sagen.

12. september 1991

Høring i Landsretten. Parterne er blevet enige om proceduren for den medicinske vurdering. Sagen udsættes til 19. december, for at parterne kan blive enige om udvælgelsen af medicinske skøns mænd samt de spørgsmål, de skal besvare.

19. december 1991

Sagen i Landsretten udsættes.

5. februar 1992

Bløderforeningen ændrer sin anklage på flere punkter. To blødere trækker sig ud af retssagen. Bløderforeningen fremsender sine forslag til spørgsmål til de medicinske skøns mænd.

20. februar 1992

Sagen i Landsretten udsættes.

12. marts 1992

Sagen i Landsretten udsættes.

4. juni 1992

Sagen i Landsretten udsættes.

6. august 1992

Bløderforeningen modtager kommentarerne fra de tre myndigheder. Parterne meddeler retten, at de er blevet enige om ekspertudvælgelsen samt spørgsmålene.

Landsretten anmoder skøns mændene om at udarbejde en rapport, der skal behandles ved et retsmøde den 10. december 1992.

27. august 1992

På vegne af ti hiv-smittede blødere og deres efterladte klager Danmarks bløderforening til menneskerettighedssystemet i Strasbourg over Østre Landsrets langsommelige sagsbehandling.

21. oktober 1992

Klagen registreres hos Menneskerettighedskommissionen i Strasbourg.

23. oktober 1992

Der falder dom i den franske blødersag. Lederen af det franske blodtransfusionsvæsen Michel Garetta får fire års ubetinget fængselsstraf.

3. november 1992

Danmarks Bløderforening indgiver anmodning til politiet om, at der rejses strafferetlig efterforskning mod tidligere indenrigsminister Britta Schall Holberg, tidligere chef for Sundhedsstyrelsen Søren K.

Sørensen og tidligere chef for Sundhedsstyrelsens lægemiddelafdeling Jens Overø.

11. november 1992

På opfordring fra Sundhedsministeren indkalder Kammeradvokaten Bløderforeningens advokat til et møde, hvor de drøfter mulighederne for at fremskynde sagen. Kammeradvokaten påpeger, at Bløderforeningen endnu ikke har fremført noget erstatningskrav. Bløderforeningens advokat fastslår, at sagen ikke kun handler om erstatning, men først og fremmest om placeringen af ansvaret for, at bløderne blev smittet.

19. november 1992

Folketinget beslutter at hæve godtgørelsen til hiv-smittede blødere, til øvrige ofre for hiv-inficeret blod og nu også til samlivssmittede partnere og ægtefæller. I alt gives herefter 750.000 kroner til hver person.

10. december 1992

Skønsmændenes rapport er ikke klar, derfor udsættes retsmødet.

Bløderforeningen sender en ansøgning til Justitsministeriet om fri proces for at kunne anlægge erstatningssag for bløderne og deres efterladte. (Bløderforeningen har tidligere fået fri proces til den civile strafansvarssag.)

17. december 1992

Skønsmændenes medicinske rapport er klar.

11. februar 1993

Sagen udsættes, så parterne kan tage stilling til supplerende spørgsmål til skønsmændene.

18. marts 1993

Høring i Landsretten. Sundhedsministeren har opfordret til frems-

kyndelse af sagen, men dommeren gør endnu engang opmærksom på, at alle forlængelser er blevet godkendt af alle parter, og at det i en civil retssag primært er parternes ansvar at fremme sagen.

Parterne kan ikke blive enige om de supplerende spørgsmål til skønsmændene.

1. april 1993

Parterne opnår enighed om de supplerende spørgsmål til skønsmændene.

13. maj 1993

Retsmødet udsættes på grund af manglende svar fra skønsmændene.

11. juni 1993

Justitsministeriet yder fri proces, så otte af sagsøgerne kan køre en erstatningssag i Landsretten.

17. juni 1993

Bløderforeningen kræver op til en million kroner i erstatning til de bløder og efterladte, som deltager i retssagen.

Retsmødet udsættes på grund af manglende svar fra skønsmændene.

2. september 1993

Retsmødet udsættes på grund af manglende svar fra skønsmændene.

2. september 1993

Første del af skønsmændenes rapport er færdig.

18. oktober 1993

Statsadvokaten afviser at føre straffesag mod den tidligere indenrigsminister m.fl.

22. oktober 1993

Anden del af skønsmændenes rapport er færdig.

4. november 1993

Høring i Landsretten. En af sagsøgerne trækker sig ud af retssagen.

30. november 1994

Med stemmerne 14-0 godkender Menneskerettighedskommissionen blødernes klage over langsommelig sagsbehandling i Landsretten til behandling. Klagen får samtidig høj prioritet og bliver fremskyndet på grund af blødernes særlige situation.

16. december 1993

Høring i Landsretten. Fremlæggelse af beviser for skaderne på bløderne.

13. januar 1994

Høring i Landsretten. Fremlæggelse af beviser for skaderne på bløderne.

3. marts 1994

Høring i Landsretten. Da Bløderforeningens advokat har meget arbejde kan selve retssagen først finde sted fra 24. oktober til 22. november 1994. På Bløderforeningens anmodning udsættes retssagen yderligere til perioden 28. november 1994 til 17. januar 1995.

28. november 1994

Retssagen starter i Landsretten. Bløderne trækker alle anklager mod Statens Seruminstitut tilbage pga. manglende bevisførelse. Bløderne fastholder, at myndighederne har handlet uansvarligt og derved været skyldige i hiv-smitten. De fastholder deres krav på erstatning fra 24.630,24 kroner til 1.090.000 kroner per sagsøger.

14. februar 1995

Østre landsret afsiger dom i blødersagen. Novo Nordisk frifindes for alle anklager. Sundhedsministeriet og Sundhedsstyrelsen gøres ansvarlige for hiv-smitte via donorblod inden for den periode - 17. maj 1985 til 24. juni 1985 - hvor bløderne ikke kunne få udenlandsk varmebehandlet blod, hvis det var begrundet i frygt for hiv-smitte. Desuden gøres myndighederne ansvarlige for, at overgangsordningen blev udstrakt længere end nødvendigt.

Retten finder ikke, at Bløderforeningen har bevist, at syv af sagsøgerne blev smittet i myndighedernes ansvarsperiode.

Retten finder det sandsynligt, at en afdød bløder blev smittet i overgangsperioden. I erstatning får forældrene 18.718,24 kroner.

22. februar 1995

Sundhedsministeren sammenkalder repræsentanter for Folketingets partier, som bliver enige om følgende:

- en beklagelse fra Folketingets partier og regeringen;
- oprettelse af en fond med en samlet kapital på 20 millioner kr., der kan administreres af Bløderforeningen og benyttes til at hjælpe bløderne;
- etablering af en lægemiddelforsikringsordning, der dækker området bredt og sikrer patienterne en lettere adgang til at opnå erstatning;
- endvidere vil regeringen tage initiativ til, at Bløderforeningen får tilbud om at blive repræsentant i Sundhedsstyrelsens Blodproduktudvalg.

15. marts 1995

Bløderforeningen udsender en pressemeddelelse, hvor den stort set erklærer sig tilfreds med tilkendegivelsen fra regeringen og Folketinget. Og foreningen meddeler, at den nu lader den danske del af blødersagen få en ende. Dog vil foreningen fortsætte menneskerettighedssagen ved Domstolen i Strasbourg.

10. april 1995

Tre af sagsøgerne anker landsretsdommen til Højesteret.

24. maj 1995

Menneskerettighedskommissionens rapport foreligger. Med en enstemmig afgørelse, 12-0, konkluderer Kommissionen, at de danske myndigheder har forhalet bløder-sagen unødigt, og at det danske retssystem ikke har gjort tilstrækkeligt for at fremme sagen. Kommissionen mener, at bløderne allerede har fået en rimelig godtgørelse fra den danske stat. Kommissionen sender derefter sagen videre til behandling ved Domstolen.

8. februar 1996

Menneskerettighedsdomstolen offentliggør sin dom. Seks dommere stemmer for og tre dommere stemmer imod, at Danmark ved at lade bløder-sagen trække ud, har krænket artikel 6, stk. 1 i Menneskerettighedskonventionen. Domstolen påpeger, at der har været tale om et mønster af forlængelse fra de danske myndigheders side og om passivitet fra Landsrettens side. Dog kritiseres Bløderforeningen for at have medvirket til det langvarige forløb, dels ved at have været for passiv, og dels for selv at have krævet udsættelser af sagen.

Eftersom den hidtidigt udbetalte godtgørelse til bløderne og deres pårørende har dækket pådragelsen af hiv-smitte, mener Menneskerettighedsdomstolen, at sagsøgerne skal have 100.000 kroner hver i erstatning for den lange ventetid op til landsretsdommen.

Dog får to efterladte ikke medhold og erstatning, fordi bløderne allerede var døde, da sagen startede i Landsretten.

3. oktober

Der afsiges dom i Højesteret, og sundhedsmyndighederne dømmes af fire mod tre dommere for at have begået en klar fejl ved den 17. maj 1985 at have afvist de behandlende lægers ansøgning om at

bruge varmebehandlede, udenlandske faktorpræparater.

Den ene sagsøger får en erstatning på 227.270,60 kroner, fordi sundhedsmyndighedernes fejl kan have betydet, at han blev smittet med hiv-virus fra ikke-varmebehandlede, udenlandske faktorpræparater.

De to øvrige sagsøgere får ikke medhold i deres anklage.

.....

TEKST 2

Artikel af Lars Wang i Berlingske Tidende, fredag 9. februar 1996

Hun har kæmpet for sin mand

Nyt liv: Forkert at ingen er dømt skyldige, siger enke efter hiv-smittet bløder, der døde som 35-årig i 1993

“Mine følelser er blandede. Det er dejligt, at vi har vundet; men det er også belastende, at sagen har taget så lang tid. Hele tiden er der blevet revet op i minderne”.

Gitte Christensen er endelig parat til at gå i gang med et nyt liv. Hun er enke efter en af de hiv-smittede blødere, der i går fik Menneskerettighedsdomstolens ord for, at det danske retssystem behandlede deres sag urimeligt længe. Hendes mand, Palle, døde som 35-årig i 1993 fra hende og parrets to børn på i dag ti og seks år.

“Jeg har kæmpet denne sag for min afdøde mands skyld. Han ville selv have fortsat, og jeg ville aldrig få ro med mig selv, hvis ikke jeg førte hans kamp igennem”, siger Gitte Christensen.

Hun lever i dag et, som hun kalder det, “nyt liv” med en ny familie på Sydsjælland.

Hun var i Strasbourg for at overvære domstolens møder, “og jeg følte mig meget lille.

Hun er glad for dommen på de bløderes vegne, som stadig er i live.

“Men jeg kan heller ikke sige mig fri for en vis bitterhed. Det er helt forkert, at ingen er dømt skyldige i denne sag. Der er så mange beviser for, at en masse mennesker har vidst noget uden at gøre noget ved det. Men jeg håber, Menneskerettighedsdomstolens afgørelse danner præcedens for andre sager,” siger Gitte Christensen.

Hvad hun selv skal nu?

“Leve videre.”

.....
TEKST 3

R E T S S I K K E R H E D

Artikel 6, stk. 1 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (1950).

Stk. 1.

Enhver skal, når der skal træffes afgørelse enten i en strid om hans borgerlige rettigheder og forpligtelser eller angående en mod ham rettet anklage for en forbrydelse, være berettiget til en retfærdig og offentlig rettergang inden en rimelig frist for en ved lov oprettet uafhængig og upartisk domstol. Dom skal afsiges i offentligt møde, men pressen og offentligheden kan udelukkes helt eller delvis fra retsforhandlingerne af hensyn til sædeligheden, den offentlige orden eller den nationale sikkerhed i et demokratisk samfund, når det kræves af hensynet til mindreårige eller til beskyttelse af parternes privatliv, eller under særlige omstændigheder i det efter rettens mening strengt nødvendige omfang, når offentlighed ville skade retfærdighedens interesser.

.....
TEKST 4

F O R T O L K N I N G A F K R A V E T

“ I N D E N E N R I M E L I G F R I S T ” .

Kilde: Uddrag fra bogen “Den europæiske menneskerettighedskonvention belyst gennem menneskerettighedskommissionens og -domstolens praksis”, John Bernhard og Tyge Lehmann, G.E.C. Gad, København, 1985, side 101-102.

Når en sags varighed på denne måde er blevet fastslået, opstår det næste spørgsmål, nemlig om der er tale om en rimelig varighed. Dette må afgøres i lyset af hver sags særlige omstændigheder, og der kan ikke sættes blot tilnærmelsesvis faste tidsgrænser. Derimod kan det af praksis udledes, at der især bør lægges vægt på tre forhold ved vurderingen af, om en sags behandling har taget urimelig lang tid. I første række spiller sags karakter ind, det vil sige hvorvidt den er meget omfattende og/eller kompliceret, f.eks. på grund af antallet af involverede personer eller lovovertrædelser eller som følge

af forgreninger til flere lande. Dernæst klagerens egen optræden under sagen, dvs. om han selv har medvirket til at forlænge proceduren. Der tænkes her ikke blot på, om klageren har foretaget egentlige forhalingsmanøvrer eller har optrådt kværlantisk - også helt naturlige dispositioner som f.eks. udnyttelse af bestående klage- og ankemuligheder må tages i betragtning, da dette selvsagt kan bidrage til at forklare sagens varighed. Endelig må der foretages en undersøgelse af myndighedernes optræden på samtlige sagens stadier for at se, om der er udvist fornøden hurtighed i sagsbehandlingen.

.....
TEKST 5

RESUME AF SAG MOD FRANKRIG OM LANGSOM -
 MELIG SAGSBEHANDLING

Kilde: Thylstrup, Karen Lise; Olsen, Birgitte Kofod, Menneskeret ved domstolene, Det Danske Center for Menneskerettigheder, 2. ændrede oplag, 1. udgave, 1994, side 30.

(EMD = Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol)

EMD 273-A, Monnet mod Frankrig, dom af 27. oktober 1993

(art.6 : tidsmæssig udstrækning af civile sager, skilsmissesag)

Sagen angik behandlingstiden (syv år og en måned) af en skilsmissesag. Klageren gjorde gældende, at dette udgjorde en krænkelse af retten til at få afgjort en retstvist "inden en rimelig frist" efter art. 6.

EMD fastslog, at parterne, særlig klager, under sagens førelse havde undladt at fremme sagen med tilstrækkelig effektivitet. Hertil kom, at sagens kompleksitet i sig selv medførte en lang sagsbehandlingstid, idet klageren under sagen havde indgivet en række anmodninger vedrørende forældremyndighedsspørgsmål, og der var blevet afsagt kendelser, hvoraf flere var blevet appelleret. På denne baggrund fandt EMD, at de syv år det tog, før sagen blev endeligt afgjort, ikke udgjorde urimelig lang tid.

Resultat: Ikke krænkelse af art. 6.

.....
TEKST 6**RESUME AF SAG MOD ITALIEN OM LANGSOMMELIG SAGSBEHANDLING**

Kilde: Thylstrup, Karen Lise; Olsen, Birgitte Kofod, Menneskeret ved domstolene, Det Danske Center for Menneskerettigheder, 2. ændrede oplag, 1. udgave, 1994, side 28.

(EMD = Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol)

EMD 278, *Scopelleti mod Italien, dom af 23. november 1993*

(art. 6, stk. 1: varigheden af civil retssag)

Klageren anlagde den 10. december 1980 sag mod en offentlig myndighed i Italien for uretmæssig brug af hendes jord. Sagen afsluttedes den 1. marts 1989, hvor sagsøger fik medhold. Sagen havde således varet i lidt under 8 år og tre måneder. Sagens varighed skyldtes dels en skønsmands langsommelighed med at få udarbejdet en skønsrapport, dels at sagen gentagne gange var blevet udsat, vistnok pga. skiftende dommere, omend med parternes accept. Klageren gjorde for EMD gældende, at sagens varighed udgjorde en krænkelse af retten til en retfærdig rettergang i artikel 6, stk. 1.

EMD fandt, at den nationale ret var underlagt en forpligtelse til at sikre en hurtig sagsforberedelse, og at sagen ikke var blevet fremmet fornødent.

Resultat: Krænkelser af art. 6, stk. 1.

.....

TEKST 7

RESUME AF SAG MOD FRANKRIG OM LANGSOM -
MELIG SAGSBEHANDLING

(Kilde: Thylstrup, Karen Lise; Olsen, Birgitte Kofod, Menneskeret ved domstolene, Det Danske Center for Menneskerettigheder, 2. ændrede oplag, 1. udgave, 1994, side 24.)

(EMD = Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, FF = franske franc)

EMD 289, Vallée mod Frankrig, dom af 26. april 1994

(art. 6: inden rimelig tid)

Klager, der var bløder, var i 1984 blevet inficeret med hiv-virus ved en blodtransfusion. Klager anlagde den 27. november 1989 erstatningssag mod Sundhedsministeren, og på tidspunktet for EMD's behandling af sagen, var ankefristen ved de franske domstole endnu ikke udløbet.

EMD udtalte, at på trods af sagens kompleksitet havde de franske domstole længe haft tilstrækkelige oplysninger til at afgøre, om den franske stat ifaldt ansvar. Undladelsen heraf udgjorde en krænkelse af klagers rettigheder efter art. 6.

Resultat: Krænkelser af art. 6. Erstatning på FF 200.000 i henhold til art. 50.

Artikel af Trine Heilmann-Clausen i dagbladet Politiken den 9. februar 1996.

Politikere er kritiske efter dom

Reaktionerne fra Christiansborg er vidt forskellige efter at menneskeretsdomstolen har afsagt sin dom.

Det er uhørt pinligt, at vi skal have Den Europæiske Menneskeretsdomstol til at fortælle os, at syv år og to måneder er for lang tid til behandlingen i Østre Landsret af blødernes erstatningssag, siger Kristian Thulesen Dahl, næstformand i Dansk Folkeparti.

Det Konservative Folkepartis retspolitiske ordfører, Helge Adam Møller, synes derimod, at det er en god dom.

Det er ikke rart at få at vide, at vort retssystem har svigtet, men jeg tror, dommen vil forhindre, at andre i fremtiden vil komme ud for at det vil tage så lang tid at få en afgørelse ved en domstol, siger Helge Adam Møller til Ritzau.

Formanden for Folketingets Retsudvalg, Bjørn Elmquist (R), er også godt tilfreds med dommen.

At få en retfærdig rettergang kræver, at sager ikke trækkes i langdrag, siger Bjørn Elmquist til Politiken og peger på, at regeringen allerede har sat ekstra penge af på finansloven til at forhindre flaskehalse i retssystemet. Han peger på, at man blandt andet har oprettet et krops af

“rejsedommere”, der kan komme ud og klare sager i byretter, hvor der er problemer med at nå alle sager.

Det mener Venstres retspolitiske ordfører, Birthe Rønn Hornbech, ikke er nok:

Det tager alt for lang tid at anlægge sag, fordi man skal tigge og bede om dokumenterne i det offentlige. Jeg mener, at vi skal lette borgernes muligheder for at føre sag mod det offentlige, og det kan vi kun gøre ved at ændre retsplejeloven, så den enkelte og staten reelt bliver ligestillede, siger hun.

Fremskridtspartiets Kirsten Jacobsen mener, at der bør indføres et maksimum for, hvor lang tid det må tage at behandle en sag: -Hvis der så ikke er sket noget inden en bestemt dato, så har staten tabt sagen.

Margrete Auken, der er medlem af Retsudvalget for SF, foreslår i stedet, at Rigsrevisionen bliver sat til at undersøge om domstolene bruger deres tid og penge på en fornuftig måde.

Domstolenes planlægning virker på mig dybt ejendommeligt, siger Margrete Auken.

Fremstilling af blødermedicin

Frivillige bloddonorer

Omkring 300.000 danskere møder jævnligt op i en blodbank og afgiver omkring en halv liter blod. Det bliver til næsten 200.000 liter om året. Personer som kan risikere at være smittet med hiv-virus opfordres til at undlade at give blod. Det drejer sig om stiknarkomaner, prostituerede, bøsser og folk der har rejst i egne med udbredt aids.

Blodbankerne tester blodet for hiv-virus, der kan føre til aids, og for hepatitis B og C, der giver leverbetændelse.

Hvem bruger donorblodet

Donorblodet slynges og derved deler det sig i fire grunddele:

De røde blodlegemer, som først og fremmest transporterer ilten rundt i kroppen, bruges til blodtransfusioner på hospitalerne.

De hvide blodlegemer, som er en vigtig del af immunforsvaret, bruges til fremstilling af et lægemiddel, der kan behandle hepatitis C.

Blodplasma, der blandt andet indeholder vigtige proteiner, og bruges dels til transfusioner dels til fremstilling af blødermedicin.

Blodplader, der sammen med plasmaet får blodet til at størkne.

Fra blodplasma til blødermedicin

Blodbankerne sender blodplasmaet til blodfaktorfabrikanten, som samler det i store portioner, der slynges og efterlader en gullig tyggegummilignende masse, kaldet kryoklumpen. Klumpen gennemgår en kemisk rensning, som efterlader faktorpræparatet, der bliver varmebehandlet for at ødelægge eventuel hiv-virus. Herefter er det klar til at blive hældt på flasker og solgt som medicin til blødere.

1996 (Redaktionen)

Kort fortalt om hiv og aids

Hiv er forkortelse for human immundefekt virus. Virusset smitter gennem blod og sæd og ødelægger de celler, der producerer antistoffer mod infektioner. Efter fire til syv år kan hiv udvikle sig til aids.

Aids er forkortelse af det engelske navn, acquired immunity defect syndrome, der kan oversættes til erhvervet immunitetsskadesyndrom. Når hiv går i udbrud bliver sygdommen kaldt aids og medfører en hurtig nedbrydning af kroppens immunsystem. Der forskes og udføres mange forsøg, men det er endnu ikke lykkedes lægerne at finde et stof, som kan bekæmpe hiv effektivt - højst udskyde det tidspunkt, hvor aids'en bryder ud.

TEKST 9

Uddrag af Kaare Skovmand og Trine Heilmann-Clausens artikel i dagbladet Politiken, den 9. februar 1996.

Jurister vil afskaffe smøl i retten

Det skal være slut med årelange retssager ved de danske domstole. Dommerforeningen og Advokatrådet er gået sammen om et udspil, der forventes at ligge på justitsminister Bjørn Wesths (S) skrivebord inden for et par måneder. Forslaget skal forhindre en gentagelse af den syv år lange blødersag, som i går førte til staten Danmarks nederlag ved Den Europæiske Menneskeretsdomstol i Strasbourg. Domstolen fandt, at det ekstremt lange sagsforløb krænkede bløderens menneskerettigheder.

Dommerne skal gå tidligt og aktivt ind i selve sagsforberedelserne. Derved kan den samlede sagsbehandlingstid ved domstolene bringes væsentligt ned, siger formanden for Dommerforeningen, Lars Ryhave, til Politiken.

Bedre styring

Det nye udspil mødes positivt af justitsminister Bjørn Westh (S). Han siger, at han allerede har drøftet en reform med Dommerforeningen og Advokatrådet. Det skal være muligt

for dommerne at styre processen langt bedre og eventuelt gå ind med sanktioner, hvis parterne ikke lever op til det ønskede, mener Bjørn Westh.

Kernen i det nye forslag er, at dommerne skal kunne afgøre, hvornår forarbejdet til en sag er tilstrækkeligt langt fremme til, at der kan føres en retssag. Det skal ske ved, at dommerne meget tidligt tager kontakt til sagens advokater for at få en hurtigere sagsforberedelse og derved en tidligere beramning af sagen ved en domstol.

I blødersagen tog forberedelserne seks af de syv år, som sagen varede. Det vil vi nu lave om på, fastslår Lars Ryhave.

... / ...

Skyd ikke spurve med kanoner!

Et indgreb skal stå i et rimeligt forhold til formålet med det

En ældre kvinde blev tilbageholdt af politiet i så lang tid som 13½ time fordi hun ikke ville opfylde sin forpligtelse til at give politiet sit navn, sin adresse og fødselsdato da de forlangte det. Hun var blevet tilbageholdt i uforholdsmæssig lang tid i forhold til sin forseelse, slog Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol fast i en dom i 2003.

Dommen var enstemmig: Der havde ikke været en rimelig balance mellem formålet der var at få kvindens identitet oplyst, og så hendes ret til frihed. Danmark havde overtrådt Den Europæiske Menneskerettighedskonventions bestemmelse om borgernes ret til personlig frihed og sikkerhed. Kvinden blev tilkendt 500 euro (ca. 3700 kr.) i skadeserstatning.

En tur med bussen endte i detentionen

En dag i august 1995 i Århus kørte den 67-årige Sofiika Vasileva med bussen. Hun kom i skænderi med en billetkontrollør der mente at hendes busbillet var ugyldig. Da hun nægtede at fortælle hvad hun hed, og hvor hun boede, blev politiet tilkaldt. Da hun stadig nægtede at oplyse navn, adresse og fødselsdato,

blev hun anholdt. Hun blev taget med på stationen, og her blev hun tilbageholdt først i et venteværelse fra kl. 21,30 til kl. 23 og derefter i detentionen til den næste dag. Hun blev løsladt kl. 11, straks efter at hun havde identificeret sig.

Krav om erstatning

Umiddelbart efter at Vasileva var blevet løsladt, faldt hun om og blev indlagt på hospitalet hvor hun var i tre dage med diagnosen forhøjet blodtryk. Da hun var kommet hjem igen, indgav hun klage over behandlingen til Politimesteren i Århus. Politimesteren afviste klagen, men han beklagede at hun, hendes alder taget i betragtning, ikke var blevet tilset af en læge mens hun var i detentionen. Vasileva klagede derefter til statsadvokaten for Viborg og så til Rigsadvokaten for at få erstatning for at have været tilbageholdt. Det blev ligeledes afvist.

Sofiika Vasileva gik derefter til byretten i Århus med sit erstatningskrav. Byretten fandt at retsplejeloven (§ 750 og 755) var blevet overholdt, at altså arrestationen var lovlig når hun havde nægtet at afsløre sin identitet. Men byretten fandt desuden at netop fordi hun var blevet tilbageholdt fordi hun nægtede at identificere sig, så var de vagthavende på stationen også forpligtede til hyppigt at gøre forsøg på at få hendes identitet oplyst. I tidsrummet mellem kl. 23 og kl. 6.30 havde de tilsyneladende ikke forsøgt sig. De vagthavende havde ifølge byretten også haft pligt til at sikre at længden af den tid Vasileva blev tilbageholdt, stod i et rimeligt forhold til den forseelse som hun var blevet anholdt for. Der havde ikke været grund til at forlænge opholdet i detentionen til kl. 11 den næste dag. Derfor tilkendte byretten Vasileva en erstatning på 2.200 kr.

Denne afgørelse ankede anklagemyndigheden til Vestre Landsret. Ifølge landsrettens dom var Vasileva ikke berettiget til erstatning. Hun havde ikke haft identitetspapirer på sig som kunne have gjort politiet i stand til at fastslå hendes navn og adresse. Politiet havde flere gange forgæves opfordret hende til at give disse oplysninger som hun ifølge retsplejeloven havde pligt til, og hun var blevet løsladt så snart hun havde gjort det.

Menneskerettighedsdomstolen

Så klagede Vasileva og hendes advokat til Menneskerettighedsdomstolen.

Hendes ret til frihed og personlig sikkerhed ifølge konventionens artikel 5 var blevet krænket ved at hun havde været tilbageholdt i 13½ time. Tilbageholdelsen havde været unødvendig og havde varet for længe.

Domstolen noterede sig at ifølge artikel 5 kan myndighederne frihedsberøve en person for at sikre at en forpligtelse der er beskrevet i en lov, bliver opfyldt. Til gengæld må der ikke være et element af straf i tilbageholdelsen. Så snart den pågældende person har opfyldt forpligtelsen, skal han eller hun løslades.

Vasileva og modparten, den danske stat, var enige om at hun havde været frihedsberøvet i artikel 5s betydning af ordet, og at frihedsberøvelsen havde været i overensstemmelse med retsplejeloven (§ 755, stk. 1 og § 750) der siger at man skal oplyse sin identitet til politiet når de anmoder om det.

Men Vasileva mente også at det havde været helt ude af proportioner at tilbageholde hende – en 67 år gammel kvinde med et skrøbeligt helbred – i 13½ time for at skaffe oplysning om hendes identitet.

Forholdet mellem et indgreb og dets formål

Ifølge Menneskerettighedsdomstolen var det springende punkt hvorvidt tilbageholdelsen havde varet længere end nødvendigt, eller sagt med andre ord: om tilbageholdelsen havde været i overensstemmelse med både retsplejelovens og menneskerettighedskonventionens krav om at der skal være en rimelig balance mellem et indgreb over for en person og formålet med dette indgreb (proportionalitet, som det hedder). I denne sag drejede det sig om et indgreb i en persons personlige frihed for at få vedkommende til at oplyse navn, adresse og fødselstidspunkt.

Når Menneskerettighedsdomstolen undersøger om der er en rimelig balance, ser den på formålet med indgrebet og undersøger de omstændigheder der førte til indgrebet (der i dette tilfælde var frihedsberøvelse). Den interesserer sig desuden for klagerens særlige situation – hvad der står på spil for ham eller hende.

Selve anbringelsen i detention var lovlig

Vasileva var udelukkende blevet anholdt og anbragt i detentionen fordi hun ikke ville oplyse sin identitet, og hun blev løsladt lige så snart hun havde givet oplysningerne. At politiet kan identificere borgerne, er en væsentlig forudsætning for at det kan udføre sit arbejde og sikre at borgerne overholder loven. Så langt, så godt ifølge Domstolen. I en sag som denne her ville både den offentlige og den private transport være magtesløs hvis de ikke kan få effektiv assistance fra politiet.

Hvad angår Sofiika Vasilevas særlige situation, konstaterede Domstolen at Vasileva var 67 år gammel da hun blev tilbageholdt. Den noterede sig også at det ikke var blevet dokumenteret at politiet havde vidst noget om at hun led af forhøjet blodtryk. Domstolen bemærkede desuden at hun havde været vred og var forblevet modvillig lige til den næste formiddag. Den fandt derfor at frihedsberøvelsen havde været lovlig efter retsplejeloven, nemlig med det formål at få oplyst hendes identitet.

Tilbageholdelsen varede for længe

Hvad angår længden af den tid hun havde været berøvet sin frihed, så det til gengæld anderledes ud, fandt domstolen. Vasileva havde været frihedsberøvet i 13½ time. I tidsrummet kl. 21.30 til kl. 23 havde de vagthavende flere gange forgæves forsøgt at få hende til at oplyse sin identitet. Men i tiden fra kl. 23 til den næste morgen kl. 6.30 havde de ikke gjort noget forsøg. Domstolen godtog ikke den danske regerings forklaring: at politiet havde ment at Vasileva havde brug for søvn. Under alle omstændigheder måtte hensynet til søvn prioriteres lavere end pligten til at sikre at frihedsberøvelsen ikke var urimelig lang. Det var også kritisabelt at hun ikke var blevet tilset af en læge.

Derfor, og fordi der var tale om en mindre forseelse der i sig selv kun kunne medføre en bøde, mente Domstolen at frihedsberøvelsen havde varet for længe. Der havde ikke været en rimelig balance mellem behovet for at få hende til at opfylde forpligtelsen til at oplyse sin identitet og hendes ret til frihed, og derfor havde Danmark overtrådt konventionens artikel 5, stk. 1.

Arbejdsspørgsmål til Vasileva-sagen

Teksterne rejser nogle spørgsmål, især om balancen mellem et indgreb i en persons rettighed og formålet med indgrebet.

Tekst 1 er en kronologisk oversigt over Vasileva-sagens forløb.

Tekst 2 er en artikel i Jyllands-Posten: "Dom: Grænse sat for politiet".

- *Diskuter de synspunkter der kommer til orde i teksten.*

Menneskerettighedsdomstolens domsudskrift i Vasileva-sagen omtaler en sag hvor klageren var blevet berøvet sin frihed i 2½ time. Her fandt Domstolen ikke at længden af tilbageholdelsen var for lang. Domsudskriftet nævner også at ifølge fransk lovgivning må kriminalpolitiet tage en person med på stationen hvis denne ikke identificerer sig, men højst i seks timer. Seks timer fandt Menneskerettighedsdomstolen acceptabelt.

- *Var Sofiika Vasileva tilbageholdt unødvendigt længe?*
- *Skal man lovgive om varigheden af tilbageholdelse?*
- *Hvad nu hvis Vasileva ikke havde opgivet sit navn efter 13½ time, men efter fx en uge, eller slet ikke?*

Det såkaldte proportionalitetskrav går ud på at myndighederne ikke må gøre alvorligere indgreb mod en person end formålet med denne indgriben kan bære. Når det drejer sig om indgreb i den personlige frihed som i denne sag, er det noget Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol lægger megen vægt på.

- *Find og diskuter nogle andre eksempler hvor det er relevant at spørge om der er et rimeligt forhold mellem formål og indgreb.*

Byretten i Århus og Vestre Landsret nåede til et forskelligt resultat hvad angår erstatning til Vasileva.

- *Diskuter ud fra de oplysninger I har fået (i beretningen og i tekst 1) hvorfor de to retter vurderede hendes krav forskelligt.*

Tekst 3 er relevante lovtekster.

TEKST 1
VASILEVA-SAGENS FORLØB

Referat af forløbet bygger på domsudskriftet fra Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol og avisartikler (landsrettens og byrettens dom er ikke trykt).

11. august 1995

På en bus i Århus kommer den 67 år gamle Sofiika Vasileva i skænderi med en billetkontrollør der mener at Vasilevas busbillet er ugyldig. Vasileva nægter at oplyse sin identitet, politiet bliver tilkaldt, og da hun stadig nægter, bliver hun taget med på politistationen. Klokkeren er da 21.30.

12. august 1995

Kl. 11 bliver Sofiika Vasileva løsladt straks efter at have oplyst navn, adresse og fødselsdato. Samme dag bryder hun sammen og kommer på hospitalet.

16. august 1995

Vasileva klager til Politimesteren i Århus over opholdet i detentionen.

14. september 1995

Hun modtager et brev fra politimesteren med politiets begrundelse for at opholdet i detentionen var nødvendigt. Hun havde ikke identitetspapirer på sig. Hun havde virket hysterisk og havde nægtet at afsløre sin identitet. Derfor var hun af sikkerhedsmæssige grunde blevet anbragt i detention. Under opholdet dér havde de regelmæssigt

tilset hende. Men hver gang havde hun skreget og havde fortsat nægtet at afsløre sin identitet. Politiet beklagede dog at hun, hendes alder taget i betragtning (politiet antog at hun var omkring 60 år gammel), ikke havde været tilset af en læge.

14. juni 1996

Vasileva klager atter til politimesteren og gør krav på kompensation for at have været tilbageholdt.

18. juli 1996

Politimesteren afviser klagen og begrundet det med at hendes opførsel havde gjort anbringelsen i detentionen og varigheden af tilbageholdelsen nødvendig.

31. juli 1996

Vasileva anker denne afgørelse til statsadvokaten i Viborg.

6. februar 1997

Statsadvokaten afviser at yde hende erstatning.

12. marts 1997

Hun appellerer statsadvokatens afgørelse til Rigsadvokaten.

25. november 1997

Rigsadvokaten opretholder statsadvokatens afslag.

Derefter indbringer Vasileva sin sag for byretten i Århus.

25. september 1998

Byretten afsiger en dom der tilkender Vasileva 2.200 kr. i erstatning. Ganske vist var arrestationen lovlig fordi Vasileva ikke havde afsløret sin identitet som hun ellers er forpligtet til ifølge retsplejeloven. Men det var uklart hvor store anstrengelser politiet havde gjort sig for at få oplyst hendes identitet i tidsrummet kl. 23 den 11/8 til kl. 06.30 den 12/8. Netop fordi hun var blevet tilbageholdt fordi hun havde nægtet at oplyse sin identitet, havde betjentene pligt til kontinuerligt at forsøge at få de oplysninger og sørge for at hun ikke opholdt sig længere i detentionen end formålet med at hun var der, kunne bære. Desuden var hun ikke blevet tilset af en læge.

Derefter anker anklagemyndigheden byrettens afgørelse til Vestre Landsret.

11. februar 1999

Landsretten afgør at Vasileva ikke er berettiget til erstatning. Hun var kontinuerligt blevet adspurgt om navn og adresse, men havde nægtet. Desuden havde hun ikke identitetspapirer på sig som kunne have gjort det muligt for politiet at fastslå hendes identitet. Endelig var hun blevet løsladt så snart hun havde oplyst sit navn og sin adresse.

25. maj 1999

Procesbevillingsnævnet afslår Vasilevas ønske om at anke denne afgørelse til tredje instans, Højesteret.

10. august 1999

Vasileva overdrager sin sag til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol. Hun klager over at tilbageholdelsen på 13½ time er et brud

på retten til frihed og personlig sikkerhed (konventionens artikel 5, stk. 1).

25. september 2003

Menneskerettighedsdomstolen afsiger sin dom: Danmark har overtrådt konventionens artikel 5 om ret til personlig frihed og sikkerhed. Selve tilbageholdelsen af Sofiika Vasileva var lovlig, men hun var blevet tilbageholdt uforholdsmæssigt længe når man tog hendes forseelse og formålet med tilbageholdelsen i betragtning.

ARTIKEL FRA JYLLANDS POSTEN 27.09.03

Dom: Grænse sat for politiet

Også i fremtiden kan danskere tilbageholdes af politiet, hvis de nægter at fortælle, hvem de er. Det fastslår retseksperter efter dom ved Menneskerettighedsdomstolen.

Af Malene Bo

EN VIGTIG MARKERING af grænserne for politiets magtudøvelse.

Sådan karakteriserer flere retseksperter den dom, som Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol torsdag fældede over det danske politi i sagen om bulgarsk-fødte Sofiika Vasileva, der i 1995 blev tilbageholdt i 13½ time, fordi hun nægtede at opgive sin identitet til politiet.

»Dommen skal minde politiet om, at der skal være et rimeligt forhold mellem en persons forbrydelse og politiets reaktion,« siger Tyge Trier, der er advokat og selv har ført en stribe sager ved den europæiske domstol. Han er enig med dommerne i, at det var unødvendigt at tilbageholde den gang 67-årige Sofiika Vasileva i så lang tid.

Professor i strafferet, Gorm Toftegaard-Nielsen

mener dog, som han selv siger, at afgørelsen ikke er den heldigste, dommerne kunne have truffet.

»Sofiika Vasileva begår en alvorlig overtrædelse, som det er i orden at tilbageholde hende for. Det handler ikke om busbilletten men om, at hun nægter at opgive sit navn, så politifolkene kan gøre deres arbejde,« siger professoren, der frygter, at dommen på sigt kan undergrave politiets ret til at identificere folk.

Ifølge både ham og politiet selv, er retsplejelovens regler om, at alle har pligt til at opgive deres navn til politiet, fuldstændig grundlæggende for politiets arbejde, og han advarer direkte imod at lave præcise regler for, hvor mange timer politiet har lov at tilbageholde folk, der nægter at opgive deres identitet.

Det foreslår Safiika Vasilevas advokat, Hanne Gullitz,

der mener, at strammere regler vil give borgerne større retssikkerhed.

»I Danmark har vi ingen regler, og der findes ingen fast praksis for, hvordan man gør. Derfor var det godt, at sagen her kom helt til menneskerettighedsdomstolen, så vi kunne få en principiel afgørelse,« siger Hanne Gullitz, der indrømmer, at hendes klient selvfølgelig bare kunne have givet sit navn til politiet med det samme.

»Men når hun nu af den ene eller anden grund ikke gjorde det, skal der altså stadig være nogle grænser for, hvilke konsekvenser det bør have for hende,« siger advokaten.

Tåbeligt at ændre

Ifølge Poul Bjørnholdt Løhde, der er politimester i Esbjerg og formand for politimesterforeningen findes disse regler dog allerede, og

han finder det tåbeligt at ændre reglen på baggrund af et enkelt tilfælde.

»Reglerne om, at folk skal løslades så hurtigt som overhovedet muligt, volder ingen problemer. Selvfølgelig lægger vi mærke til, at vi har fået dom for overtrædelse af menneskerettighederne, men denne sag er helt usædvanlig og der er ikke behov for at ændre reglerne,« siger politimesteren.

Ifølge retsplejeloven har folk pligt til at opgive deres navn til politiet, og politiet har ret til at tilbageholde folk, hvis det er nødvendigt for at fastslå deres identitet. Men med dommen i Strasbourg blev det slået fast, at der kommer et tidspunkt, hvor politiet under alle omstændigheder skal lade folk gå.

.....

TEKST 3

R E L E V A N T E L O V T E K S T E R

Den Europæiske Menneskerettighedskonvention

Artikel 5

”Stk. 1. Enhver har ret til frihed og personlig sikkerhed.

Ingen må berøves friheden undtagen i følgende tilfælde og i overensstemmelse med den ved lov foreskrevne fremgangsmåde:

- a) lovlig frihedsberøvelse af en person efter domfældelse af en kompetent domstol;
- b) lovlig anholdelse eller anden frihedsberøvelse af en person for ikke at efterkomme en domstols lovlige påbud eller for at sikre opfyldelsen af en ved lov foreskrevet forpligtelse;
- c) lovlig anholdelse eller anden frihedsberøvelse af en person med det formål at stille ham for den kompetente retlige myndighed, når der er begrundet mistanke om, at han har begået en forbrydelse, eller rimelig grund til at anse det for nødvendigt at hindre ham i at begå en forbrydelse eller i at flygte efter at have begået en sådan;
- d) frihedsberøvelse af en mindreårig ifølge lovlig afgørelse med det formål at føre tilsyn med hans opdragelse eller lovlig frihedsberøvelse for at stille ham for den kompetente retlige myndighed;
- e) lovlig frihedsberøvelse af personer for at hindre spredning af smitsomme sygdomme, af personer, der er sindssyge, alkoholikere, narkomaner eller vagabonder;
- f) lovlig anholdelse eller anden frihedsberøvelse af en person for at hindre ham i uretmæssigt at trænge ind i landet eller af en person, mod hvem der tages skridt til udvisning eller udlevering.”

Retsplejeloven

”§ 750. Politiet kan foretage afhøringer, men kan ikke pålægge nogen at afgive forklaring, og ingen tvang må anvendes for at få nogen til at udtale sig. Enhver er dog pligtig på forlangende at opgive navn, adresse og fødselsdato til politiet. Undladelse heraf straffes med bøde.”

”§ 755. Stk. 1. Politiet kan anholde en person, der med rimelig grund mistænkes for et strafbart forhold, der er undergivet offentlig påtale, såfremt anholdelse må anses for påkrævet for at hindre yderligere strafbart forhold, for at sikre hans foreløbige tilstedeværelse eller for at hindre hans samkvem med andre.

Stk. 4. Anholdelse må ikke foretages, hvis frihedsberøvelse efter sagens art eller omskændighederne i øvrigt ville være et uforholdsmæssigt indgreb.”

”§ 760. Enhver, der anholdes, skal løslades, så snart begrundelsen for anholdelse ikke længere er til stede. Tidspunktet for løsladelsen skal fremgå af rapporten.” ...

Ytringsfrihed giver ikke ret til at krænke andres gode navn og rygte

Ni dommere ud af 17 fastslog i en dom i Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol i 2004 at retten til ytringsfrihed ikke var blevet krænket ved at to journalister havde fået en straf for ærekrænkelse. Journalisterne havde uden dokumentation beskyldt en kriminalinspektør for at have ignoreret, eller ligefrem med forsæt at have fjernet et afgørende vidneudsagn i en drabssag. Skønt politiet må finde sig i mere kritik fra medierne end almindelige borgere, så skal en journalist kunne fremlægge dokumentation for at en alvorlig beskyldning mod en navngiven person er sand.

Otte af de 17 dommere var uenige, så det var med nød og næppe at Danmark vandt sagen. De otte dommere mente at embedsmænd i funktion må kunne tåle videre grænser for acceptabel kritik end private borgere må. Det gælder ikke mindst politiet hvis arbejde ofte er afgørende for samfundets frihed, sikkerhed og velfærd, og som derfor pålægger politiembedsmænd et særligt ansvar.

”Dømt for mord”

Journalisterne Jørgen Pedersen og Steen Baadsgaard, der var ansat ved Danmarks Radio, bragte den 14. september 1990 tv-udsendelsen ”Dømt for mord”.

Hensigten med udsendelsen var, fik seerne at vide, at vise at politiet efterforskningen i en nu ni år gammel drabssag havde været skandaløst dårlig og havde ført til at NN i 1982 var blevet idømt 12 års fængsel for at have dræbt sin kone i december 1981. Fra begyndelsen var NN blevet anset for skyldig, og det havde betydet at væsentlige vidneudsagn var blevet ignoreret. Det grundlæggende

*DR-journalisterne
efter dommen*

retsprincip om at tvivlen skal komme anklagede til gode, var ikke blevet efterlevet.

Fire dage før udsendelsen ”Dømt for mord” havde NN, der netop var blevet prøveløsladt efter syv et halvt år i fængsel, anmodet Den Særlige Klageret om at genoptage hans sag.

”Politiets blinde øje”

I ”Politiets blinde øje” sendt 22. april 1991, uddybede Pedersen og Baadsgaard deres kritik af efterforskningen af drabssagen.

Siden udsendelsen ”Dømt for mord” var de blevet bekendt med at et vidne i drabssagen, taxachaufføren JN, under en afhøring i marts 1991 havde fortalt den kriminalinspektør der i sin tid stod for efterforskningen af drabssagen at hun havde set NN på et tidspunkt som betød at han umuligt kunne have begået drabet. Hun sagde også at hun havde fortalt dette allerede under en afhøring 30. december 1981. Journalisterne besluttede sig for at lave research på denne historie til brug for udsendelsen ”Politiets blinde øje”.

Udsendelsens væsentligste nye indslag var et interview med taxachaufføren JN. Efter interviewet, stillede en speaker bl.a. to spørgsmål:

”Hvorfor forsvandt den afgørende del af [JN]’s forklaring, og hvem inden for politi eller anklagemyndighed bærer ansvaret for dette?”

”Var det kriminalinspektør [X], der besluttede, at rapporten ikke skulle indgå i sagen? Eller har han sammen med [Y] fra Rigspolitiets rejsehold holdt vidneudsagnet skjult for forsvar og dommere og nævninge?”

Sigtet for bagvaskelse

Disse spørgsmål fik kriminalinspektør X til at anmelde de to journalister for ærekrænkelse (straffeloven, § 267) og bagvaskelse (§ 268). I foråret 1993 begyndte sagen ved byretten i Gladsaxe.

Journalisternes forsvarere mente ikke at spørgsmålene i "Politiets blinde øje" udtrykte en sigtelse; der var tale om retoriske spørgsmål. Journalisterne havde ikke forsætligt krænket X's ære. Deres hensigt havde været at fremstille baggrunden for at der var sket et justitsmord og at få NN's sag genoptaget.

I mellemtiden havde Klageretten besluttet sig for at genoptage drabssagen, og den var kommet for Vestre Landsret der i 1982 havde dømt NN skyldig i drab. Denne gang, i 1992, frikendte retten ham for drabet og tilkendte ham en erstatning på 5,4 millioner kr.

Forsvarerne understregede at man kun kunne dømme journalisterne for bagvaskelse hvis de havde handlet mod bedre vidende, og det havde de ikke. Sigtelsen var fremsat i god tro, de havde gennem spørgsmålene udtrykt en mistanke, baseret på et vidnes udtalelse, ikke en injurie. Desuden havde de handlet for at varetage almenhedens og en bestemt persons interesser. Derfor burde de i overensstemmelse med straffeloven (§ 269) være fri for straf.

Anklagemyndigheden mente derimod at der var tale om bagvaskelse. De to journalister burde have spurgt JN om hun havde set den drabssigtede på det tidspunkt som hun nævnte i tv-udsendelsen, og om hun under afhøringen 30. december 1881 havde fortalt politiet dette. Pedersen og Baadsgaard havde beskyldt en navngiven politimand for at skjule beviser eller holde dem tilbage, men havde ikke ført noget bevis for det. Sigtelsen var baseret på ren spekulation. De havde handlet med forsæt – de måtte have vidst at deres spørgsmål kunne nedsætte X i hans egen og i omgivelsernes vurdering. Spørgsmålene var tilmed stillet i tv, et massemedium.

Dømt tre gange i Danmark for bagvaskelse

I september 1995 blev de to journalister dømt i byretten i Gladsaxe for bagvaskelse. Dog fandt retten ikke at de skulle straffes, fordi udsendelsen om en efterforskning som journalisterne i god tro havde anset for fordrejet, havde haft til formål at varetage almenhedens interesse.

Den dom var journalisterne ikke tilfreds med. De mente ikke at de var skyldige

i bagvaskelse, så de ankede straks dommen til Østre Landsret. Det gjorde anklagemyndigheden også, men med det modsatte formål, nemlig at få dommen skærpet.

I 1997 skærpede landsretten byrettens dom. Den fandt som byretten at der var tale om bagvaskelse, men også at Pedersen og Baadsgaard skulle straffes, og at kriminalinspektøren, eller rettere: hans enke for han var død i mellemtiden, skulle have erstatning. Journalisterne fik 20 dagbøder hver á 400 kr. og skulle betale enken 75.000 kr. i erstatning.

Pedersen og Baadsgaard fik tilladelse til at anke dommen til tredjeinstans, Højesteret. Højesteret stadfæstede i 1998 landsrettens dom. Dog blev erstatningssummen forhøjet til 100.000 kr.

Menneskerettighedsdomstolens dom

Efter højesteretsdommen indgav Pedersen og Baadsgaard og deres advokat klage til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol over at deres ytringsfrihed var blevet krænket. Højesterets dom havde været et indgreb i deres ret til som journalister at varetage den vigtige rolle som pressen har som "offentlighedens vagthund" i et demokratisk samfund.

I Menneskerettighedsdomstolen blev sagen behandlet i to instanser, først i et såkaldt kammer på syv dommere hvor fire dommere afgjorde at journalisterne ikke havde fået deres ytringsfrihed krænket, mens tre dommere mente at det havde de. Journalisterne begærede denne dom indbragt for det såkaldte Storkammer på 17 dommere der træder i funktion når en sag indeholder principielle (generelle) aspekter.

Flertallet, ni dommere: Ytringsfriheden ikke krænket

Domstolen noterede sig at de to journalister ikke havde holdt spørgsmålet åbent om hvorvidt taxachaufføren i 1981 faktisk havde afgivet den forklaring til politiet som hun, ni år senere, påstod at hun havde. Det var ikke dokumenteret at taxachaufføren virkelig havde fortalt politiet at hun havde set den drabs sigtede NN. Det var heller ikke dokumenteret at der var blevet skrevet en rapport

der indeholdt dette udsagn, og heller ikke bevist at den eksisterende politirapport fra 1981 ikke havde indeholdt alle vidnets udsagn.

Journalisterne havde fremsat en sigtelse som en udokumenteret kendsgerning.

Sigtelsen for overlagt indgreb i bevismateriale, bragt på et tidspunkt hvor særlig mange så fjernsyn, var meget alvorlig for kriminalinspektøren, og hvis den havde været sand, ville den have medført at han var blevet anklaget for en kriminel handling der kan straffes med op til ni års fængsel (hvis man under udførelse af en offentlig tjeneste har gjort sig skyldig i en forbrydelse vedrørende bevismidler). Sigtelsen ikke alene skadede offentlighedens tillid til ham, den anerkendte heller ikke hans ret til at blive anset for uskyldig indtil han ifølge lov var blevet kendt skyldig.

Indgrebet i Pedersens og Baadsgaards udøvelse af deres ytringsfrihed havde været nødvendigt i et demokratisk samfund for at beskytte andres rygte og rettigheder, og de danske myndigheder havde derfor ikke overtrådt artikel 10.

Mindretallet, otte dommere: Ytringsfriheden krænket

Otte dommere var uenige i at spørgsmålene indeholdt en beskyldning mod kriminalinspektøren. Beskyldningen var blevet præsenteret som én mulighed blandt andre som journalisterne havde overladt seerne at tage stilling til. Den spørgende form gav indtryk af at være vurderinger, ikke kendsgerninger.

Ved vurderingen af om journalisternes ytringsfrihed var krænket, var det selvfølgelig en forudsætning at de havde handlet i god tro, understregede mindretallet, og at deres beskyldning var funderet i korrekte fakta. Men politieforsøgningen og retsagen mod NN havde været kompleks og vanskelig.

De otte dommere fandt at man burde lægge en vis vægt på at udsendelsen kunne have spillet en rolle for Klagerettens beslutning om at genåbne sagen. De mente også at netop fordi politiet har pligter som ofte er afgørende for samfundets frihed, sikkerhed og velfærd, så har politifolk også et særligt ansvar. Derfor må de kunne tåle mere kritik end private borgere.

Arbejdsspørgsmål til Pedersen og Baadsgaard-sagen

Teksterne på de følgende sider rejser bl.a. spørgsmål om og hvorvidt der skal være grænser for pressefrihed og for ytringsfrihed i almindelighed.

Tekst 1 er en kronologisk oversigt over Pedersen og Baadsgaard-sagen.

Tekst 2 er et referat af forskellige juristers opfattelse af pressefrihed i denne sag: "Hvor går ytringsfrihedens/pressefrihedens grænser?"

- *Diskuter om pressen i et demokratisk samfund bør have ubegrænset eller begrænset ytringsfrihed. Hvis der skal være grænser, hvad/hvem skal grænserne så beskytte? Diskuter konsekvenser hvis der ikke skal være begrænsninger.*
- *Menneskerettighedsdomstolen skelner mellem ytringer der fremstår som kendsgerninger og ytringer der fremstår som vurderinger. Hvilke krav stiller Domstolen til de to former for ytringer for at de skal leve op til kravet om ansvarlighed? Diskuter om kravene er rimelige.*
- *De to journalisters forsvarere mener at pressen har et særligt "ytringsprivilegium" som offentlighedens vagthund. Diskuter om de faktisk spillede rollen som en sådan vagthund, eller om I er enige med anklagemyndigheden.*
- *Diskuter om de to journalisters ytringsfrihed blev krænket.*

Tekst 3 er et referat af uddrag af Menneskerettighedsdomstolens dom

- *Hvilke krav stiller Menneskerettighedsdomstolen til det at viderebringe andres ytringer i forhold til at viderebringe egne konklusioner? (dette fremhæves som en vigtig forskel mellem Jersilds tv-udsendelse og Pedersens og Baadsgaards)*
- *Diskuter hvilke krav der bør stilles?*

Tekst 4 er straffeloven, § 267, 268 og 269

- *Diskuter om man skal lovgive mere, eller lovgive mindre end allerede nu om begrænsninger (mod racistiske ytringer mm, injurier, bagvaskelse, blasfemi).*
- *Skal pressen – og politikerne og borgerne – opfordres til at bruge ytringsfriheden under ansvar? Hvordan?*

Tekst 5 er § 77 i grundloven og artikel 10 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention

- *Sammenlign § 77 i grundloven med artikel 10 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Hvad betyder ”under ansvar for domstolene”? Er Danmarks beskyttelse af ytringsfrihed på lovgivningsplanet stærkere eller svagere end beskyttelsen i artikel 10?*

Tekst 6 er et uddrag af artikel i Jyllands-Posten 2/9 2004: ”Retssag: Pressens ytringsfrihed op i højeste retsinstans”

- *Diskuter advokatens og kontorchefens holdninger til hvor tæt pressen har lov til at gå på politiets efterforskning og rejse kritik af den.*
- *Diskutér forskelle og ligheder mellem denne sag og Jersild-sagen.*

Tekst 7 er en kort tekst om ytringsfrihed i 2006

.....

TEKST 1

P E D E R S E N O G B A A D S G A A R D - S A G E N S F O R L Ø B

Referat af forløbet bygger på domsudskrift fra Højesteret og fra Menneskerettighedsdomstolen

12. november 1982

NN idømmes 12 års fængsel ved Vestre Landsrets nævningedom for drabet på sin kone. Hun forsvandt 12. december 1881 og blev fundet i juli 1982 i Frederikshavns havn. Dommen appelleres til Højesteret som imidlertid stadfæster den i 1983.

13. september 1990

NN der lige er blevet prøveløsladt, anmoder Den Særlige Klageret om at genoptage hans sag.

17. september 1990

De to DR-journalister Jørgen Pedersen og Steen Baadsgaard bringer en tv-udsendelse om drabssagen: ”Dømt for mord”. I udsendelsen kommer de med en begrundelse for at de har lavet den: Gennem nogle eksempler vil de dokumentere at der ikke var noget retligt grundlag for landsrettens dom, og at landsretten ikke havde efterlevet det fundamentale retsprincip: at tvivlen skal komme den anklagede til gode. Der havde været udført et skandaløst dårligt politiarbejde som fra begyndelsen havde lagt sig fast på at anklagede var skyldig og havde ignoreret væsentlige vidneudsagn.

17. september 1990

Kriminalinspektør X, der i sin tid stod for efterforskningen af drabet, modtager en anonym henvendelse om at en kvindelig taxachauffør skulle kende noget til NN’s færden den dag hans kone blev dræbt.

11. marts 1991

Taxachaufføren, JN, afhøres på politigården i Frederikshavn af kriminalinspektør X og Y fra Rigspolitiets rejsehold der også havde deltaget i den oprindelige efterforskning. JN fortæller hvad hun havde iagttaget med hensyn til NN den dag drabet fandt sted. Forespurgt om sin vidneforklaring dengang, siger hun at hun havde afgivet forklaring om en taxa der var efterlyst fordi den var blevet set ved havnen, og om sine iagttagelser af NN.

Rapporten om afhøringen den 11. marts kommer de to journalister i hænde, og de hæfter sig ved at JN har fortalt at hun havde set den domfældte NN på et tidspunkt som udelukker ham fra at have begået drabet. Desuden bliver de opmærksomme på at hun siger at hun allerede under efterforskningen efter drabet havde forklaret dette til politiet (rapport 0-22 af 30/12 1981). Dette er anledningen til at de sammen med deres chef beslutter sig for at researche videre i sagen til brug for den næste udsendelse.

22. april 1991

Pedersen og Baadsgaard uddyber i tv-udsendelsen ”Politiets blinde øje” den alvorlige kritik mod politiets efterforskning af sagen, bl.a. med et interview af taxachaufføren JN. De anklager politiet for at de ikke i deres rapport om afhøringen af hende (30/12 1981) havde medtaget hendes afgørende vidneudsagn der gav NN et alibi på drabstidspunktet.

Efter Baadsgaards interview med JN stiller en speaker blandt flere spørgsmål følgende to:

”Hvorfor forsvandt den afgørende del af [JN]’s forklaring, og hvem inden for politi eller anklagemyndighed bærer ansvaret for dette?

Var det kriminalinspektør [X], der besluttede, at rapporten ikke skulle indgå i sagen? Eller har han sammen med [Y] fra Rigspolitiets rejsehold holdt vidneudsagnet skjult for forsvar og dommere og nævninge?”

23. maj 1991

Kriminalinspektør X indgiver anmeldelse efter straffelovens § 267 (ærekrænkelse) og § 268 (bagvaskelse) med baggrund i de to spørgsmål.

29. november 1991

Den Særlige Klageret der har behandlet sagen mod NN, beslutter at sagen skal genoptages. To ud af fem dommere mener at der er fremkommet nye vidneudsagn som kunne have frikendt NN hvis de var fremkommet under retssagen mod ham. To andre dommere er uenige, og det er den femte dommer, rettens formand, også. Han mener imidlertid at der er tale om nogle specielle omstændigheder som gør det meget sandsynligt at det tilgængelige bevismateriale ikke blev vurderet korrekt i 1981.

13. april 1992

Vestre Landsret der har genoptaget NN’s sag, frifinder ham for drabet. NN tilkendes en erstatning på 5,4 millioner kr. efter uberettiget at have været fængslet i 7½ år.

30. marts 1993

Sagen mod Pedersen og Baadsgaard kommer for byretten i Gladsaxe hvor journalisterne bliver sigtet for bagvaskelse og ærekrænkelse.

15. september 1995

Byretten afsiger dom i sagen. Den finder at de to journalister har fremsat en sigtelse mod X der er ensbetydende med bagvaskelse (de to spørgsmål). Journalisterne har ifølge retten fremsat sigtelsen med forsæt – den var i overensstemmelse med udsendelsens formål om en kritisk undersøgelse af politiets efterforskning. Retten finder dog ikke at journalisterne skal straffes da de har handlet i god tro, og deres formål med udsendelsen var at varetage almenhedens interesse i at blive gjort bekendt med en efterforskning som journalisterne anså for fordrejet (§ 269, stk. 1).

Pedersen og Baadsgaard anker straks dommen til Østre Landsret med påstand om frifindelse. Anklagemyndigheden anker også med påstand om skærpeelse. De to journalisters forsvarere henviser til at de påståede sigtelser mod kriminalinspektøren må være straffri fordi journalister har et særligt ytringsprivilegium. Desuden har de ikke haft noget forsæt om ærekrænkelse. De har handlet i god tro og for at varetage en åbenbar almeninteresse. Anklagemyndigheden påstår derimod skærpeelse af byrettens dom på grund af ærekrænkelse og bagvaskelse.

6. marts 1997

Østre Landsret afsiger dom i sagen. Efter rettens mening kunne de stillede spørgsmål nedsætte kriminalinspektøren i hans egen og omgivelsernes vurdering, og derfor udgør de en sigtelse der er strafbar, ærekrænkelse (§ 267, 1). Landsretten er enig med byretten i at journalisterne har handlet i almenhedens interesse ved at lave de kritiske tv-udsendelser. Men det var ikke nødvendigt at stille de nævnte spørgsmål/alvorlige sigtelser. DR har ikke været forhindret i på en rimelig måde at udfylde sin rolle som offentlighedens kontrol- og informationsorgan.

De to journalister får hver 20 dagbøder á 400 kr. og skal betale X (enken) 75.000 kr. i erstatning for bagvaskelse.

29. september 1997

Pedersen og Baadsgaard har søgt Procesbevillingsnævnet om ret til at appellere dommen til Højesteret (normalt er der kun én appelinstant), og den ret får de.

28. oktober 1998

Fem ud af syv dommere i Højesteret stadfæster Østre Landsrets dom om ærekrænkelse og bagvaskelse. De to journalister har overtrådt ytringsfrihedens/pressefrihedens grænser med deres spørgsmål i form af en alvorlig beskyldning mod en navngiven, overordnet politimand.

Opfyldelse af formålet med udsendelsen krævede på ingen måde at disse spørgsmål var med. Erstatningen til X (hans enke) hæves til 100.000 kr.

Mindretallet, to dommere, mener derimod ikke, at journalisterne overskred grænserne for den ytringsfrihed som medierne må have når der som her var tale om ”et alvorligt emne af betydelig offentlig interesse”. Desuden anser de to dommere udsendelsen for at være en medvirkende årsag til at Klageretten foretog vidneafhøringer. Det betyder også noget for de to dommers stillingtagen at NN efterfølgende blev frifundet.

30. december 1998

Pedersen og Baadsgaard indgiver klage til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol over at deres ytringsfrihed er blevet krænket: Højesterets dom er et uforholdsmæssigt indgreb i den journalistiske ret i et demokratisk samfund til at spille en vital rolle som ”offentlighedens vagthund”.

19. juni 2003

Et såkaldt kammer bestående af syv dommere afsiger dom i sagen. Fire af de syv dommere mener ikke at journalisternes ytringsfrihed er blevet krænket.

18. september 2003

Pedersen og Baadsgaard anmoder om at deres sag kommer for Menneskerettighedsdomstolens såkaldte storkammer på 17 dommere. Dette imødekommes; Domstolen anser det for væsentligt at få tilpasset og fastlagt hvor grænserne for ytringsfrihed og pressefrihed går i de forskellige europæiske medlemslande.

17. december 2004

Storkammeret afsiger dom. Ni dommere mener at journalisternes ytringsfrihed ikke er blevet krænket. Der er tale om ærekrænkelse fordi de to journalister har fremsat en beskyldning som en udokumenteret kendsgerning mod en navngiven politimand under hans udførelse af politietforskning. Otte dommere er uenige og mener at journalisterne kom med nogle vurderinger som seerne kunne tage stilling til, og ikke kom med kendsgerninger.

Således vinder Danmark sagen med en meget snæver margin.

.....

TEKST 2

H V O R G Å R Y T R I N G S F R I H E D E N S / -
P R E S S E F R I H E D E N S G R Æ N S E R ?

(Kilde: Højesteretsdommen og Storkammerets dom)

Anklagemyndigheden om ytringsfrihed:

Ifølge Menneskerettighedskonventionens artikel 10, stk. 2 medfører ytringsfrihed pligter og ansvar, bl.a. et hensyn til andres gode navn og rygte. Derfor kan man underkastes straf hvis man bryder det hensyn. Meningen med artikel 10 er at sikre et af de væsentlige fundament i et demokratisk samfund, nemlig ytringsfrihed. Pressefrihed er afgørende for at sikre denne ytringsfrihed, og der er ikke tale om at fordømme at de tiltalte (Pedersen og Baadsgaard) så kritisk på politiets efterforskning og stillede spørgsmål. Havde de lavet nøjagtig den samme udsendelse, men blot udeladt de to spørgsmål efter interviewet med JN, ville der aldrig være rejst en sag. Hvis de havde overladt det til seerne at sætte spørgsmålstegn, havde de alligevel opnået hvad der var formålet, nemlig at se kritisk på politiets efterforskning

Der er i denne sag en afgørende forskel til Jersild-sagen, understreger anklagemyndigheden. I sagen mod Jersild drejede det sig om en journalist der udbredte andres (grønjakernes) påstande, og det skulle han ikke straffes for. I sagen her er der netop ikke rejst tiltale for at have bragt interviewet med JN. Det der er rejst tiltale for, er nogle spørgsmål i speakerteksten.

Forsvarerne om ytringsfrihed:

Journalister har et særligt ytringsprivilegium som gælder når det drejer sig om kritik af myndigheder. Selv om kritikken kan være uvederhæftig og voldsom og fornærmende i sin form, så bør det offentlige være varsom med at møde den med trussel om straf. Statsmagten befinder sig i udkanten når det drejer sig om beskyttelse mod ærekrænkelser. Det fremgår også af Menneskerettighedsdomstolens praksis. Som offentlighedens vagthund har pressen en forpligtelse til at viderebringe information og synspunkter af offentlig interesse. Der skal være snævre grænser for indgreb i journalisters

ytringsfrihed, ikke mindst når journalistikken vedrører et emne af offentlig interesse som her en vurdering og kritik af offentlige myndigheders adfærd. Politiet har magt og må finde sig i kritik, også uberettiget kritik.

Menneskerettighedsdomstolen om ytringsfrihed:

Ytringsfrihed gælder ikke kun informationer og ideer der bliver positivt modtaget eller betragtet som harmløse, men også dem der fornærmer, chokerer eller foruroliger. Der er undtagelser fra ytringsfriheden, men disse skal fortolkes snævert, og behovet for ethvert indgreb skal begrundes på en overbevisende måde (og her henviser Domstolen bl.a. til Jersild-sagen) Det er en rød tråd i Domstolens praksis at det er en fri presses essentielle rolle at sikre at samfundet fungerer på forsvarlig demokratisk vis. Der er visse grænser som pressen ikke må overskride især når det drejer sig om beskyttelse af andres rygte og rettigheder, og når der er behov for at forhindre afsløring af fortrolig information. Ikke desto mindre er det pressens pligt – på forpligtende og ansvarlig måde – at videregive informationer og ideer om alle spørgsmål af offentlig interesse, herunder dem der vedrører retsplejen. Ikke alene er det pressens opgave at meddele sådanne informationer og ideer; offentligheden har også ret til at modtage dem. Ellers vil pressen ikke være i stand til at spille sin vitale rolle som ”offentlighedens vagthund”. Journalistisk frihed betyder også at pressen kan overdrive og endog provokere.

Man må skelne mellem udsagn om fakta og værdidomme når man skal vurdere om et omstridt udsagn kan forsvares og altså falder inden for ytringsfriheden, understreger flertallet af dommerne. Fakta kan dokumenteres, mens værdidommens sandhed ikke kan bevises. Men selv hvor et udsagn anses for at være en værdidom, så skal man kunne argumentere for den på en måde, så grænserne for det tilladelige ikke overskrides.

I nyhedsreportager der er baseret på interviews, må man desuden skelne mellem udsagn der kommer fra journalisten selv og udsagn som han eller hun citerer andre for. Hvis en journalist skal straffes for at hjælpe med at udbrede udsagn der er fremsat af andre i et interview, vil det alvorligt svække pressens mulighed for at diskutere sager af offentlig interesse (fx Jersild-sagen).

Beskyttelse af journalisters ret til at udbrede information om emner af generel interesse kræver at de handler i god tro, og at deres udsagn er funderet på nøjagtige fakta og giver ”troværdig og præcis” information i overensstemmelse med journalistisk etik. Ifølge artikel 10, stk. 2 medfører ytringsfrihed ”forpligtelser og ansvar” som også gælder for medierne i sager der er et alvorligt offentligt anliggende. Forpligtelser og ansvar får bl.a. betydning når en journalist angriber en navngiven persons rygte og griber ind i ”andres rettigheder”. Der skal særlige grunde til for at medierne kan få dispensation fra den almindelige forpligtelse til at verificere faktiske udsagn der bagvasker andre.

.....

TEKST 3

D E N E U R O P Æ I S K E M E N N E S K E R E T T I G H E D S -
D O M S T O L S D O M , A F S A G T D E N 1 7 . D E C E M B E R
2 0 0 4

(Referat af uddrag af domsudskriftet)

Domstolen noterer sig at Pedersen og Baadsgaard ikke blev dømt skyldige fordi de havde gjort offentligheden opmærksom på visse fejl i politiets efterforskning; heller ikke fordi de havde kritiseret politiet eller navngivne politifolks adfærd, og heller ikke fordi de havde videregivet taxachaufførens udsagn. De var alene blevet dømt for at have fremsat en alvorlig beskyldning mod en navngiven kriminalinspektør, nemlig at han havde begået en kriminel handling under efterforskningen af drabsanklagen mod NN ved med hensigt at have undertrykt vitale vidneudsagn.

Udokumenteret beskyldning

Beskyldningen mod kriminalinspektøren var en påstand om fakta som journalisterne burde have bevist, men det var aldrig lykkedes dem. De havde ikke dokumenteret at taxachaufføren under forhøret i december 1981 virkelig havde sagt at hun havde set den drabssigtede NN. De havde heller ikke dokumenteret at der overhovedet var blevet skrevet en rapport der indeholdt dette udsagn. Desuden havde de ikke fremlagt bevis for at politirapporten fra den 30/12 1981 ikke indeholdt alle vidnets udsagn, eller at nogle i Frederikshavns politi havde fortiet dem.

Journalisternes beskyldning mod kriminalinspektøren for overlagt at have gjort indgreb i bevismateriale og bragt på et tidspunkt hvor særlig mange så fjernsyn, var meget alvorlig for ham. Hvis beskyldningen havde været sand, ville den have ført til en anklage mod ham for en kriminel handling der kan straffes med op til ni års fængsel (hvis man under udførelse af en offentlig tjeneste har gjort sig skyldig i en forbrydelse vedrørende bevismidler). Sigtelsen ikke alene skadede offentlighedens tillid til ham, den anerkendte heller ikke hans ret til at blive anset for uskyldig indtil han ifølge lov var blevet kendt skyldig.

Hvornår er indgreb i ytringsfriheden berettiget

Det er en fri presses basale opgave at sikre at samfundet fungerer på forsvarlig demo-

kratisk vis. Det er pressens pligt – på forpligtende og ansvarlig vis – at videregive information og ideer om alle spørgsmål af offentlig interesse, bl.a. dem der vedrører retsplejen. Og offentligheden har ret til at modtage dem. Det er en forudsætning for at pressen kan spille sin vitale rolle som ”offentlighedens vagthund”.

Der er dog visse grænser som pressen ikke må ikke overskride, især ikke når det drejer sig om beskyttelse af andres rygte og rettigheder, og når der er behov for at forhindre afsløring af fortrolig information. Således kan ytringsfrihed i nogle tilfælde indskrænkes, men der skal være en overbevisende begrundelse for hvert eneste indgreb.

Domstolens vurdering af grænsen mellem pressefrihed og utilladelige ytringer

For at vurdere om et omstridt udsagn kan forsvares, må man skelne mellem udsagn om fakta og værdidomme. I nyhedsreportager baseret på interviews må man desuden skelne mellem om udsagnet kommer fra journalisten, eller om han/hun citerer andre. Hvis en journalist skal straffes for at hjælpe med at udbrede udsagn som andre har fremsat i et interview, vil det alvorligt svække pressens mulighed for at diskutere sager af offentlig interesse (fx Jersild-sagen).

Ifølge artikel 10, stk. 2 medfører ytringsfrihed ”forpligtelser og ansvar” som også gælder for medierne i sager der er et alvorligt offentligt anliggende. En journalist har forpligtelser og ansvar når han eller hun angriber en navngiven persons rygte og griber ind i ”andres rettigheder”. Der skal særlige grunde til for at medierne kan få dispensation fra den almindelige forpligtelse til at verificere faktiske udsagn der bagvasker andre.

Ifølge de begrænsninger der er opregnet i artikel 10, stk. 2, skal indgrebet være foreskrevet i loven, det skal have et eller flere af de formål som står i stk. 2, og det skal være nødvendigt i et demokratisk samfund for at opfylde disse formål.

Højesteretsdommen var et indgreb i Pedersens og Baadsgaards ytringsfrihed, men den var i overensstemmelse med formålet i straffelovens § 267, nemlig at beskytte andres rygte og rettigheder, et af de formål der står i artikel 10, stk. 2.

Spørgsmålet var om Højesterets indgreb havde været nødvendigt i et demokratisk samfund.

For at et indgreb i ytringsfriheden (det gælder også ret til respekt for familieliv og privatliv, ret til respekt for religionsfrihed, ret til forenings- og forsamlingsfrihed) kan anses for nødvendigt i et demokratisk samfund, skal der være et ”presserende samfundsmæssigt behov”. Staterne har et vist spillerum til at vurdere hvornår der er samfundsinteresser der er så vigtige at de kan forsvare et indgreb i ytringsfriheden. Men Menneskerettighedsdomstolen har bemyndigelse til at komme med den endelige afgørelse af om et indgreb er forsvarligt, eller om det krænker beskyttelsen af ytringsfriheden i artikel 10. Bl.a. skal Domstolen vurdere om indgrebet stod i et rimeligt forhold til formålet med dette indgreb.

Domstolen er enig med Højesteret i at de to journalister i udsendelsen den 22. april 1991 ikke leverede en tilstrækkelig faktuel dokumentation for beskyldningen mod en navngiven kriminalinspektør for med overlæg at have bortskaffet et vitalt vidnesudsagn i en drabssag. Derfor var de nationale myndigheder berettigede til at anse det for ”et presserende samfundsmæssigt behov” at anlægge sag mod journalisterne. Danmark havde ikke overtrådt artikel 10.

Otte dommere er delvist uenige

Mindretallet, otte dommere, mener ikke at spørgsmålene indeholdt en beskyldning mod kriminalinspektøren. Spørgsmålene, også de to sidst i udsendelsen, blev rejst som én mulighed blandt flere som de to journalister overlod seerne at tage stilling til. Ifølge de otte dommere har den spørgende form signaleret at det drejede sig om journalisternes vurderinger, og at de ikke fremsatte kendsgerninger.

Selvfølgelig skal en vurdering bringes i god tro og være funderet i fakta, understreger dommerne, men her måtte man også tage hensyn til at politiefterforskningen, og retsforfølgningen af NN havde været kompleks og vanskelig. Dommerne mener desuden at flertallet burde have lagt en vis vægt på at udsendelsen havde spillet en rolle for Klagerettens beslutning om at genoptage sagen. Det havde bekræftet den høje grad af offentlig interesse som tv-udsendelsen var udtryk for.

Tjenestemænd i funktion må tåle mere kritik end private borgere. Og netop politiembedsmænd hvis arbejde ofte er afgørende for samfundets frihed, sikkerhed og velfærd, har et særligt ansvar, understreger de otte dommere.

.....
TEKST 4

Straffeloven

”§ 267. Den, som krænker en andens ære ved fornærmelige ord eller handlinger eller ved at fremsætte eller udbrede sigtelser for et forhold, der er egnet til at nedsætte den fornærmede i medborgeres agtelse, straffes med bøde eller hæfte indtil 4 måneder.”

(”hæfte” er i 2001 ændret til ”fængsel”)

”Stk. 2. Er fornærmelsen fremsat mod nogen af de i § 119, stk. 2, nævnte personer i anledning af udførelsen af deres tjeneste eller hverv, uden at bestemmelserne i straffelovens § 121 kommer til anvendelse, bliver dette ved straffens udmåling at betragte som en skærpende omstændighed, og straffen kan da stige til fængsel indtil 6 måneder.

Stk. 3. Ved straffens udmåling bliver det at betragte som en skærpende omstændighed, at fornærmelsen er fremsat i trykt skrift eller på anden måde, hvorved den får en større udbredelse, eller på sådanne steder eller til sådanne tider, at det i høj grad forøger det krænkende i ytringen.”

(stk. 2 og stk. 3 er ophævet i 2004)

”§ 267 a. Har nogen på den i § 267, stk. 3, angivne måde fremsat en udtalelse, der indeholder en usandfærdig sigtelse mod en anden for forhold, der, hvis den var sand, ville gøre denne uværdig til at beklæde offentlige hverv, skal der, når den, der har fremsat sigtelsen, påstås idømt straf for ærekrænkelse, hverken ved afgørelsen af skyldspørgsmålet eller ved straffens fastsættelse kunne tages hensyn til påstand om, at den i samfundet i almindelighed gældende vurdering af sigtelsens utilbørlighed ikke skal finde anvendelse.”

(§ 267 a er ophævet i 2004)

”§ 268. Er en sigtelse fremsat eller udbredt mod bedre vidende, eller har gerningsmanden savnet rimelig grund til at anse den for sand, straffes gerningsmanden for bagvaskelse med fængsel indtil 2 år.”

(i 2004 er ”med fængsel indtil 2 år” ændret til: ”, og den i § 267 nævnte straf kan da stige til fængsel i 2 år.”)

”§ 269. En sigtelse er straffri, når dens sandhed bevises, såvel som når den, der i god tro fremsætter sigtelsen, har været forpligtet til at udtale sig eller har handlet til berettiget varetagelse af åbenbar almeninteresse eller af eget eller andres tarv.

Stk. 2. Straf kan bortfalde, når der oplyses omstændigheder, som gav føje til at anse sigtelsen for sand.”

.....
TEKST 5***Den Europæiske Menneskerettighedskonvention***

Artikel 10

”Stk. 1. Enhver har ret til ytringsfrihed. Denne ret omfatter meningsfrihed og frihed til at give eller modtage meddelelser eller tanker, uden indblanding fra offentlig myndighed og uden hensyn til grænser. Denne artikel forhindrer ikke stater i at kræve, at radio-, fjernsyns- eller filmforetagender kun må drives i henhold til bevilling.

Stk. 2. Da udøvelsen af disse frihedsrettigheder medfører pligter og ansvar, kan den underkastes sådanne formelle bestemmelser, betingelser, restriktioner eller straffebestemmelser, som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfund af hensyn til den nationale sikkerhed, territorial integritet eller offentlig sikkerhed, for at forebygge uorden eller forbrydelse, for at beskytte sundheden eller sædeligheden, for at beskytte andres gode navn og rygte eller rettigheder, for at forhindre udspredelse af fortrolige oplysninger, eller for at sikre domsmagtens autoritet og upartiskhed.”

Grundloven

”§ 77. Enhver er berettiget til på tryk, i skrift og tale at offentliggøre sine tanker, dog under ansvar for domstolene. Censur og andre forebyggende forholdsregler kan in- gensinde på ny indføres.”

.....

TEKST 6

Uddrag af artikel i Jyllands-Posten 2/9 2004: "Retssag: Pressens ytringsfrihed op i højeste retsinstans" af Jesper Stein Larsen

"... "Sagen handler om, hvor meget politi og anklagere skal finde sig i, og hvor tæt pressen har lov til at gå på politiets efterforskning og rejse kritik af politiet. Udsendelsen blev til på et grundigt og omfattende journalistisk arbejde. Danmarks Radio ville have kriminalinspektøren til at medvirke, og det afviste han. De spørgsmål, man ville have stillet ham, bragte man så i programmet. Ved den første afgørelse stemte fire dommere for, at [X] skulle beskyttes, mens tre sagde, at politiet, som har monopol på fysisk magt i Danmark, skal finde sig i, at pressen dækker kritisk. Og det er de to hensyn, der står over for hinanden," siger advokaten Tyge Trier, som fører sagen for Jørgen Pedersen. Kontorchef Nina Holst-Christensen fra Justitsministeriet mener, at de to journalister fremsatte alvorlige sigtelser mod [X] uden at være i god tro. »Der er tale om en sigtelse mod en navngiven politimand for at have begået en meget alvorlig strafbar handling ved bevidst at undertrykke vigtigt efterforskningsmateriale. Hvis man gør det som politimand, så er det en grov forbrydelse. Og det forhold, at sigtelsen pakkes ind i et spørgsmål, ændrer ikke på, at det er en sigtelse, for enhver seer vil forstå det, som om en navngiven politimand har undertrykt afgørende vidneudsagn,« siger hun. Fire af de syv dommere, der afgjorde sagen ved Strasbourg-domstolen i juni sidste år, fandt, at de anklager, journalisterne havde fremført, ikke var tilstrækkelig underbygget. ..."

.....

TEKST 6

Ytringsfrihed i 2006

Såvel Jersild-sagen som Pedersen og Baadsgaard-sagen og diskussionerne om ytringsfrihed i forbindelse med disse sager er blevet "overhalet" af sagen om karikaturtegningerne af profeten Muhammed der blev bragt i Jyllands-Posten den 30/9 2005. I de første måneder af 2006 kom en vældig debat om tegningerne i gang - aldrig tidligere er vel ytringsfrihed og dens grænser blevet diskuteret i et lignende omfang i Danmark og i verden. Mange spørgsmål er blevet rejst - spørgsmål som også I kan diskutere - blandt andre:

- *Har Muhammed-karikaturerne først og fremmest handlet om ytringsfrihed, eller har de drejet sig om hån og spot og latterliggørelse, jf. den ledsagende tekst til tegningerne der siger at dette må muslimer tåle ligesom andre i et demokratisk samfund må.*

- Skal pressen, regeringen, andre myndigheder, borgerne i visse situationer pålægge sig en vis selvcensur eller tilbageholdenhed? Der er jo indlagt opfordring til selvcensur i lovgivningen i og med at man risikerer straf hvis man kommer med racistiske ytringer, ærekrænkelser, bagvaskelse, blasfemiske ytringer osv.

- *Er selvcensur bare af det onde? Diskuter hvor grænsen går mellem takt og tone og selvcensur.*

- *Kan det også være ytringsfrihed ikke at ytre sig?*

Fænomenet tolerance er blevet diskuteret i sammenhæng med diskussionen om grænser for ytringsfrihed. Tolerance er ikke ligegyldighed, men er en aktiv stillingtagen til og debat om det man vil tolerere – uden derfor at respektere det eller synes om det, og det man ikke vil tolerere. Tolerance betyder ikke at man vil debattere eller forhandle om alt. I udgangspunktet må parterne være lige – forstået på den måde at deres holdninger, synspunkter, ideer osv. frem-

sættes og debatteres på lige fod, uafhængigt af om parterne fx økonomisk, politisk og diskursivt faktisk er på lige fod. Ellers bliver tolerance en nedladende envejskommunikation – og er pr. definition ikke tolerance.

Formålet med tolerance er fredelig sameksistens. Dette pragmatiske formål formulerede den engelske filosof John Locke allerede i slutningen af 1600-tallet i et brev om tolerance.

- *Diskuter hvad I forstår ved tolerance? Kan tolerance bringe religiøse personer og grupper og sekulære tilhængere af ytringsfrihed i dialog? I så fald hvordan?*

Isolationsfængsling og tortur

N har ikke været udsat for tortur, uanset at der er risiko for at blive psykisk syg hvis man er i isolationsfængsel i lang tid, og NN faktisk blev psykisk syg. Det afgjorde

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol i en dom i 2005.

Det var et flertal på fire ud af syv dommere der mente at Danmark ikke havde overtrådt Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 3 der forbyder tortur og umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf. Ganske vist havde NN været i isolation i lang tid, men han havde bl.a. haft adgang til fjernsyn og aviser, kontakt med fængselspersonalet, besøg af sin advokat, overvågede familiebesøg og havde modtaget 27 lægetilsyn og 43 tilsyn af en sygeplejerske.

Mindretallet på tre dommere mente til gengæld at Danmark havde overtrådt artikel 3 på grund af den lange tid NN havde tilbragt i isolationsfængsel med de psykiske skader han havde fået, og desuden et utilstrækkeligt tilsyn med udviklingen i hans psykiske tilstand.

Men flertallet afgjorde sagen, og Danmark endte altså med at blive frikendt.

Sigtet for at medvirke til indsmugling af kokain

I december 1994 blev NN der var på vej til London, anholdt i Københavns Lufthavn under mistanke for sammen med en anden arrestant, PL, at have smuglet

seks kilo kokain ind i Danmark i en sending papajafrugter fra Brasilien. Han blev varetægtsfængslet, sigtet for narkohandel. Det første døgn var han anbragt i en observationscelle fordi han havde fortalt at han led af klaustrofobi og havde selvmordstanker. Under et politiforhør påstod NN at han i oktober 1994 var blevet kontaktet af en brasiliansk papajaproducent der ønskede en forretningspartner i Danmark. Derefter havde NN kontaktet PL for at få hans hjælp til importen af papaja. Kontakten med papajaproducenter i Brasilien underbyggede NN senere ved at fremvise nogle notater herom fra oktober 1994. Da PL senere oplyste at NN ikke havde medvirket i narkohandel, men havde troet at det drejede sig om indsmugling af diamanter, skiftede NN forklaring og indrømmede at have deltaget i hvad han troede var diamantsmugling.

NN var varetægtsfængslet i 17 måneder, heraf 11½ måned i isolation. Under isolationen udviklede han en såkaldt paranoid psykose. I maj 1996 frifandt Østre Landsret ham for medvirken i narkosmugling, men han blev idømt fængsel i otte måneder og en bøde på 875.000 kr. for groft skattesvig.

Krav om erstatning bl.a. på grund af tortur

Efter dommen gjorde NN og hans advokat krav på erstatning fra staten, nemlig 22,5 millioner kr. hvoraf de 10 millioner kr. skulle være erstatning på grund af den tortur som isolationen havde udgjort. NN og advokaten henviste til Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, artikel 3 som de mente at myndighederne havde overtrådt. Erstatningssagen kom for både Københavns Byret, Østre Landsret og Højesteret. I 2000 tilkendte Højesteret ham 1,1 millioner kr. i erstatning. Højesteret slog fast (lige som byretten og landsretten) at den lange isolationsfængsling havde været den vigtigste årsag til at NN var blevet psykisk syg. Som byretten og landsretten fandt Højesteret dog ikke at den lange tid i isolation var et brud på Den Europæiske Menneskerettighedskonventions forbud mod tortur. Dels havde den alvorlige mistanke om narkohandel været årsag til isolationsfængslingen, dels var han blevet tilfredsstillende behandlet i isolation, dels måtte man tage hans egen skyld i betragtning på grund af bl.a. falsk vidneforklaring. NN havde ændret forklaring under sin fængsling og havde derfor selv været skyld i forsinkelsen af opklaringen.

Er isolationsfængsling tortur/umenneskelig og vanærende behandling?

Efter højesteretsdommen indgav NN og hans advokat en klage til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol over at NN havde været anbragt i isolationsfængsel i 11½ måned til trods for at myndighederne var klar over at isolation skader en persons psykiske helbred. NN klagede også over at den lægelige overvågning af hans tilstand under isolationen havde været utilstrækkelig.

Den danske regerings repræsentanter anførte over for Menneskerettighedsdomstolen at varetægtsfængsling i isolation før en retssag i almindelighed ikke udgør tortur. I denne sag hvor NN havde været i isolation i 11½ måned, var der heller ikke sket et brud på artikel 3. Der havde været rimelige grunde til at mistænke NN for at have begået en meget alvorlig forbrydelse, og isolation havde været nødvendig

for at hindre ham i at besværliggøre politiets efterforskning. Desuden havde NN selv givet anledning til den betragtelige udvidelse af den tid han blev holdt i isolation, fordi han blev ved med at afgive falsk forklaring. Så snart det viste sig at NN ikke havde deltaget i narkosmugling, var isolationen blevet ophævet.

Ifølge regeringens repræsentanter kunne myndighederne desuden ikke vide at NN var blevet skadet af at være i isolation. De betvivlede ikke at NN var psykisk da han under erstatningssagen som dokumentation for at søge erstatning kom under psykiatrisk observation i december-januar 1997/98. Men flere år før, da han var i isolation, havde han ikke vist tegn på psykisk sygdom. Desuden måtte overvågningen af hans mentale tilstand: 43 gange af sygeplejersker og 27 gange af læger, siges at have været virkelig effektiv.

NN havde heller ikke været i total isolation, understregede regeringens repræsentanter. Foruden de hyppige besøg af sygeplejersker og læger havde han haft daglig kontakt med fængselspersonale og hyppige besøg af en socialrådgiver, advokaten og familie og venner.

Flertallet, fire dommere: Ikke tortur

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, dvs. fire ud af syv dommere, antog regeringens argumentation og nåede således også frem til at de danske myndigheder ikke havde overtrådt konventionens artikel 3. NN havde ganske vist siddet lang tid i isolation og var blevet psykisk syg af det, men den behandling han havde fået, havde været acceptabel både hvad angår de fysiske omgivelser, de menneskelige kontakter han havde haft og det lægelige tilsyn med hans helbredstilstand.

Mindretallet, tre dommere: Tortur

Det var et mindretal på tre dommere uenige i. De mente at isolation ifølge den danske retsplejelov er en ekstraordinær foranstaltning som kun må anvendes når det er absolut nødvendigt, og det var den ikke i dette tilfælde. Isolation kan desuden betyde en særlig belastning hvis arrestanten fx er psykisk svag, og det var ikke dokumenteret at NN havde været under lægeligt tilsyn hver gang han udviste forandring i sind eller adfærd. Langvarigt isolationsfængsledes men-

tale sundhedstilstand bør overvåges automatisk og regelmæssigt, understregede de tre dommere.

Hvad er tortur?

Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, artikel 3 siger kort og godt at ”Ingen må underkastes tortur og ej heller umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf.” Tortur er totalt forbudt. Mens fx ytringsfriheden og forsamlingsfriheden kan begrænses i visse situationer, gælder det ikke tortur. End ikke borgerkrig, krig eller trusler mod en stats eksistens kan retfærdiggøre brug af tortur.

Artikel 3 siger ikke noget om hvad man skal forstå ved ”tortur” og ”umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf”, men ifølge FN’s konvention mod tortur og anden grusom, umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf er der tale om tortur, når

- der påføres stærk smerte eller lidelse, enten fysisk eller psykisk
- med det formål at fremtvinge en tilståelse, få informationer frem, eller straffe, eller skabe frygt eller tvinge <fx til angiveri>
- og en offentlig myndighed udfører, opfordrer til eller giver samtykke til tortur.

Der er ganske vist grader af lidelse – der er forskel på umenneskelig og nedværdigende behandling og egentlig tortur, men begge dele er absolut forbudt. Hvad angår sager om isolationsfængsling, vurderer Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol i de fleste tilfælde at der hverken er tale om tortur eller umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf.

Fastlæggelse af den maksimale tid i isolation mangler stadig

Den lange tid NN havde siddet i isolation, blev alligevel medvirkende til at der er kommet en vis begrænsning af den tid som varetægtsfængslede kan sidde i isolation. Den Europæiske Torturforebyggelseskomité’s kritik har også skubbet på. Denne komité, der overvåger hvordan Europarådets medlemsstater overholder Europarådets konvention til forebyggelse af tortur, fokuserer på forebyggelse af tortur – hvor Menneskerettighedsdomstolen modtager klager over tortur der har fundet sted.

Komitéen besøgte regelmæssigt alle Europarådets medlemsstater, bl.a. for at undersøge hvordan personer der er berøvet friheden, bliver behandlet. Den følger opmærksomt Danmarks brug af isolationsfængsling. På besøg i 1991 og 1996 understregede komitéen over for den danske regering at isolation i nogle tilfælde kan være ensbetydende med umenneskelig og nedværdigende behandling, og at alle former for isolation under alle omstændigheder skal være så kortvarige som muligt. Den anbefalede de danske myndigheder at sikre at varetægtsfængslede kun kommer i isolation i exceptionelle tilfælde, også på grund af risikoen for skadelige virkninger på den psykiske sundhed. Den anbefalede også at der blev sat en maksimumgrænse for den tid en varetægtsfængslet kan være anbragt i isolation.

NN havde været isolationsfængslet efter en bestemmelse i retsplejeloven der sagde at man kunne holdes isoleret på ubestemt tid hvis man var sigtet for en forbrydelse der ville give seks års fængsel eller mere hvis man blev fundet skyldig. I 2000 blev varigheden af isolation ændret til højst tre måneder. Dog kan retten forlænge en isolation ”ud over 3 måneder, hvis afgørende hensyn til forfølgningen gør fortsat isolation påkrævet, uanset den tid arrestanten hidtil har været isoleret.” (§ 170 c, stk. 3). Torturforebyggelseskomitéen er stadig ikke tilfreds (seneste rapport 2002) og anmoder om at der bliver fastsat en egentlig maksimumgrænse. Til gengæld mener komitéen at andre forhold for de isolerede er blevet bedre, bl.a. at domstolene i hvert enkelt tilfælde – og ikke bare på det generelle plan – skal begrunde hvorfor en varetægtsfængslet skal i isolation.

I 2006 vedtog Folketinget en ændring af retsplejeloven således at isolationsfængsling er blevet yderligere begrænset. Dels er det blevet sværere at isolationsfængsle unge under 18 år, dels er længden af isolationsfængsling blevet afkortet, og der er kommet strengere krav til politiets og domstolenes begrundelse for isolationsfængsling. Baggrunden for ændringen er at isolationsfængsling ikke er blevet mindre udbredt efter ændringerne i 2000. Nok er antallet af tilbageholdte der holdes isoleret, faldet, men den gennemsnitlige varighed af isolationsfængsling er steget fra 26,9 dage i 1988 til 37 dage i 2003, med den største stigning efter 2000.

Arbejdsspørgsmål til sagen

Teksterne på de følgende sider rejser forskellige spørgsmål om tortur, og om hvorvidt isolationsfængsling er tortur.

Tekst 1 er en kronologisk oversigt over sagens forløb.

Tekst 2 er relevante lovtekster.

Tekst 3 er et referat af uddrag af Menneskerettighedsdomstolens dom

- *Diskuter flertallets og mindretallets vurdering af om NN var udsat for tortur (umenneskelig eller vanærende behandling). Inddrag evt. andre tekster.*

Tekst 4 er Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, artikel 3 og FN's konvention mod tortur, artikel 1

- *Ville Danmark være blevet dømt for tortur efter FN-konventionens artikel 1 hvis der havde eksisteret en FN-Menneskerettighedsdomstol?*
- *Bør et forbud mod tortur komme ind i straffeloven?*

Tekst 5 er en artikel i Politiken 27/7 2005 "Debat: På grænsen til umenneskelig og nedværdigende behandling" af Peter Scharff Smith

- *Diskuter forfatterens opfattelse, bl.a. at manglende "meningsfyldt social kontakt" er om muligt endnu vigtigere end varigheden af isolationsfængslingen når det drejer sig om skadevirkninger. Fx har Retspolitisk Forening der egentlig ønsker at isolationsfængsling helt ophæves, foreslået at den hidtidige form hvor man ikke må have nogen som helst kontakt med andre fanger, erstattes af en delvis isolation hvor de isolationsfængslede kan omgås hinanden.*

.....
TEKST 1

S A G E N S F O R L Ø B

Referatet af sagen bygger på domsudskrifter

15. oktober 1994

NN henvender sig til et frugtfirma og bestiller nogle grønne papajafrugter. Han er sammen med en anden mand, PL

24. oktober 1994

To kasser med gule papajafrugter og én med grønne ankommer til firmaet fra Brasilien.

25. oktober 1994

Firmaet opdager at de grønne papajafrugter indeholder ca. seks kilo kokain. Det bliver meldt til politiet som derefter kontakter NN og stiller ham nogle spørgsmål. Han benægter ethvert kendskab til kokainen og forklarer at han har bestilt frugterne for at udvinde et helkostprodukt af dem.

13. december 1994

NN bliver anholdt i Københavns Lufthavn, på vej til London for at slå sig ned dér, og varetægtsfængsles, sigtet for narkohandel. Han bliver anbragt i observationscelle fordi han fortæller at han lider af klautrofobi og har selvmordstanker.

14. december 1994

Københavns byret beslutter at varetægtsfængslingen skal opretholdes i foreløbig 14 dage, og at NN skal holdes i isolation (retsplejeloven § 762, stk. 1, nr. 3 og § 770a). Byretten giver som begrundelse for sin beslutning om isolation at PL var blevet anholdt i den samme sag – han havde afhentet en kasse papajafrugter kort efter at NN havde af-

hentet sine. Desuden kunne der være andre indblandet i sagen. Det var i det hele taget nødvendigt med mere efterforskning. Endelig havde NN haft til hensigt at slå sig ned i London.

17. december 1994

NN appellerer byrettens kendelse til Østre Landsret, men denne opretholder kendelsen.

21. december 1994

Under et politiforhør påstår NN at han i oktober var blevet kontaktet af en brasiliansk papajaproducent der ønskede en forretningspartner i Danmark. Derefter havde NN kontaktet PL for at få hans hjælp til importen af papaja. Kontakten med papajaproducenter i Brasilien dokumenterer NN senere ved at vise nogle notater han har gjort i oktober 1994.

Byretten og landsretten forlænger isolationsfængslingen 28/12 1994, 10/1 1995 osv. osv. til og med 2/11 1995. Forlængelserne sker med henvisning til at NN ikke har en rimelig forklaring på sin import af papajafrugt, og at denne import synes at udgøre kontaktleddet til PL og kokainen.

I anden halvdel af januar 1995 sultestrejker NN.

12. september 1995

PL indrømmer at han har smuglet kokain, og at NN har deltaget men i den tro at det drejede sig om diamanter.

26. september 1995

Politiet konfronterer NN med PL's udsagn, og NN forklarer at han og PL ville smugle diamanter ind i papajafrugterne. Efter at frugterne var blevet leveret den 24/10 1994, havde PL informeret NN om at diamanterne var ankommet, og at han, PL, havde solgt dem med en gevinst på ca. 500.000 kr. Da politiet og pressen stillede NN ansigt til ansigt med opdagelsen af kokainen, var han blevet grebet af panik og havde besluttet at emigrere til England. NN indrømmer nu at hans hidtidige forklaring om baggrunden for importen af papajafrugterne, en forklaring som han havde underbygget med nogle notater i sin dagbog, havde været falsk.

3. oktober 1995

Varetægtsfængslingen i isolation opretholdes til der har været foretaget indenretligt forhør (dvs. et forhør foretaget af en dommer).

28. november 1995

Byretten beslutter under indenretligt forhør at ophæve isolationsfængslingen efter at NN i retten har bekræftet den forklaring han gav den 26/9. Varetægtsfængslingen fortsætter.

14. maj 1996

Østre Landsret frifinder NN for at have smuglet kokain ind i landet. Dog bliver han idømt fængsel i otte måneder og en tillægsbøde på 875.000 kr. (der kunne forvandles til hæfte i 60 dage) for groft skattesvig. Han bliver løsladt – efter at have siddet varetægtsfængslet i 17 måneder, heraf 11½ måned i isolation.

12. juli 1996

NN anlægger sag ved byretten om compensation på 22.556.334 kr. for økonomisk skade (det vil bl.a. sige tabt arbejdsfortjeneste). 10 millioner heraf er erstatning for ikke-økonomisk skade, dvs. tort; hans advokat mener at han har været udsat for tortur som er absolut

TORT

Krænkelser eller ydmygelse som nogen tilføjer en anden person så denne mister anseelse eller selvfølelse.

(juridisk) Immateriel skade der forvoldes ved at en person har været udsat for en behandling der kan nedsætte vedkommende i det almindelige omdømme. (Erstatning for tort kan fx udbetales til en person der uberettiget har været anholdt eller varetægtsfængslet).

Afledt af latin *torquere* 'vride, plage'; beslægtet med tortur.

(Den Danske Ordbog, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Gyldendal 2005) boks slut

forbudt ifølge Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, artikel 3.

Som dokumentation for kravet om erstatning og for brud på Menneskerettighedskonventionen anmoder advokaten Retspsykiatrisk Klinik i Justitsministeriet om at underkaste NN en mentalundersøgelse så man kan få en erklæring om hans psykiske tilstand. Desuden beder hun Retslægerådet og Arbejdsskadestyrelsen afgive erklæring.

19. januar 1998

Retspsykiatrisk Klinik skriver i sin mentalerklæring at NN indtil for godt tre år siden aldrig har udvist tegn på at have psykisk sygdom. Men at han nu sandsynligvis lider af paranoid psykose (en sindssygdom med forfølgelsesforestillinger og storhedsforestillinger), og at denne lidelse er brudt igennem mens han har været varetægtsfængslet i isolation.

30. marts 1998

Retslægerådet mener ligeledes at NN indtil for ca. tre år siden ikke synes at have vist tegn på psykisk sygdom, men at han udvikler en sindssygdom under den langvarige varetægtsfængsling og isolation. Det er vanskeligt at tidsfæste hvornår sindssygdommen begyndte at udvikle sig. Et psykiatrisk tilsyn 18/1 1995 i forbindelse med NN's sultestrejke fandt ikke symptomer på sindssygdom, men at NN's reaktion var "situationsbetiget", skriver Retslægerådet. En nøje udredning af årsagsforholdene er vanskelig, men "...det er nærliggende at antage, at hele den betydelige og langvarige psykiske belastning, som sagen indebar, har haft væsentlig betydning for sindssygdommens udvikling ..."

4. maj 1998

På forespørgsel fra Arbejdsskadestyrelsen udtaler Retslægerådet at NN's hoveddiagnose er en paranoid psykose, men at NN også har symptomer der er karakteristiske for en posttraumatisk belastningsreaktion (dvs. en psykisk tilstand som opstår et godt stykke tid, uger til måneder, efter en svær psykisk belastning).

3. august 1998

Arbejdsskadestyrelsen afgiver en udtalelse om NN's tab af erhvervsevne. Af de lægelige akter og retsbogsudskrifterne fremgår det ifølge Styrelsen at NN før isolationsfængslingen havde fremstået som "en dygtig, kreativ, iderig og kompetent forretningsmand" og ikke havde haft nogen forudgående psykisk sygdom.

Styrelsen vurderer at isolationsfængslingen har medført at NN ikke kan påtage sig arbejde af samme omfang og med samme indtægtsmuligheder som før fængslingen i 1994. Styrelsen skønner at isolationsfængslingen har betydet at NN har fået varigt mén på ca. 30 procent og har lidt et tab på 1/3 af sin samlede erhvervsevne.

1. oktober 1998

Domsmandsretten (en byretsdommer og to domsmænd – to borgere der deltager på lige fod med dommeren i sager om bl.a. vold, tyveri og narkohandel) afsiger dom i erstatningssagen. Byretten er enig med anklagemyndigheden i at NN har egen skyld i sagens forløb fordi han har undladt at rense sig for mistanke om kokainsmugling og har afgivet urigtige forklaringer indtil 26/9 1995. Men frihedsberøvelsen og sagens forløb har været udløsende faktor for at NN har udviklet en sindssygdom og af samme årsager lider af en posttraumatisk belastningsreaktion. Retten anerkender Arbejdsskadestyrelsens vurdering af tab af erhvervsevne og varigt mén, og NN tilkendes 790.475 kr. i erstatning.

Retten finder ikke at varigheden af varetægtsfængslingen og isolationsfængslingen og måden den er gennemført på, har betydet at NN har været udsat for tortur. Isolationsfængsling kan ifølge retsplejeloven være uden tidsbegrænsning hvis sigtelsen angår en lovovertrædelse (narkokriminalitet) som ifølge loven kan give fængsel i seks år eller derover. NN var isolationsfængslet på grund af risiko for at han ellers kunne påvirke efterforskningen.

Men byretten understreger også at der er et særligt ansvar for det offentlige når det drejer sig om isolationsfængsling. Paranoid psykose kan være svær at erkende for omverdenen, men NN var allerede ved anholdelsen i december 1994 blevet anbragt i en observationscelle fordi han havde fortalt at han led af klaustrofobi og havde selvmordstanker, og han havde sultestrejket i januar 1995. Det burde have ført til "nøjere end sket er at følge erstatningssøgendes mentale udvikling." Det kan ikke udelukkes, mener retten, at de mentale skader i væsentligt omfang kunne have været undgået eller reduceret ved et mere effektivt tilsyn. Derfor finder retten at selvom NN har egen skyld, så har det offentlige pådraget sig et medansvar. Foruden erstatning for tab af erhvervsevne og varigt mén medfører dette at NN skal tilkendes 100.000 kr. i godtgørelse for tort

NN anker dommen til Østre Landsret med krav om erstatning fra det offentlige på i alt godt 22½ millioner kr. Anklagemyndigheden anker også med påstand om frifindelse for erstatning.

27. august 1999

Landsretten når frem til samme resultat som byretten. Når man tager baggrunden for at NN blev isolationsfængslet i betragtning (sigtelsen for narkotikahandel), hans egen skyld (falsk vidneforklaring), og at han er blevet forsvarligt behandlet, så finder retten ikke at konventionens artikel 3, der forbyder tortur, er blevet overtrådt, uanset isolationsfængslingens varighed og alvorlige følgevirkninger for hans mentale tilstand. Landsretten tilkender imidlertid NN ca. 1,2 millioner i erstatning for tab af erhvervsevne og varigt mén: ”Under hensyn til den ekstraordinære og alvorlige skadevirkning, som den langvarige isolationsfængsling har medført for erstatningssøgende, finder samtlige voterende ikke grundlag for at nægte eller nedsætte erstatningen for erhvervsevnetab og varigt mén på grund af egen skyld.” Retten tilkender også NN erstatning for tort, 100.000 kr., og begrundet det med den sindssygdom som han udviklede under den langvarige isolationsfængsling.

NN får tilladelse til at anke sagen til tredjeinstans, Højesteret.

5. september 2000

Højesteret når frem til samme resultat som byretten og landsretten. Artikel 3 er ikke blevet overtrådt. Retten finder ”at E [NN] selv i betydelig grad har givet anledning til varetægtsfængsling og isolation, og at hans forklaring i forbindelse med strafforfølgingen ikke bærer præg af at være afgivet af en person, der mangler evnen til at handle fornuftmæssigt.”

NN tilkendes 1,1 millioner kr. i erstatning for tab af erhvervsevne og varigt mén. Dog tilkender tre af de fem dommere ikke NN erstatning

for tort. Flertallet begrundet denne afgørelse med at NN ved sin deltagelse i papajaprojektet og ved aktivt at have modarbejdet efterforskningen i sagen har afskåret sig fra erstatning (de henviser til retsplejelovens § 1018 a, stk. 3). Mindretallet på to dommere mener imidlertid at NN skal have en sådan erstatning.

19. februar 2001

NN og hans advokat klager til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol. De mener at Danmark har overtrådt Menneskerettighedskonventionens artikel 3 og begrundet det med at NN har været isolationsfængslet i ekstraordinært lang tid, og at hans mentale helbredstilstand desuden har været utilstrækkeligt overvåget.

21. juli 2005

Menneskerettighedsdomstolen afsiger sin dom. Fire af de syv dommere vurderer at der ikke har været tale om tortur, og det afgør sagen. Et mindretal på tre dommere mener derimod at Danmark har overtrådt artikel 3.

.....
TEKST 2

R E L E V A N T E L O V T E K S T E R

Straffeloven

”§ 191. Den, som i strid med lovgivningen om euforiserende stoffer til et større antal personer eller mod betydeligt vederlag eller under andre særligt skærpende omstændigheder overdrager euforiserende stoffer, straffes med fængsel indtil 10 år <i 1994 da PR blev anholdt, var det 6 år>. Angår overdragelsen en betydelig mængde særlig farlig eller skadeligt stof, eller har overdragelsen af et sådant stof i øvrigt haft en særlig farlig karakter, kan straffen stige til fængsel i 16 år <i 1994 var det 10 år>.

Stk. 2. På samme måde straffes den, der i strid med lovgivningen om euforiserende stoffer indfører, udfører, køber, udleverer, modtager, fremstiller, forarbejder eller besidder sådanne stoffer med forsæt til at overdrage dem som nævnt i stk. 1.”

Retsplejeloven

Dagældende § 770 a. ”Retten kan på begæring af politiet bestemme, at en varetægtsarrestant fuldstændigt eller delvis skal udelukkes fra fællesskab med andre indsatte (isolation), hvis

- 1) varetægtsfængslingen er besluttet i medfør af § 762, stk. 1, nr. 3, og
- 2) varetægtsfængslingens øjemed gør isolation påkrævet, herunder for at hindre sigtede i gennem andre indsatte at påvirke medsigtede eller ved trusler eller på anden lignende måde at påvirke andre.

Stk. 2. Fuldstændig isolation må ikke finde sted i et sammenhængende tidsrum på mere end 8 uger, medmindre sigtelsen angår en lovovertrædelse, som efter loven kan medføre fængsel i 6 år eller derover.”

Ifølge stk. 2 kunne en varetægtsfængslet således risikere isolation i ubestemt lang tid hvis sigtelsen angik en forbrydelse der ville give seks års fængsel eller mere hvis han eller hun blev fundet skyldig.

I 2000 blev § 170 a, stk. 2 ophævet og paragraffen i øvrigt ændret således:

”§ 770 a. Retten kan efter anmodning fra politiet bestemme, at en varetægtsarrestant skal udelukkes fra fællesskab med de øvrige indsatte (isolation), hvis

- 1) varetægtsfængslingen er besluttet i medfør af § 762, stk. 1, nr. 3, og
- 2) der er bestemte grunde til at antage, at varetægtsfængslingen i sig selv ikke er tilstrækkelig til at hindre arrestanten i at vanskeliggøre forfølgningen i sagen, herunder ved gennem andre indsatte at påvirke medsigtede eller ved trusler eller på anden lignende måde at påvirke andre.”

Dagældende § 770 b. ”Isolation må ikke iværksættes eller fortsættes, såfremt formålet hermed kan tilgodeses ved mindre indgribende foranstaltninger, eller såfremt indgrebet står i misforhold til sagens betydning og den retsfølge, som kan ventes, hvis sigtede findes skyldig. Ved afgørelser om isolation skal der endvidere tages hensyn til den særlige belastning, indgrebet kan medføre for sigtede på grund af dennes unge alder eller fysiske eller psykiske svagelighed.”

§ 770 b blev i 2000 ændret således:

”Isolation må kun iværksættes eller fortsættes, hvis

- 1) formålet hermed ikke kan tilgodeses ved mindre indgribende foranstaltninger, herunder ved at anbringe arrestanten i andet arresthus end bestemte andre indsatte eller på anden måde afskære arrestanten fra samvær med sådanne indsatte eller ved at etablere brevkontrol, besøgskontrol eller besøgsforbud,
- 2) indgrebet, herunder den særlige belastning, som indgrebet kan medføre på grund af arrestantens unge alder, fysiske eller psykiske svagelighed eller personlige forhold i øvrigt, ikke står i misforhold til sagens betydning og den retsfølge, som kan ventes, hvis arrestanten findes skyldig, og
- 3) efterforskningen fremmes med den særlige hurtighed, som er påkrævet ved varetægtsfængsling i isolation, herunder ved benyttelse af mulighederne for bevissikring efter § 747.”

Dagældende § 770 c. ”Ved rettens afgørelse om isolation finder reglerne i § 764, stk. 2-4, og §§ 766-769 tilsvarende anvendelse. Ved iværksættelse af isolation må den første frist for indgrebets længde dog ikke overstige 2 uger.”

I 2000 og 2006 blev § 770 c udvidet betragteligt:

” § 770 c. Hvis sigtelsen angår en lovovertrædelse, som efter loven ikke kan medføre fængsel i 4 år, må isolation ikke finde sted i et sammenhængende tidsrum på mere end 4 uger. (2006: 14 dage).

Stk. 2. Hvis sigtelsen angår en lovovertrædelse, som efter loven kan medføre fængsel i 4 år eller derover, men ikke fængsel i 6 år, må isolation ikke finde sted i et sammenhængende tidsrum på mere end 8 uger. (2006: 4 uger).

Stk. 3. Hvis sigtelsen angår en lovovertrædelse, som efter loven kan medføre fængsel i 6 år eller derover, må isolation ikke finde sted i et sammenhængende tidsrum på mere end 3 måneder (2006: 8 uger). Retten kan dog undtagelsesvis tillade, at en isolation udstrækkes ud over 3 måneder (2006: 8 uger), hvis afgørende hensyn til forfølgningen gør fortsat isolation påkrævet, uanset den tid arrestanten hidtil har været isoleret.” I 2006 tilføjes: “og lovovertrædelsen kan ventes at ville medføre straf af fængsel i mindst 2 år.”

I 2006 tilføjes et nyt stk 4: “Isolation må ikke finde sted i et sammenhængende tidsrum på mere end 6 måneder, medmindre sigtelsen angår en forsætlig overtrædelse af straffeloven...”. Bestemmelsen vedr. forbrydelser mod statens selvstændighed og sikkerhed, terrorisme, handel med euforiserende stoffer og manddrab.

Stk. 5. Hvis arrestanten er under 18 år, må isolation i ingen tilfælde finde sted i et sammenhængende tidsrum på mere end 8 uger.

”§ 1018 a. Den, der har været anholdt eller varetægtsfængslet som led i en strafferetlig forfølgning, har krav på erstatning for den derved tilføjede skade, såfremt påtale opgives eller tiltalte frifindes, uden at dette er begrundet i, at han findes utilregnelig. Erstatning ydes for økonomisk skade samt for lidelse, tort, ulempe og forstyrrelse eller ødelæggelse af stilling og forhold.

Stk. 2. Selv om betingelserne for at yde erstatning efter stk. 1 ikke er opfyldt, kan erstatning ydes, såfremt den under sagen anvendte frihedsberøvelse ikke står i rimeligt forhold til strafforfølgningens udfald eller det af andre særlige grunde findes rimeligt.

Stk. 3. Erstatning kan nedsættes eller nægtes, såfremt den sigtede selv har givet anledning til foranstaltningerne.”

.....
TEKST 3

D E N E U R O P Æ I S K E M E N N E S K E R E T T I G H E D S -
 D O M S T O L S D O M , A F S A G T 2 1 . J U L I 2 0 0 5

(Referat af uddrag af domsudskriftet)

NN og hans advokat anlagde i 2001 sag mod Danmark ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol for overtrædelse af Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 3 der forbyder tortur og umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf. NN begrundede sin klage med at isolationsfængslingen havde været urimeligt længe, og at hans mentale tilstand havde været utilstrækkeligt overvåget.

Et såkaldt kammer på syv dommere afsagde dom den 21. juli 2005. Ifølge fire dommere var NN ikke blevet udsat for tortur, og da de udgjorde flertallet, var deres vurdering afgørende.

Varigheden af isolationsfængslingen

Domstolen (altså flertallet af dommerne) slår fast at den lange varighed på 11½ måned var bekymrende når man tager i betragtning at isolationsfængsling kan virke skadelig på den mentale sundhed. Men ud fra de vilkår som NN havde under varetægtsfængslingen og isolationsfængslingen, må Domstolen konkludere at artikel 3 ikke er blevet overtrådt. NN's celle var på ca. otte m². Der var et fjernsyn, og han havde også adgang til aviser. Han var totalt udelukket fra kontakt med de andre indsatte, men han havde regelmæssig kontakt med fængselspersonalet, dvs. når han fik sin mad, var på gårdtur eller i træningsrummet, når han lånte bøger i fængselsbiblioteket eller købte noget i butikken. Desuden fik han undervisning i engelsk og fransk hver uge, og han besøgte fængselspræsten. Hver uge fik han besøg af sin advokat og modtog overvågede besøg af familie og venner.

Overvågningen af helbredstilstanden

Heller ikke hvad angår NN's klage over utilstrækkelig overvågning af hans mentale helbred, finder Domstolen at Danmark har overtrådt artikel 3. Han blev tilset 27 gange af en læge, 43 gange af en sygeplejerske, 32 gange af en psykoterapeut og flere

gange af en tandlæge. Under opholdet i isolation havde ingen af lægerne og sygeplejerskerne observeret psykiske problemer eller et isolationssyndrom (koncentrationsbesvær, søvnbesvær, forstyrret opfattelse af tid og rum, depression og lav selvværdsfølelse).

Det samme gælder ifølge Domstolen andre vidner, dvs. NN's mor, hans fætter, fængselspræsten og fængselslæreren. Heller ikke de havde observeret nogen udvikling af psykisk sygdom hos NN mens han var isolationsfængslet. I hvert fald havde de ikke meddelt noget herom til domstolene, til forsvareren, fængselsledelsen, lægerne eller sygeplejerskerne.

Et mindretal af dommerne er uenige i dommen

Tre af de syv dommere vurderer til gengæld at Danmark har overtrådt artikel 3. De understreger at myndighederne kun må iværksætte eller fortsætte isolationsfængsling hvis de ikke kan opnå deres formål på en mindre indgribende måde og henviser til den danske retsplejelov (§ 770 a og b). Desuden skal indgrebet stå i et rimeligt forhold til den betydning sagen har og den straf som arrestanten kan vente hvis han eller hun findes skyldig. Isolation kan betyde en særlig belastning, bl.a. hvis arrestanten er psykisk svag. Således er isolation ifølge retsplejeloven en ekstraordinær foranstaltning som kun må anvendes når det er absolut nødvendigt, mener de tre dommere. Derfor er det et problem at byretten og landsretten kun gav nogle generelle begrundelser når de forlængede isolationsfængslingen. De to domstole beskrev ikke udførligt hvorfor NN skulle holdes totalt isoleret fra andre indsatte. De overvejede heller ikke om man kunne bruge mindre radikale midler.

Mindretallet finder det ikke dokumenteret at NN kom under lægeligt tilsyn hver gang han udviste forandring i sind eller adfærd. Han var kun blevet tilset én gang af en psykiater, nemlig da han havde sultestrejket. Når man tilmed tog i betragtning at NN allerede den dag han blev arresteret, viste tegn på mental sårbarhed, burde myndighederne på eget initiativ have sikret ham regelmæssige psykologiske eller psykiatriske undersøgelser.

NN's mor, fætter, fængselspræsten og fængselslæreren havde faktisk observeret forandringer i hans sindstilstand og adfærd og havde været bekymrede. Men de videregav

ikke deres iagttagelser, hvad der ellers kunne have ført til at NN var blevet undersøgt. Sådanne undersøgelser bør dog efter dommernes mening ikke afhænge af en anmodning udefra. I stedet bør der være en automatisk og regelmæssig overvågning af personer der holdes i langvarig isolation.

.....
TEKST 4

D E N E U R O P Æ I S K E M E N N E S K E R E T T I G H E D S -
 K O N V E N T I O N

Artikel 3

”Ingen må underkastes tortur og ej heller umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf.”

F N ’ S K O N V E N T I O N M O D T O R T U R

Artikel 1, stk. 1

”I denne konvention betyder udtrykket ”tortur” enhver handling, ved hvilken stærk smerte eller lidelse, enten fysisk eller mental, bevidst påføres en person med det formål at fremskaffe oplysninger eller en tilståelse fra denne eller en trediemand, at straffe ham for en handling, som han selv eller en trediemand har begået eller mistænkes for at have begået, eller at skræmme eller lægge tvang på ham eller en trediemand, eller af nogen grund baseret på nogen form for forskelsbehandling, når en sådan smerte eller lidelse påføres af eller på opfordring af en offentlig ansat eller en anden person, der virker i embeds medfør eller med en sådan persons samtykke eller indvilligelse. Smerte eller lidelse, der alene er en naturlig eller tilfældig følge eller del af lovlige sanktioner, er ikke omfattet.”

Debat: På grænsen til umenneskelig og nedværdigende behandling

Af Peter Scharff smith, ph.d., projektseniorforsker ved institut for menneskerettigheder

FORLEDEN BLEV Danmark frikendt for at have begået tortur eller umenneskelig og nedværdigende behandling ved Menneskerettighedsdomstolen i Strasbourg. Det skete med den mindst mulige margin - dommerstemmerne fire mod tre. Den græske, den cypriotiske og den belgiske dommer fandt, at den danske stat brød en af de mest grundlæggende menneskerettigheder.

Det er naturligvis deprimerende, at vi har en varetægts- og isolationspraksis, der kan bringe os på kanten af umenneskelig og nedværdigende behandling - vel at mærke selv om reglementerne i arresthusene bliver fulgt til punkt og prikke. Hvordan kan det overhovedet være tilfældet i et demokratisk land som Danmark?

Vi gør vel bare som de fle-

ste andre nationer, når vi varetægtsfængsler, vil mange nok tænke. Men det er ikke tilfældet. Godt nok har man en lignende praksis i Norge og Sverige, men udenlandske jurister har betegnet anvendelsen af isolation i forbindelse med varetægt som »et besynderligt skandinavisk fænomen«. Metoden er af den anerkendte engelske juraprofessor Rod Morgan sammenlignet med den israelske brug af såkaldt 'moderat fysisk pres' over for terrorismis-tænkte (der i 1999 blev ulovliggjort af Israels højesteret).

Pointen er, at isolation af arresterede - uanset myndighedernes hensigt med denne isolation - i praksis udgør, om ikke fysisk, så psykisk pres i en situation, hvor man i reglen kun kan komme ud af isolationen, hvis man fremkommer med en tilståelse. Derfor betegnes isola-

tionsfængsel ofte populært som tilståelsesarrest.

Der harda også været tilbagevendende debat om den danske brug af varetægtsisolation i de sidste knap 30 år. Med lovændringer i 1978, 1984 og 2000 har man fra skiftende regeringers side søgt at imødekomme denne kritik. Trods officielle videnskabelige undersøgelser og psykologiske og psykiatriske anbefalinger om ikke at anvende varetægtsisolation har man imidlertid stædigt fortsat denne praksis.

Omfanget af isolationsfængslinger er dog faldet anseeligt. Fra at man i 1983 kunne bogføre 1.936 isolationsfængslinger under varetægt, var man i 2003 nede på 476. Det er naturligvis en positiv udvikling. I forbindelse med Rohde-dommen vil man fra myndighedernes side muligvis også indvende, at den tidligere elitesvømmer sad isoleret før den sidste lovændring i 2000, hvorfor der

i dag intet er at frygte i den anledning.

Dette vil imidlertid være uheldigt, da 2000-loven på ingen måde garanterer, at noget tilsvarende ikke kan ske igen. Ingen ved, hvornår Rohde blev sindssyg - var det efter én måneds, to måneders eller måske syv måneders isolation? Som forskningen viser, kan skadevirkninger sætte ind meget tidligt i et isolationsforløb, og det helt afgørende er da heller ikke isolationens varighed (selv om den selvfølgelig er væsentlig), men derimod, at man ikke sikrer den isolerede nok meningsfyldt social kontakt. Heraf følger lidelserne, som eksempelvis Rohdes sindssygdom.

Det er imidlertid et særligt bizart træk ved den danske (og skandinaviske) brug af varetægtsisolation, at det er svært at se nogen egentlig konflikt mellem hensynet til politiets efterforskning og den indsattes helt basale behov for social kontakt. Sidstnævnte burde kunne tilvejebringes via et begrænset fællesskab med enkelte andre indsatte (alternativt andre personer), der ikke havde no-

gen indflydelse på den pågældende sag. Blot tre-fire timers daglig meningsfyldt social kontakt med en eller flere personer ville uden tvivl mindske afsondringens negative virkning mærkbart og i øvrigt sætte en stopper for den endeløse diskussion om, hvorvidt isolation anvendes som pressionsmiddel.

Det er således klart, at der er brug for reformer i dansk varetægtspraksis - ikke mindst når det gælder anvendelsen af isolation. Selv hvis man anskuer den gældende lov fra 2000 om varetægtsisolation på sine egne præmisser, så tegner der sig et temmelig problematisk billede.

Hovedformålet med 2000-lovændringerne var »at opnå en væsentlig begrænsning i anvendelsen af og varigheden af isolation«. Man kan inden for de senere år ikke desto mindre konstatere en bekymrende stigning i den gennemsnitlige varighed af isolationsfængslinger fra 26,9 dage i 1988 til 37 dage i 2003 - en stigning, der særligt har fundet sted efter 2000.

Ser man nærmere på tal-

lene fra de seneste officielle statistikker - der i de senere år gang på gang har fremhævet, hvorledes antallet af isolationsfængslinger er faldet i forhold til det samlede antal af varetægtsfængslinger - afsløres således en interessant tendens. I 2000 blev der tilbragt 17.366 dage i varetægtsisolation mod 17.612 dage i 2003. Tager man varigheden af isolationsfængslingerne i betragtning, er anvendelsen af denne varetægtsform med andre ord steget og ikke faldet siden 2000, og loven lader på den baggrund til at være mislykket.

I øvrigt har man inden for de senere år kunnet konstatere en bekymrende tendens til, at den såkaldte maksimumsgrænse på tre måneders varetægtsisolation, som indførtes i 2000, i stigende grad bliver overskredet. Denne mulighed ligger inden for lovens rammer, »hvis afgørende hensyn til forfølgningen gør fortsat isolation påkrævet«.

Men hensigten med tre månedersgrænsen var selvfølgelig alt andet lige at skabe en form for grænse. I

2002 var der da også blot tale om, at fire personer oplevede varetægtsfængsel i isolation ud over de tre måneder. I 2003 skete det imidlertid i hele 22 tilfælde, at varetægtsfængslede sad i isolation ud over de tre måneder (i op til seks måneder og otte dage). I fire af tilfældene blev forlængelserne ikke forelagt Rigsadvokaten, hvilket loven ellers foreskriver.

Samlet set er det med andre ord nødvendigt at foretage ændringer i den nuværende danske praksis på området, der gerne skulle bringes på sikker afstand af enhver snak om tortur eller umenneskelig og nedværdigende behandling.

At holde sig med en enkelt dommerstemme på den rigtige side af konventionen burde ligge langt under det danske ambitionsniveau.

Foreningsfrihed er også ret til at sige nej

Man kan ikke tvinges til at være medlem af en bestemt fagforening, eller af en fagforening i det hele taget, for at blive ansat i en privat virksomhed. Det fastslog Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol i en sag om eksklusivaftaler som Danmark tabte den 11. januar 2006.

Danmark sad på anklagebænken, fordi staten ikke havde sikret Morten Sørensen og Ove Rasmussen deres ret til foreningsfrihed. Ifølge Menneskerettighedsdomstolen betyder ret til foreningsfrihed både ret til at være medlem af en forening som man selv har valgt (positiv foreningsfrihed) og ret til at sige nej (negativ foreningsfrihed). Det var efter Menneskerettighedsdomstolens opfattelse i strid med Menneskerettighedskonventionens artikel 11 om foreningsfrihed at dansk lov ikke beskyttede retten til at sige nej til at være medlem af en forening.

Du skal være medlem, ellers får du ikke jobbet

I maj 1996 havde Morten Sørensen afsluttet sin værnepligt og skulle til efteråret begynde at studere på Aarhus Universitet. Han søgte et sommerferiejob og fik tilbudt ét som ferieafløser på et centrallager under FDB (Forenede Danske Brugsforeninger, nu Coop Danmark). Han blev oplyst om at en betingelse for at få jobbet, var at han blev medlem af SiD (Specialarbejderforbundet i Danmark, nu 3F, Fagligt Fælles Forbund) der er medlem af LO. Morten Sørensen sympatiserede ikke med SiD's eller med LO's politiske holdninger. Han meldte

EKSEKLUSIVAFTALEN

Som tilstanden var, da dommen blev afsagt i januar 2006

- En eksklusivaf tale forpligter en arbejdsgiver til kun at ansætte medarbejdere der er medlem af en bestemt fagforening. Der indgås især eksklusivaftaler på den del af det private arbejdsmarked hvor arbejdsgiverne ikke er organiserede, det vil bl.a. sige inden for byggeri, gartneri, brugsforeninger, smede og frisører.
 - Eksklusivaftalerne er en del af overenskomstsyste met, dvs. at de er skrevet ind i overenskomsterne.
 - Eksklusivaftaler er forbudt på det offentlige arbejdsmarked, fordi de strider mod princippet om lighed i forvaltningen, fx at beslutninger, ansættelser osv. skal ske ud fra saglige hensyn. Det er således ikke et sagligt hensyn hvis ansættelse i et ministerium eller i en kommunal forvaltning afhænger af om man er medlem af en forening, eller af en bestemt forening.
 - Der indgås heller ikke eksklusivaftaler på den del af det private arbejdsmarked som er omfattet af DA's og LO's hovedaftale.
 - Knap 10 procent eller ca. 220.000 ansatte på det private arbejdsmarked er omfattet af eksklusivaftaler (ifølge Betænkning fra Udvalget om Eksklusivbestemmelser, Beskæftigelsesministeriet 2002, s. 42f, der bygger på oplysninger fra Den Kristelige Fagbevægelses og på skøn fra Dansk Arbejdsgiverforening).
- Eksklusivaftaler findes stort set ikke i det øvrige Europa. Enten findes de kun i få fag, som fx læger, advokater og arkitekter i Frankrig, eller de er under afvikling som i Sverige.

sig i stedet ind i Danmarks Frie Fagforening der står uden for LO. Han begyndte som ferieafløser på lageret, men da han modtog et indbetalingskort til SiD, meddelte han at han ikke ønskede at betale medlemskontingent og blev fyret.

Morten Sørensen gik nu til retten. Repræsenteret af Danmarks Frie Fagforening anlagde han sag mod FDB ved Vestre Landsret. Han krævede erstatning for ulovlig afskedigelse. Lov om beskyttelse mod afskedigelse på grund af foreningsforhold (foreningsfrihedsloven) beskyttede eksklusivaftaler på visse områder af det private arbejdsmarked – altså krav om medlemskab af en bestemt fagforening hvis man har fået det at vide før man bliver ansat (§ 2, stk. 2). Denne lov var efter Morten Sørensens opfattelse et brud på Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 11 om ret til foreningsfrihed.

Vestre Landsret gav ikke Morten Sørensen medhold. Det var ifølge landsretten lovligt at afskedige ham. Foreningsfrihedsloven var blevet overholdt, og den var ikke i strid med menneskerettighederne. Tværtimod var foreningsfrihedsloven blevet ændret i overensstemmelse med Menneskerettighedsdomstolens afgørelse i en tidligere sag om eksklusivaftalers lovlighed.

Derpå ankede Morten Sørensen sagen til Højesteret, men den stadfæstede landsrettens dom.

Nu var der gået tre år, Morten Sørensen havde opbrugt alle klagemuligheder i Danmark og gik nu til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol.

Efter godt seks år afgjorde Domstolen så sagen til Morten Sørensens fordel. Men også til en anden klagers fordel, nemlig gartneren Ove Rasmussen. Skønt Ove Rasmussen ikke havde fået prøvet sin sag, der også handlede om eksklusivaftaler, i det danske retssystem først, havde Menneskerettighedsdomstolen ekstraordinært besluttet at behandle hans sag sammen med klagen fra Morten Sørensen.

Ove Rasmussen havde i midten af 1980'erne været medlem af SiD, men meldte sig senere ud af denne fagforening og ind i Kristelig Fagforening der bedre sva-

rede til hans politiske synspunkter. Efter en periode med arbejdsløshed påbegyndte han i 1999 sit nuværende arbejde i et gartneri efter igen at have meldt sig ind i SiD. Dette var en betingelse for at få jobbet, fordi arbejdsgiveren havde indgået en eksklusiv aftale med SiD. Nogle måneder senere klagede Kristelig Fagforening på Ove Rasmussens vegne til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol over at eksklusiv aftalen krænkede hans ret til foreningsfrihed.

De to sager er forskellige, men har det til fælles at begge klagerne havde fået at vide at de skulle være medlem af SiD hvis de ville have jobbet.

Menneskerettighedsdomstolen

Klagen fra Morten Sørensen og Ove Rasmussen gik altså ud på at Danmark havde krænket deres foreningsfrihed, fordi loven om foreningsfrihed forbød dem at sige nej til medlemskab af SiD når de havde fået at vide at det var en betingelse for ansættelse. Det var et brud på konventionens artikel 11, mente de.

Regeringen havde forgæves i 2003 og 2005 forsøgt at få gjort eksklusiv aftaler ulovlige. Men nu skulle dens repræsentanter over for Domstolen forsvare eksklusiv aftaler. De fremførte at Morten Sørensens og Ove Rasmussens situation var anderledes end de klagesager om eksklusiv aftaler som Domstolen ellers havde behandlet. Det var den fordi Sørensen og Rasmussen på forhånd kendte betingelserne.

Til det indvendte Domstolen at de to klager ganske vist havde accepteret medlemskab af SiD som en af betingelserne for ansættelse, men det ændrede ikke for alvor ved at der havde været et element af tvang. Havde Sørensen og Rasmussen nægtet, var de ikke blevet ansat.

Regeringen anførte desuden at Sørensen og Rasmussen kunne have valgt at søge arbejde hos en arbejdsgiver der ikke havde indgået en eksklusiv aftale. Det kunne de fordi mindre end 10 procent af arbejdsmarkedet var berørt af eksklusiv aftaler. Desuden var Morten Sørensen ikke afhængig af jobbet i FDB, fordi han snart skulle begynde på et universitetsstudium.

Pressemøde efter dommen

Til det anførte Domstolen at Morten Sørensen dog var blevet fyret øjeblikkelig fordi han havde nægtet at blive medlem af SiD. En sådan reaktion ramte ifølge Domstolen lige ind i substansen af den negative foreningsfrihed: frihed til at kunne vælge at sige nej.

Hvad angik Ove Rasmussen, kunne man ikke vide om han kunne have fået et andet arbejde hvis han havde nægtet at blive medlem af SiD. Sikkert var det i hvert fald at hvis han opsagde sit medlemskab, ville han blive afskediget uden kompensation.

Morten Sørensen og Ove Rasmussen havde også klaget over at skønt Lov om private bidrag til politiske partier siger at det er frivilligt at betale bidrag til politiske partier eller partipolitiske formål i øvrigt, så kan ansatte i realiteten ikke få garanti for at de er "ikke-politiske medlemmer" af en fagforening.

Her anførte regeringens repræsentanter at denne lov giver mulighed for at underskrive en form for ikke-politisk medlemskab af SiD. Menneskerettighedsdomstolen fandt dog ikke at denne lov kan forhindre at man indirekte kommer til at støtte det politiske parti som den pågældende fagforening støtter økonomisk.

Begge klagere var blevet tvunget til at blive medlem af SiD, konkluderede Domstolen, og denne tvang angreb substansen i foreningsfriheden således som den er garanteret af konventionens artikel 11.

Nogle reaktioner på dommen

Forbundssekretæren i 3F den 11. januar 2006: "Vi er skuffet over dommen. Den

er ikke god for de lønmodtagere, der er ansat på især uorganiserede virksomheder. Uden eksklusivaftalerne er det på disse arbejdspladser vanskeligere at sikre, at overenskomsten overholdes.”

Kristelig Fagbevægelse den 11. januar 2006: ”Dommen var klokkeklar. 15 dommere ud af 17 gav Kristelig Fagbevægelse medhold! En sjælden klar dom fra Menneskerettighedsdomstolen og det største nederlag nogensinde for den danske stat ved en sag for Menneskerettighedsdomstolens Storkammer.”

Beskæftigelsesministeren, den 11. januar 2006: ”Dommen er meget klar. Eksklusivaftaler i Danmark er i strid med menneskerettighederne. Det var regeringen ikke enig i. Men jeg vil godt understrege, at det ikke er det samme som, at regeringen er for eksklusivaftaler. Dem er vi lodret imod. Men der har ikke været politisk flertal for at ændre reglerne.” (Ritzau)

Eksklusivaftalernes dage er talte

Med denne dom har Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol for første gang truffet en generel beslutning, og altså ikke en beslutning der alene gælder den konkrete sag: Eksklusivaftaler er ikke længere i overensstemmelse med menneskerettighederne i Europa.

Folketinget vedtog i april 2006 (blot tre måneder efter Menneskerettighedsdomstolens dom) en ændring af foreningsfrihedsloven. Loven har fået en ny titel og hedder nu Lov om foreningsfrihed på arbejdsmarkedet. Lovændringen indeholder et forbud mod eksklusivaftaler på arbejdsmarkedet og et forbud mod at en arbejdsgiver lægger vægt på foreningsforhold i forbindelse med ansættelse og afskedigelse.

I modsætning til forsøgene i 2003 og 2005 var der denne et stort flertal i Folketinget for at ophæve eksklusivaftaler. Forbuddet gælder alle erhverv og arbejdsgivere. Der kan dog komme nogle undtagelser for fx læger og advokater fordi der er et særligt etisk ansvar og mulighed for tilsyn forbundet med at være medlem af Den almindelige danske Lægeforening og af Advokatsamfundet.

DEN DANSKE AFTALEMODEL

Ifølge den danske aftalemodel (udviklet gennem mere end 100 år) regulerer parterne: arbejdsgiverne og lønmodtagerne selv løn- og arbejdsvilkår gennem især kollektive overenskomster. Arbejdsmarkedet reguleres ikke gennem lovgivning bortset fra enkelte love som funktionærloven og ferieloven. Trods interessemodsatninger mellem parterne er der i de senere år opbygget et gensidigt tillidsforhold der på én gang sikrer fleksibilitet (arbejdsgiverens ret siden 1899 til at lede og fordele arbejdet) og sikkerhed (medarbejdernes forskellige rettigheder opnået gennem fagforeningernes arbejdskampe og overenskomster). Der er dog pres på denne model. Således spiller EU-direktiver en stigende rolle, og regeringsindblanding også. Et eksempel er regeringens udvidelse af barselsordninger der er vedtaget i en kollektiv overenskomst til også at gælde for personer der ikke er organiserede og således ikke er dækkede af kollektive overenskomster. Omkring 80 procent af alle ansatte er medlem af en fagforening.

Arbejdsspørgsmål til sagen om eksklusivaftaler

Teksterne på de følgende sider rejser bl.a. spørgsmål om konsekvenser af at ret til foreningsfrihed også er en ret til at sige nej til at være medlem af en forening.

Tekst 1 er en kronologisk oversigt over sagen om eksklusivaftaler.

Tekst 2 er et referat af uddrag af Menneskerettighedsdomstolens dom. Ifølge den danske dommer (der er uenig i flertallets dom) er det ikke ualmindeligt at en person der søger et job, må acceptere nogle krav der fx går imod hans personlige synspunkter, eller griber ind i hans privatliv eller familieliv. Hvis man ikke accepterer sådanne krav, risikerer man ikke at blive ansat, eller at blive fyret. Dommeren nævner som eksempel bl.a. en sag fra Schweiz hvor en lærer ikke måtte bære hovedtørklæde i skolen.

- *Diskuter ligheder og forskelle mellem krav ved ansættelsen, som fx at man ikke må bære hovedtørklæde på jobbet, eller at man skal have en ren straffeattest.*

Domstolen har blandet sig i vurderingen af sociale og politiske forhold der er ømtålelige i Danmark, siger den danske dommer. Domstolen bør være forsigtig med at pålægge stater sin egen mening om hvordan man skal løse modstridende interesser mellem private borgere.

Vestre Landsret har i sin dom udtalt at selvom Folketinget har vedtaget at Den Europæiske Menneskerettighedskonvention er blevet en del af dansk ret, og lovgiverne og domstolene skal tage hensyn til rettighederne og forpligtelserne i konventionen, så har Folketinget stadig en betydelig manøvre frihed. En afskaffelse eller indskrænkning af retten til at indgå eksklusivaftaler kan få vidtrækkende følger for det danske arbejdsmarked.

- *Diskuter om en dom fra en overnational domstol som Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (og EF-domstolen) bør kunne få politisk betydning i Danmark.*

- *Må en dansk domstol komme med politiske udtalelser om udviklingen i Danmark, som her konsekvensen af at ophæve eksklusivaftaler?*

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol siger i dommen bl.a. at et af formålene med foreningsfriheden er at beskytte det enkelte menneskes ret til tanke- og samvittighedsfrihed og religionsfrihed og ret til ytringsfrihed og informationsfrihed. Men den beskyttelse kan kun blive effektiv hvis både den positive og den negative foreningsfrihed garanteres.

- *Diskuter dette udsagn.*

Tekst 3 er et interview i Politiken 22 / 01 2006: "Fællestillidsmand: "Du må klare dig selv – hvis du står udenfor"

- *Sammenhold fællestillidsmandens synspunkt med Domstolens opfattelse*
- *Diskuter med udgangspunkt i artiklen om eksklusivaftaler er vigtige for at få den danske overenskomstmodel og dermed arbejdsmarkedet til at hænge sammen, eller om de er ude af trit med nutidens arbejdsmarked.*

Tekst 4 er Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, Artikel 11 og grundloven, § 78

- *Sammenlign artikel 11 med § 78. Er der forskel på omfanget af foreningsfrihed i de to bestemmelser?*

Tekst 5 er relevante lovttekster

 TEKST 1

Eksklusivaftale-sagens forløb

Referat af forløbet bygger først og fremmest på domsudskriften fra Højesteret

10. maj 1996

Morten Sørensen der skal begynde at studere på Aarhus Universitet til efteråret, ansøger om at blive ferieafløser i FDB's centrallager i Århus (Forenede Danske Brugsforeninger, i dag Coop Danmark).

20. maj 1996

Han bliver tilbudt arbejde fra 3. juni til 10. august og bliver informeret om at hans ansættelse er betinget af at han bliver medlem af SiD (Specialarbejderforbundet i Danmark, i dag 3 F, Fagligt Fælles Forbund) der er medlem af LO. Morten Sørensen, der ikke kan tilslutte sig LO's politiske linje, melder sig kort tid efter ind i Danmarks Frie Fagforening der ikke er medlem af LO.

23. juni 1996

Efter at Morten Sørensen har modtaget et indbetalingskort til SiD, meddeler han sin arbejdsgiver og tillidsrepræsentanten at han ikke ønsker at betale medlemskontingent til SiD og begrundet det bl.a. med at han er blevet medlem uden at vide det, og uden at han har givet sit samtykke.

24. juni 1996

Morten Sørensen bliver afskediget for ikke at have opfyldt kravet om at være medlem af en fagforening der er medlem af LO.

Derefter anlægger Morten Sørensen, repræsenteret af sin fagforening, sag mod FDB ved Vestre Landsret. Hans påstand er at afskedigelsen er ulovlig i forhold til Menneskerettighedskonventionen, og at FDB skal betale ham erstatning. Lov om beskyttelse mod afskedigelse på grund af foreningsforhold (foreningsfrihedsloven) lever ikke op til Menne-

skerettighedskonventionens artikel 11 om foreningsfrihed, fordi den tillader en arbejdsgiver at kræve at man skal være medlem af en bestemt fagforening for at kunne få ansættelse. Eksklusivaftaler strider mod Menneskerettighedskonventionen således som Menneskerettighedsdomstolen i de senere år har fortolket den.

18. november 1998

Vestre Landsret afsiger dom i sagen. Morten Sørensen har ikke dokumenteret at artikel 11 er blevet overtrådt. Han var bekendt med at det var en betingelse for ansættelse at han var medlem af SiD. Det ønskede han ikke at rette sig efter, og han blev afskediget i overensstemmelse med foreningsfrihedsloven, § 2, stk. 2.

Så er spørgsmålet om denne lov kommer i konflikt med Menneskerettighedsdomstolens fortolkning af konventionens artikel 11. Det mener landsretten ikke. Foreningsfrihedsloven blev netop ændret i 1982 som følge af Menneskerettighedsdomstolens afgørelse i forbindelse med en sag om afskedigelse af tre britiske jernbanefunktionærer der havde sagt nej til at være medlem af en (bestemt) fagforening, en dom som understregede at under visse omstændigheder kunne artikel 11 også beskytte den negative foreningsfrihed. Menneskerettighedsdomstolen gav de tre klager medhold bl.a. fordi de først (længe) efter deres ansættelse blev stillet over for kravet om at være medlem af foreningen.

Danmark har ganske vist indarbejdet Den Europæiske Menneskerettighedskonvention i dansk ret, og domstolene og lovgiverne skal tage hensyn til rettighederne og forpligtelserne i Menneskerettighedskon-

ventionen. Men, siger landsretten, det var ikke meningen at den hidtidige balance mellem Folketinget og de danske domstole dermed skulle forrykkes. Det er Folketinget der er lovgivningsmagten i Danmark, og lovgiverne har stadig en betydelig manøvre frihed når de fastsætter hvad der er ret i Danmark i forhold til konventionens menneskerettigheder. Desuden kan en beslutning der afskaffer eller indskrænker retten til at indgå eksklusivaftaler, få vidtrækkende følger for det danske arbejdsmarked.

8. juni 1999

Højesteret, som Morten Sørensen har appelleret sagen til, stadfæster landsrettens dom. Retten fastslår at eksklusivaftaler hverken ifølge foreningsfrihedsloven eller Menneskerettighedsdomstolens nyere afgørelser på området krænker foreningsfriheden når medlemskab er gjort til en betingelse for ansættelse.

7. oktober 1999

Morten Sørensen klager til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol over at han som en betingelse for at få et bestemt job blev tvunget til at melde sig ind i en bestemt fagforening. En sådan eksklusiv aftale krænker hans ret til foreningsfrihed og er dermed et brud på konventionens artikel 11.

Ove Rasmussen er gartner og blev medlem af SiD midt i 1980'erne. Efter få år meldte han sig ud fordi han ikke kunne støtte SiDs politiske synspunkter. I stedet meldte han sig ind i Kristelig Fagforening. Han var arbejdsløs i en periode, men fik så tilbud om arbejde i et gartneri på den betingelse at han blev medlem af SiD som arbejdsgiveren havde indgået en eksklusiv aftale med.

17. maj 1999

Ove Rasmussen påbegynder arbejdet i gartneriet og melder sig ind i SiD igen skønt han stadig ikke er enig i SiD's politiske synspunkter og holdninger.

22. september 1999

Ove Rasmussen og Kristelig Fagforening klager til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol over at eksklusivaftaler på hans ansættelsesområde krænker hans foreningsfrihed der er beskyttet af Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, artikel 11.

Ekstraordinært vælger Menneskerettighedsdomstolen at behandle hans sag sammen med Morten Sørensens selv om den ikke har været behandlet i det danske retssystem først. Dét er ellers en betingelse for at kunne klage til Domstolen.

9. januar 2003

Regeringen fremsætter forslag om ændring af Lov om beskyttelse mod afskedigelse på grund af foreningsforhold. (Udvidet beskyttelse af den negative foreningsfrihed). Ifølge lovforslaget må en arbejdsgiver for fremtiden ikke gøre det til en forudsætning for ansættelse at en ansøger til en ledig stilling er medlem, eller ikke er medlem af en forening eller en bestemt forening. Der må ikke lægges vægt på en ansøgers foreningsmæssige tilhørsforhold.

Der var ikke flertal i Folketinget for lovforslaget der ville afskaffe eksklusivaftaler.

14. januar 2005

Fire medlemmer af Kristendemokraterne fremsætter i oktober 2004 det samme forslag om ændring af foreningsfrihedsloven. Efter 1. behandling bliver forslaget henvist til Arbejdsmarkedsudvalget.

11. januar 2006

Menneskerettighedsdomstolens storkammer afsiger dom: Danmark har overtrådt artikel 11 om foreningsfrihed. Eksklusivaftaler krænker retten til at sige nej til at blive medlem af en bestemt fagforening eller af en fagforening i det hele taget.

.....
TEKST 2

D E N E U R O P Æ I S K E M E N N E S K E R E T T I G H E D S D O M -
 S T O L S D O M , A F S A G T D E N 1 1 . J A N U A R 2 0 0 6

(Referat af uddrag af domsudskriftet)

Morten Sørensen og Ove Rasmussen klagede i 1999 til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol over at de som en betingelse for at få et bestemt job var blevet tvunget til at melde sig ind i en bestemt fagforening. En sådan eksklusivaftale havde krænket deres ret til foreningsfrihed og dermed Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 11. I 2004 besluttede Domstolen at sagen skulle behandles i det såkaldte storkammer der består af 17 dommere. Storkammeret tager sig af sager som efter Domstolens vurdering vedrører noget principielt og altså rækker ud over den konkrete sag.

Dommerne (14 ud af 17) slår fast at retten til at oprette og slutte sig til fagforeninger (den såkaldt positive foreningsfrihed) er et særligt aspekt ved foreningsfriheden. Men da frihed indebærer at man har et vist mål af valgfrihed, må foreningsfrihed også betyde en ret til ikke at tvinges til at blive medlem af en fagforening (den såkaldt negative foreningsfrihed).

Retten til at sige nej

De britiske jernbanefunktionærer og den islandske taxachauffør

Diskussionen om tvungent medlemskab af en fagforening havde Domstolen allerede taget hul på i 1981 i forbindelse med en klage fra tre britiske jernbanefunktionærer der var blevet afskediget fordi de ikke ville være medlem af en bestemt fagforening. Domstolen mente (dom 1982) at deres foreningsfrihed var blevet tilsidesat, fordi arbejdsgiveren, da jernbanefunktionærerne blev ansat, ikke havde sagt noget om at medlemskab af en fagforening var en betingelse for deres ansættelse. Kravet kom først senere. Domstolen tog den gang ikke endelig stilling til om retten til at sige nej til at være medlem af en fagforening var lige så vigtig som retten til at slutte sig til en fagforening. Men i hvert fald var artikel 11 blevet overtrådt i den konkrete sag.

I en senere dom, fra 1993, om en islandsk taxachauffør der skulle være medlem af en bestemt fagforening for at kunne få hyrevognsbevilling, nåede dommerne frem til at foreningsfrihed også omfatter negativ foreningsfrihed. Om retten til at sige ja og sige nej til medlemskab af en fagforening så havde den samme beskyttelse, måtte være noget der blev taget stilling til i den konkrete sag.

Et væsentligt element i Domstolens konklusion i de to sager, altså at klagerne havde været udsat for indgreb i foreningsfriheden, var også at hverken jernbanefunktionærerne eller taxachaufføren kunne få et andet arbejde hvis de sagde nej til medlemskab. Et nej til medlemskab af fagforeningen førte til fyring, og tilmed at de ikke kunne få arbejde inden for deres fagområde.

Eksklusivaftaler er et brud på foreningsfriheden

Med dommen den 11. januar 2006 anerkender Domstolen nu generelt og principielt at retten til foreningsfrihed omfatter både retten til at sige ja og retten til at sige nej, altså både positiv og negativ foreningsfrihed.

Både Morten Sørensen og Ove Rasmussen kendte betingelsen om at de skulle være medlem af SiD for at blive ansat og beholde deres arbejde, men det ændrer ifølge Domstolen ikke for alvor ved det element af tvang der lå i kravet: Havde de nægtet, var de ikke blevet ansat.

De kunne sikkert godt have valgt at søge arbejde hos en arbejdsgiver der ikke havde indgået en eksklusivaftale, fordi kun en mindre del af arbejdsmarkedet var berørt af eksklusivaftaler. Alligevel var Morten Sørensen blevet afskediget uden varsel, som et direkte resultat af hans nej til at blive medlem af SiD, og det er efter Domstolens opfattelse et angreb på selve substansen i den valgfrihed som artikel 11 beskytter.

Også Ove Rasmussens foreningsfrihed var blevet ramt af eksklusivaftalen. Hvis han ikke havde meldt sig ind i SiD, ville han være blevet afskediget uden mulighed for at blive ansat igen eller få compensation, også fordi eksklusivaftaler er hyppige i havebrugssektoren. Disse omstændigheder betød ifølge Domstolen at brugen af eksklusivaftalen havde fået personlige og substantielle følger for Ove Rasmussen.

Det var den danske regerings ansvar at retten til at sige nej ikke var anerkendt i loven. Ved at lovliggøre eksklusivaftaler havde Danmark overtrådt konventionens artikel 11

om foreningsfrihed, fastslår det store flertal af dommerne. Den tvang de to klagere havde været udsat for, angriber selve substansen i foreningsfriheden.

Nogle dommere var uenige i dommen

To dommere finder at Morten Sørensen ikke burde have vundet sagen, men at Ove Rasmussen burde. De argumenterer bl.a. med at Morten Sørensen havde haft gode muligheder for at finde andet arbejde, da det kun drejede sig om et sommerferiejob, mens Ove Rasmussen ville være betydeligt mere truet på brødet, fordi eksklusivaftaler er ganske udbredte inden for hans område af gartnerierhvervet.

Den danske dommer er også uenig i dommen. Morten Sørensen og Ove Rasmussen havde ikke været udsat for en behandling som ”angriber selve substansen i foreningsfriheden”.

Når Domstolen skal afgøre om en stat har sørget for at sikre en menneskerettighed for borgerne, har den altid anerkendt at staten har et vist spillerum (den såkaldte skønsmargin) når den skal vægte den enkelte borgers rimelige interesser mod samfundets rimelige interesser, det gælder bl.a. arbejdsmarkedet. Men den manørefrihed for staten har Domstolen efter den danske dommers opfattelse ikke anerkendt i denne sag. Domstolen har tværtimod blandet sig i hvordan man skal vurdere nogle ømtålelige sociale og politiske forhold. Den burde være forsigtig med at pålægge staterne sin egen mening om hvordan sådanne konfliktende interesser mellem private borgere bør løses.

Der er ikke tale om at selve substansen i Sørensens og Rasmussens foreningsfrihed blev angrebet, fordi de var tvunget til at blive medlem af en fagforening som en betingelse for at blive ansat. Det er langt fra usædvanligt at en person der søger et job, er ”tvunget” til at acceptere krav der går imod vedkommendes personlige synspunkter eller griber ind i hans eller hendes privatliv eller familieliv. (Dommeren giver to eksempler på klager der har været for Menneskerettighedsdomstolen, og som klagerne ikke kom igennem med: En sag om en lærer der ikke måtte bære hovedtørklæde i skolen, og en sag om en mand der før en ansættelse skulle gennem diverse urinprøver for alkohol og euforiserende stoffer). Det er ganske normalt at hvis man ikke imødekommer visse krav, så risikerer man at blive fyret.

INTERVIEW FRA POLITIKEN 22.01.06

Fællestillidsmand: »Du må klare dig selv - hvis du står udenfor«

COOP's centrallager i Århus. Det var her, det hele startede i den sag, der endelig gjorde det af med fagforeningstvungen i Danmark. Hvad vil fællestillidsmand, Kai Jensen, gøre, når han ikke længere kan tvinge kollegerne til at melde sig ind under de røde faner?

Af Louise Zabel

KAI JENSEN. Det var her på COOP's centrallager, at ledelsen - på din forgængers opfordring - fyrede en lagerarbejder, fordi han ikke ville være medlem af fagforeningen 3F. Nu er eksklusivaftalerne forbudt. Hvis jeg var en 20-årig nyan-sat, ufaglært lagerarbejder, der ikke kunne drømme om at melde mig ind i 3F, hvad ville du så gøre for at overtale mig?

»Jeg ville starte med at fortælle om de overenskomster, vi har forbedret gennem mange år, og som hele tiden

skal forbedres. Det har jo omkostninger, og det skal alle være med til at bidrage til. Vores overenskomst er meget attraktiv her i området i forhold til konkurrenterne, særlig inden for frugt og grønt. Det er en god arbejdsplads med lønninger, der ligger 20 kroner over deres. Men det kræver, at vi i vores afdeling må gå ud og overenskomstdække de andre lagre, der er sammenlignelige med os. Hvis ikke vi kan få dem med op mod vores niveau, kan vi risikere at miste vores arbejde. For hvis deres ar-

bejde ikke er overenskomstdækket, er der ikke noget, der hedder mindsteløn, og så kan vores arbejde blive udliciteret til nogle, der er billigere, og det vil på længere sigt kunne koste os vores arbejdspladser«.

Hvorfor skulle jeg ikke bare bruge jeres overenskomst og så lade være med at betale kontingent?

»Vi har aldrig før taget højde for, at vi skulle ind og dække nogen, der ikke er vores medlemmer. Hidtil har tanken jo været, at alle lagerarbejdere i landet skulle dæk-

kes under samme vilkår og på den måde presse arbejdsgiverne. Dette er en helt ny situation for os, så hvis jeg skal se fremadrettet, vil vi naturligvis i højere grad varetage vores medlemmers interesse med konkrete, lokale forbedringer. Og de ansatte, der melder fra i dag eller i morgen, har ikke mig som tillidsmand mere. De må klare sig selv. Og det gælder også dig som nyansat«.

Hvad kan du?

Hvad kan jeg da bruge dig til?

»Uha, der er mange ting. Lige nu er der meget fokus på sygdom. Du kan godt være uheldig at ryge ind i nogle sygdomsperioder, og hvis ikke du har mig og nogle gode kolleger, der står sammen og bakker op om dig, fordi vi synes, det er uretfærdigt, kan firmaet godt finde på at hælde dig ud. Uden at give dig den ekstra chance. Og du får ingen hjælp«.

Jamen, jeg er ung og finder da hurtigt et andet arbejde?

»Det er mange gange den tankegang, de unge kan have. De tænker ikke på længere

sigt. Lige nu bor de måske derhjemme hos forældrene og klarer sig nok endda med forældrenes hjælp. Men når du selv får familie og hus, skal lønnen jo hjem hver den første, så huslejen bliver betalt, og der kommer mad i køleskabet. Så er det vigtigt at være sikker på at have noget arbejde, for du kommer altså ikke langt på en kontantthjælp«.

Hvis jeg absolut skal være i en fagforening, hvorfor skulle jeg så ikke hellere vælge en af de billige fagforeninger?

»Så står du stadig udenfor. De billige fagforeninger er principielt ikke andet end en a-kasse, der kan give dig dagpenge, hvis du bliver arbejdsløs. De kan ikke gå op til mester på COOP og smide en overenskomstaf tale på bordet. For COOP vil ikke forhandle med dem, fordi vi alene har forhandlingsretten«.

De lover da, at de vil kunne hjælpe mig, hvis jeg kommer i knibe.

»Der er faktisk kun tre ting, de kan hjælpe dig med. For det første kan de hjælpe dig, hvis du er funktionær, på

grund af funktionærlovgivningen. Men det er du jo ikke. For det andet kan de hjælpe dig med dine feriepenge på grund af ferieloven, der siger, at du skal have 12,5 procent feriepenge samt fem ugers ferie. Og for det tredje er der arbejdsmiljøloven, der siger, at der skal gå 11 timer, fra du har fået fri, til du møder op igen på samme arbejdsplads. Men så er der heller ikke mere. Det glemmer de bare at oplyse om. Men det er rigtigt, at du sparer 200 kroner, når fradraget er taget med«.

Har jeg da brug for mere hjælp?

»Hvis du ikke får den løn, du skal have. Hvis du ikke får de tillæg, du skal have. Hvis du ikke får din pension. Hvis ikke de overholder tryghedsaftalen, hvor du efter tre år skal tilbydes andet arbejde i nedgangsperioder i løbet af året. Så man ikke bare kan blive smidt på gaden fra dag til dag«.

Det sker ikke for mig

Hvis jeg nu ikke regner med, at det sker for mig, er det vel en

overflødig hjælp?

»Det kan godt være, at du mener, du kan klare det hele i dag. Men vi ser gang på gang, at de ansatte eksempelvis ryger ind i en skilsmisse. Så går det typisk ud over arbejdet, og det er mester ikke tilfreds med. Så der kan vi gå ind og hjælpe dig og sikre, at du ikke bare ryger ud. Jeg kan aftale med chefen, at vi i en periode ser gennem fingrene med, at du ikke helt passer dit arbejde. Det kan du måske også selv gøre, men hvis du lige er blevet skilt, tænker du ikke klart og har brug for hjælp. Men den vil ikke være der, hvis du ikke er organiseret. Hvis du står alene med problemet, er jeg overbevist om, at du vil blive fyret på grund af for mange sygedage«.

Hvad vil du gøre, hvis jeg insisterer på ikke at ville være medlem?

»Så står du bare udenfor, og så er den ikke længere. Det skal du være klar over. Jeg vil gerne forsøge at overbevise dig, og ellers håber jeg, du har en far, der kan forklare dig fornuften i det.

Ellers finder du i hvert fald ud af det. Ligesom de andre på lageret, der overvejer at melde sig ud. Efter et halvt år melder de sig ind igen. Det er jeg sikker på. Og det vil du også gøre, når problemerne begynder at melde sig. Andet vil være for dumt«.

Hvorfor? Et det, fordi mine kolleger ellers ville fryse mig ud?

»Der er et godt kammeratskab på sådan et lager. Vi er 325 lagermedarbejdere, så du ville nok kunne finde nogle at tale med. Men der skal sgu nok opstå noget bøvl mellem kollegerne, hvis der med tiden opstår to lejre. Også i forhold til chefen, der i dag er glad for, at han kun skal forhandle med én person for hele gruppen. Det giver ro i lejren uden strejker i perioden indtil næste overenskomst. Hvis en gruppe af de ansatte ikke er medlemmer, skal de ind og forhandle én ad gangen. Og så skal man altså til at sælge sig selv for at få en bedre løn. Hvis chefen så vil lade dig gå en tier ned i timen. Hvad vil du så gøre?«

.....
TEKST 4

D E N E U R O P Æ I S K E M E N N E S K E R E T T I G H E D S K O N -
 V E N T I O N

Artikel 11

”Stk. 1. Enhver har ret til frit at deltage i fredelige forsamlinger og til foreningsfrihed, herunder ret til at oprette og slutte sig til fagforeninger for at beskytte sine interesser.
 Stk. 2. Der må ikke gøres andre indskrænkninger i udøvelsen af disse rettigheder end sådanne, som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfund af hensyn til den nationale sikkerhed eller den offentlige tryghed, for at forebygge uro eller forbrydelse, for at beskytte sundheden eller sædeligheden eller for at beskytte andres rettigheder og friheder. Denne artikel skal ikke forhindre, at der pålægges medlemmer af statens væbnede styrker, politi eller forvaltning lovlige indskrænkninger i udøvelsen af disse rettigheder.”

G R U N D L O V E N

”§ 78. Borgerne har ret til uden forudgående tilladelse at danne foreninger i ethvert lovligt øjemed.

Stk. 2. Foreninger, der virker ved eller søger at nå deres mål ved vold, anstiftelse af vold eller lignende strafbar påvirkning af anderledes tænkende, bliver at opløse ved dom.

Stk. 3. Ingen forening kan opløses ved en regeringsforanstaltning.

Dog kan en forening foreløbig forbydes, men der skal da straks anlægges sag imod den til dens opløsning.

Stk. 4. Sager om opløsning af politiske foreninger skal uden særlig tilladelse kunne indbringes for rigets øverste domstol.

Stk. 5. Opløsningens retsvirkninger fastsættes nærmere ved lov.”

.....
TEKST 5

R E L E V A N T E L O V T E K S T E R

Lov om beskyttelse mod afskedigelse på grund af foreningsforhold
(foreningsfrihedsloven), 1982, ændret i 1990.

Loven er atter ændret i 2006 som følge af Menneskerettighedsdomstolens afgørelse og har nu titlen Lov om foreningsfrihed på arbejdsmarkedet. Ændringerne er indført i << >> i den følgende tekst.

§ 1. En arbejdsgiver må ikke <<undlade at ansætte en ansøger til en ledig stilling eller>> afskedige en lønmodtager, fordi denne er medlem af en forening eller en bestemt forening.

§ 2. En arbejdsgiver må ikke <<undlade at ansætte en ansøger til en ledig stilling eller>> afskedige en lønmodtager, fordi denne ikke er medlem af en forening eller af en bestemt forening.

Stk. 2. Stk. 1 finder ikke anvendelse, såfremt lønmodtageren ved ansættelsen var bekendt med, at arbejdsgiveren stillede medlemskab af en forening eller af en bestemt forening som betingelse for beskæftigelse i virksomheden. Denne bestemmelse er ophævet!

Stk. 3. Stk. 1 finder endvidere ikke anvendelse, når en lønmodtager, der er medlem af en forening efter ansættelsen gøres bekendt med, at medlemskabet er en betingelse for fortsat ansættelse i virksomheden. Denne bestemmelse er ophævet!

§ 3. Lovens §§ 1 og 2 <<4c og 4d>>gælder ikke for lønmodtagere, der er ansat <<eller søger ansættelse>> hos arbejdsgivere, hvis virksomhed som sit udtrykte formål har at fremme et bestemt politisk, ideologisk, religiøst eller kulturelt standpunkt, og den pågældendes foreningsforhold må anses for at være af betydning for virksomheden.

§ 4. Afskediges en lønmodtager i strid med lovens bestemmelser, skal afskedigelsen underkendes, og ansættelsesforholdet opretholdes eller genoprettes, såfremt der nedlægges påstand herom. Dette gælder dog ikke for privat ansatte lønmodtagere, såfremt det i særlige tilfælde og efter en afvejning af parternes interesser findes åbenbart urimeligt at kræve ansættelsesforholdet opretholdt eller genoprettet.

<<Stk. 2. En ansøger til en ledig stilling, som i strid med §§ 1 og 2 ikke ansættes, kan tilkendes en godtgørelse.>>

§ 4 a. Afskediges en lønmodtager i strid med lovens bestemmelser, uden at afskedigelsen underkendes, skal arbejdsgiveren betale en godtgørelse.

Stk. 2. Godtgørelsen der ikke kan være mindre end 1 måneds løn og ikke overstige 24 måneders løn, fastsættes under hensyn til lønmodtagerens ansættelsestid og sagens omstændigheder i øvrigt. Har ansættelsesforholdet været mindst 2 år, kan godtgørelsen ikke være mindre end 3 måneders løn.

§ 4 b. Sager <<om afskedigelse>> efter denne lov skal fremmes med størst mulig hurtighed.

Stk. 2. Retten kan under behandlingen af en sag om afskedigelse ved kendelse bestemme, at afskedigelsen ikke har virkning, før sagen er afgjort ved dom. Det kan ved dommen bestemmes, at anke ikke har opsættende virkning.”

<<§ 4 c. Bestemmelser i kollektive overenskomster eller aftaler, der forpligter en arbejdsgiver til udelukkende eller fortrinsvis at beskæftige lønmodtagere, der er medlem af en forening eller en bestemt forening, er ugyldige. Tilsvarende gælder bestemmelser i kollektive overenskomster eller aftaler, der berettiger eller forpligter en arbejdsgiver til udelukkende eller fortrinsvis at beskæftige lønmodtagere, der ikke er medlem af en forening eller en bestemt forening.

Stk. 2. Bestemmelser i kollektive overenskomster eller aftaler, der forpligter en lønmodtager til udelukkende eller fortrinsvis at have beskæftigelse hos en arbejdsgiver, der er medlem af en forening eller en bestemt forening, er ugyldige.

Stk. 3. Andre bestemmelser i kollektive overenskomster eller aftaler, der giver bestemte fagforeninger eneret eller fortrinsret til at anvise arbejdskraft til arbejdsgivere, der er omfattet af den kollektive overenskomst eller aftale, er ugyldige.

§ 4 d. Bestemmelser i vedtægter for arbejdsgiver- og lønmodtagerorganisationer, der pålægger medlemmerne udelukkende eller fortrinsvis at ansætte eller ikke at ansætte lønmodtagere, som er eller ikke er medlemmer af en forening eller en bestemt forening, eller udelukkende at indgå i ansættelsesforhold hos en arbejdsgiver, som er eller ikke er medlem af en forening eller en bestemt forening, er ugyldige. Det samme gælder bestemmelser i virksomheders interne reglementer, der fastsætter, at virksomheden udelukkende eller fortrinsvis ansætter eller ikke ansætter personer, der er medlemmer af en forening eller en bestemt forening.>>

Ifølge § 1 i den lov der gjaldt under sagen, måtte en arbejdsgiver ikke afskedige en lønmodtager fordi denne var medlem af en forening eller af en bestemt forening (positiv foreningsfrihed). Med lovændringen i 2006 kan dette krav heller ikke stilles til en ansøger til en ledig stilling.

Ifølge § 2. stk. 1 i den lov der gjaldt under sagen, måtte en arbejdsgiver desuden ikke afskedige en lønmodtager fordi denne ikke var medlem af en forening eller af en bestemt forening (negativ foreningsfrihed). Det nye her er at dette krav heller ikke kan stilles til en ansøger til en ledig stilling.

Med lovændringen i 2006 blev § 2, stk. 2 og 3 ophævet. Det var de to bestemmelser der handlede om eksklusivaftaler i og med at de indeholdt nogle undtagelser fra den negative foreningsfrihed, altså retten til at sige nej:

- hvis lønmodtageren ved ansættelsen havde vidst at medlemskab af en forening eller af en bestemt forening var en betingelse for ansættelse (§ 2, stk. 2)
- eller når en lønmodtager der var medlem af en forening, efter ansættelsen blev gjort bekendt med at medlemskabet var betingelse for fortsat ansættelse (§ 2, stk. 3).

Det fra lovændringen i 2006 gældende forbud mod eksklusivaftaler ligger i de tilføjede §§ 4c og 4d.

Lov om private bidrag til politiske partier og offentliggørelse af politiske partiers regnskaber, 1990, ændret 1995

§ 1. Arbejdsgiverforeninger, fagforeninger og andre faglige sammenslutninger, der har til hovedformål at varetage de økonomiske interesser for den erhvervsgruppe, som medlemmerne hører til, skal tilsikre, at bidrag til politiske partier eller partipolitiske formål i øvrigt opkrævet over medlemskontingentet er frivilligt for det enkelte medlem.

§ 2. Medlemmer, der ønsker at blive fritaget for at betale bidrag til politiske partier eller partipolitiske formål i øvrigt over medlemskontingentet, skal afgive en skriftlig erklæring herom.

Stk. 2. Foreningen skal en gang hvert år tilsende medlemmerne en blanket, der indeholder teksten til en sådan erklæring. Denne forpligtelse kan opfyldes ved, at blanket-

ten trykkes i et medlemsblad eller lignende publikation. Erklæringen skal have følgende tekst: »Jeg ønsker at være fritaget for at betale bidrag til politiske partier eller partipolitiske formål i øvrigt over medlemskontingentet.« En kopi af blanketten indsendes til justitsministeren tillige med dokumentation for, at blanketten er tilsendt foreningens medlemmer.

Stk. 3. Erklæringen skal indsendes til foreningens revisor. Dette skal fremgå af den i stk. 2 nævnte blanket. Erklæringer, som medlemmerne indsender til foreningen, skal straks videresendes til foreningens revisor. Justitsministeren kan fastsætte nærmere regler om blankettens udformning og om revisors behandling af de modtagne erklæringer.

Stk. 4. Der må ikke ske uberettiget videregivelse af oplysninger om, hvem der er fritaget for betaling af bidrag eller har anmodet herom.

...

Lang sagsbehandlingstid føjer spot til skade

I 2006 fik Danmark endnu en gang – den 28/9 - dom for at have overtrådt en menneskerettighed: artikel 6 der bl.a. siger at retssager skal behandles inden for en rimelig tid. Behandlingen af en klage fra en kvinde der var blevet fejlbehandlet på et hospital, havde trukket alt for længe ud: mere end otte år.

Kvinden havde stærke smerter i kæberne og var kun i stand til at åbne munden fem millimeter. I 1988 fik hun indopereret teflon i kæbeleddene på Centralsygehuset i Hillerød. Operationen gjorde hende ganske vist i stand til at åbne munden 20 millimeter, men hun havde stadig smerter. Da læger og tandlæger desuden var begyndt at diskutere risikoen ved brug af teflon, fik kvinden denne fjernet, i 1990. Men smerterne i kæben blev ved, og hun havde også hovedpine. I 1992 klagede hun til Patientklagenævnet, men de afviste klagen. I 1994 fik hun førtidspension. I 1994 gik hun også til retten i Hillerød med krav til Frederiksborg Amt, der var den ansvarlige for hospitalerne i amtet, om erstatning for de omkostninger hun havde på grund af medicin og for tab af arbejdsevne. Efter megen korrespondance mellem

retten og myndigheder og de to parter advokater, endte sagen i 2002 med et forlig mellem parterne. Frederiksborg amt indvilgede i at betale kvinden 477.500 kr. plus moms.

Når kvinden indgav klage til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, skyldtes det den lange tid behandlingen af hendes sag havde varet. Det var også kun dette problem, Domstolen tog stilling til.

Domstolen fandt at Danmark havde overtrådt artikel 6. Sagen havde varet i otte år og ni måneder, heraf 6½ år i byretten i Hillerød og 2 år og 3 måneder i Østre Landsret. Andre myndigheder som var blevet inddraget i sagen undervejs, havde sinket sagen i næsten 2 år, og også i landsretten havde sagsbehandlingstiden været unødigt lang. Ifølge Domstolen burde myndighederne have taget i betragtning hvad der var på spil for kvinden som både var blevet invalideret og i det hele taget havde fået sit liv forringet.

Baggrundsmateriale

Frie og lige – Menneskets rettigheder af Ditte Goldschmidt, Pædagogisk Psykologisk Forlag, 1998.

Kend din menneskeret af Isi Foighel, Lindhardt og Ringhof, 1999.

Menneskerettigheder - en grundbog. Red.: Anette Faye Jacobsen, Ditte Goldschmidt og Klaus Slavensky. Gyldendal, 1997.

Menneskerettigheder - i et historisk, filosofisk, religiøst og samfundsmæssigt perspektiv, af Morten Hansen Thorndal, Gertrud Lindberg Tefre, 2005.

Menneskeret i Europa. Beskyttelsessystemet i Strasbourg af Henrik Døcker, Det Danske Center for Menneskerettigheder, 2003. Kan købes hos Det Danske Center for Menneskerettigheder, se organisationslisten.

New limits af Lene Johannessen. Om Jersild-sagen. Det Danske Center for Menneskerettigheder, 1996.

Ret mig her og ret mig der af Anette Faye Jacobsen. Om børns rettigheder og pligter i Danmark. Gyldendal, 1997.

Stikordsregister

- Sidetal med fed skrift angiver vigtigste henvisning.
- Der er ikke henvisninger til arbejdsteksterne.

Amnesty International (AI)

www.amnesty.dk

Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol /

European Court of Human Rights

www.echr.coe.int/ECHR

FN / United Nations

www.un.org

Human Rights Watch

www.hrw.org

Institut for Menneskerettigheder

www.menneskeret.dk

National Human Rights

Institutions Forum

www.nhri.net

Rehabiliterings- og Forskningscentret for Torturofre

www.ret.dk

A

Afskedigelse på grund af foreningsforhold, lov om beskyttelse mod, s. 33

Afvisningsgrunde, se klagesager, s. 11, 152

Arbejdsspørgsmål, se under sagerne

Artikel 5, retten til frihed og personlig sikkerhed, s. 19, 103

Artikel 6, retten til en retfærdig rettergang, s. 4, 92

Artikel 8, retten til privatliv og familieliv, s. 16, 19

Artikel 10, retten til at ytre sig, s. 120, 122

Artikel 11, retten til foreningsfrihed, s. 160

Artikel 13, retten til effektiv oprejsning, s. 27-28, 42

Artikel 14, diskriminationsforbud, s. 37

B

Bagmandspolitiet, boks, s. 45, 49

Barfod-sagen, s. 8

Blødermedicin, boks, 71

Bløderforeningen, se Danmarks Bløderforening

Blødersygdom, boks, s. 78

Bløder-sagen, s. 5, 8, 279-80, 83, 88

- arbejdsspørgsmål, s. 79

- forløb, kronologisk, s. 79

- sagsøgerne, oversigt, s. 78

Borgerlige og politiske rettigheder, s. 7, 54, 90

Brandt, Per, s. 27-30, 33, 35, 38-39

Børns rettigheder, s. 15, 17, 170

D

DA, se Dansk Arbejdsgiverforening
 Danmark, s. 3, 7-8, 10-12, 14-19, 21, 28, 31-32, 37, 43, 45, 47-48, 50-51, 55-56, 70, 78, 88, 95-96, 99, 103-104, 107, 117, 123, 127-128, 130-131, 135, 140, 144-145, 148, 150, 157-158, 160, 169
 Danmarks Bløderforening, s. 71-72, 78, 81, 83, 85
 Danmarks Frie Fagforening (DFF), s. 26, 29, 35-37, 39, 51, 157
 Dansk Arbejdsgiverforening (DA), s. 26, 29, 151
 Dansk Journalistforbund, s. 55, 57-58, 63
 Dansk Kommunal Arbejderforbund (DKA), s. 26-29, 35-36
 Danske sager,, s. 8
 DKA, se Dansk Kommunal Arbejderforbund
 Dommere, ved Menneskerettighedsdomstolen, s. 70
 Domstolen, se Menneskerettighedsdomstolen

E

Ekklusivaftale, boks, s. 28
 EU, se Europæiske Union, den
 Europarådet, s. 7-8, 10-11, 134-135
 - sekretariat, s. 7
 Europæiske Union, den,(EU), 7, 155
 Europæiske Menneskerettighedsdomstol, den, se Menneskerettighedsdomstolen, s. 8-9, 12, 55, 59, 64, 77-78, 80, 88, 97-98, 100, 103-104, 111, 113, 123, 132, 134, 140, 148, 150-154, 157-158, 161
 Europæiske Menneskerettighedskonvention, den, se Menneskerettighedskonventionen, s. 7, 51, 55, 77, 80, 88, 138, 157

F

Fagbevægelsen, s. 30, 39
 Faglig organisering, tabel, s. 31
 FN, s. 7, 136
 Franske blødersag, s. 74, 78, 85

Frihed, retten til, s. 19, 57, 103
 Frihedsberøvelse, s. 8, 14, 18-19, 98, 105-106, 143
 Frihedsrettigheder, s. 7, 69, 126

G

Grundlov, den danske, s. 58, 60, 61, 67
 Grækenland, s. 11, 14
 Grønjakkerne, s. 56, 59-60, 62, 64, 66
 Grønjakke-sagen, Jersild-sagen, s. 5, 8, 55, 57, 59-60, 54, 114, 118-119, 122, 128, 170
 - arbejdsspørgsmål, s. 60
 - forløb, kronologisk, s. 62

H

Harmoniopfattelse, s. 30
 Hauschildt, Mogens, s. 43, 49, 51
 Hauschildt-sagen, s. 4, 8, 45-48, 51
 - arbejdsspørgsmål, s. 48
 - forløb, kronologisk, s. 49
 Hovedstadsområdets Trafikselskab (HT), s. 25-26, 35-36
 Hovedstadsrådet, boks, s. 28
 HT, se Hovedstadsområdets Trafikselskab
 HT-sagen, s. 4, 29-30, 32-34
 - arbejdsspørgsmål, s. 33
 - forløb, kronologisk, s. 35
 Hæmofili, se blødersygdom, s. 78

I

Indenrigsministeriet, s. 74
 Inhabilitet, dommeres, s. 47, (48)
 Inkorporere, s. 8, 59
 Isolationsfængsling, boks, s. 45

J

Jersild, Jens Olaf, s. 55-67

Jersild-sagen, se Grønjakke-sagen,

Jon-sagen, s. 4, 8, 12, 16-17, 19, 21-22

- arbejdsspørgsmål, s. 17

- forløb, kronologisk, s. 18

K

Kjeldsen, Busk Madsen og Pedersen-sagen, s. 8

Klagesager, s. 11, 152

- sagsgang, figur, s. 9

Klagesystem, det europæiske, s. 8, 10

Kommissionen, se Menneskerettighedskommissionen, s.

32, 64, 75, 85, 87-88

Konfliktteoretisk, s. 30

Kongressen for lokale og regionale myndigheder, s. 7

Konventionen, se Menneskerettighedskonventionen

L

Landsorganisationen i Danmark, LO, s. 20, 26, 29, 31, 35,
150-151, 157

Langsommelig sagsbehandling, se også varighed af rets-
sag, s. 5, 78-80, 87, 90-92

Litteraturliste, s. 170

LO, se Landsorganisationen i Danmark

M

Medieansvarsloven, s. 59, 63

Menneskerettighedsdomstolen, s. 7-9, 12, 55, 59, 64, 77-78,
80, 88, 97-98, 100, 103-104, 113, 117-118, 123, 132, 136, 140,
150-155, 157-158, 161, 165

Menneskerettighedskommissionen, s. 32, 64, 75, 85, 87-88

Menneskerettighedskonventionen, s. 7, 51, 55, 57, 80, 88,
98, 118, 138, 140, 150, 157

Mindreårig, s. 4, 8, 19, 23, 54, 90, 105

Ministerkomité, Europarådets, s. 10

Mistanke, særlig bestyrket, s. 44-47, 51-52

Monnet mod Frankrig, s. 91

N

Nordisk Gentofte, s. 71, 73-75, 82-84

Novo Nordisk, s. 75, 83-84, 87

O

Organisationsliste, s. 170

P

Parlamentariske forsamling, Europarådets, s. 7, 11

Partistøtte, s. 28-29

Personlig sikkerhed, s. 7, 12, 16, 19, 23, 98, 103, 105

Psykiatrisk afdeling, s. 12, 14, 17, 19, 21

R

Racismeparagraffen, straffeloven, s. 57, 61-63, 65, 68-69,
109-110, 114, 124, 136, 141, 143

Racist, s. 5, 55

Retsplejelov, s. 47-48, 133, 145

Rimelig frist, s. 5, 23, 54, 77, 90-91

S

Sagsgang, se klagesager, s. 11, 152

Screening, s. 74-75, 82

Seksualundervisning, s. 8

SID, se Specialarbejderforbundet i Danmark

Specialarbejderforbundet i Danmark SID, s. 26-27, 35, 150,
157

Staten, s. 10-11, 16-17, 28, 94-95, 132, 150, 161

Statens Seruminstitut, s. 71, 83, 87

Strasbourg, s. 7-8, 10, 12, 14, 16-17, 21, 43, 46-47, 55, 57, 59, 61,
63-64, 71, 75, 77, 85, 87, 89, 95, 104, 127, 148, 170

Strejker, s. 27, 163

Sundhedsministeriet, s. 74, 83, 87

Sundhedsstyrelsen, s. 71-74, 81-83, 85-87

T

TF, se Trafikfunktionærernes Fagforening

Tillægsprotokol, s. 7-8, 11

Trafikfunktionærernes Fagforening (TF), s. 26, 35, 38, 60

Tvangsfjernelse, s. 22

Tvangsindlæggelse, s. 14-15, 18, 21-22

Tyrkiet, s. 11

U

Upartiskhed, dommeres, s. 8, 126

V

Vallée mod Frankrig, s. 93

Varmebehandling, s. 73-75, 81-82

Y

Ytringsfrihed, retten til, s. 107

